

Požeški arhiđakonat u srednjem vijeku

Katić, Mario

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:131:667097>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-04-16**

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb](#)
[Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Odsjek za povijest

DIPLOMSKI RAD

Požeški arhiđakonat u srednjem vijeku

Mario Katić

Mentor: dr.sc. Borislav Grgin

Zagreb, rujan 2020.

Izjava o akademskoj čestitosti

Izjavljujem i svojim potpisom potvrđujem da je ovaj rad rezultat mog vlastitog rada koji se temelji na istraživanjima te objavljenoj i citiranoj literaturi. Izjavljujem da nijedan dio rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz necitiranog rada, te da nijedan dio rada ne krši bilo čija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio rada nije korišten za bilo koji drugi rad u bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili obrazovnoj ustanovi.

SADRŽAJ

1. UVOD.....	4
1.1. Motiv i cilj.....	4
1.2. Izvori i metodologija.....	6
1.3. Historiografija o crkvenoj povijesti Požeštine.....	7
 2. POŽEŠKI ARHIĐAKONAT.....	10
2.1. Srednjovjekovlje slavonskog međurječja.....	10
2.2. Zborni kaptol sv. Petra.....	11
2.3. Teritorijalni opseg Požeškog arhiđakonata.....	15
2.4. Župe Požeškog arhiđakonata.....	16
2.5. Župe s popisa papinske desetine 1332.-1337. koje nije moguće ubicirati...59	
2.6. Ostali sakralni materijalni ostaci srednjega vijeka na području Požeškog arhiđakonata.....	61
2.7. Dvije opatije, nekoliko samostana i pokoji vitez.....	63
 3. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA.....	68
 4. Summary.....	70
5. Sažetak.....	71
6. Bibliografija.....	72
7. Prilozi.....	78

1. UVOD

1.1. Motiv i cilj

Malobrojna materijalna ostavština srednjega vijeka u predjelu koji se smjestio između slavonskih gora, a kojeg presijeca Orljava tjera na pomisao kako ondje nije ni postojao život prije nekoliko stotina godina. U usporedbi s primorskim djelom ove domovine kojega krase kamene utvrde, crkve i spomenici od davnina, prostor između Papuka, Krndije, Psunja, Požeške gore i Dilj gore poprilično oskudijeva takvim starinama. Drvo, kao osnovni građevni materijal kontinentalne Hrvatske, podosta je podložan atmosferskim prilikama i zub vremena ga brzo nagriza, stoga je od nekadašnjih utvrda, crkava ili nastambi ostalo vrlo malo. Tek pozornijim promatranjem poneke lokalne crkvice otkriju se elementi koji upućuju na razdoblje prije vladavine Osmanlija. Neke su crkve proučavane s mnogo zanimanja i o njima postoji mnoštvo znanstvenih radova. Neke tek čekaju pomnije istraživanje i proučavanje.

Povjesničari se bave čitanjem dokumenata nastalih u prošlom vremenu i pomoću njih tumače povijest. Ukoliko su dokumenti šturi ili ih ima malo potrebno je potražiti pomoć ostalih stručnjaka koji se bave ljudskom prošlošću. Situacija na području oko rijeke Orljave i slavonskoga gorja upravo je takva. Dokumenti vrlo često ne daju precizne informacije i potrebno je provjeriti druge povijesne izvore i dosege ostalih srodnih struka, poput arheologije. U ovom radu autor je pokušao upravo to.

Tijekom diplomskoga studija povijesti na prijedlog profesora i moga mentora dr.sc. Borislava Grgina u ove je ruke došao diplomski rad kolegice Kristine Rupert. Od tada mi je tema zavičajne povijesti postala prioritet. *Topografija Požeške županije do 1526. godine* je jedan opsežan diplomski rad pomoću kojega sam dobio uvid u stanje istraženosti srednjovjekovlja Požeštine. Čitajući navedeno djelo i razgovorom sa spomenutom kolegicom shvatio sam kako je tema Požeškog arhiđakonata pogodna za daljnje istraživanje. Svojim savjetima i komentarima pomogla je i dr. sc. Marija Karbić kojoj se od srca zahvaljujem.

Prvi rad kojeg sam pročitao, a ticao se crkvene povijesti Požeštine, bio je sada već zastarjeli članak Josipa Buturca *Župe požeškog arhiđakonata g. 1332.-1335.* Pročitavši Buturčev članak shvatio sam da je tema crkvene organizacije u srednjem vijeku na prostoru koji danas zovemo Požeština vrlo slabo istražena, prvenstveno zbog malobrojnih izvora. Buturac je ovaj rad objavio 1934. godine u časopisu *Bogoslovska smotra* i do kraja znanstvene karijere i života svoja razmišljanja i saznanja o temi crkvene povijesti na prostoru između Drave i Save

nije mnogo mijenjao. Od objave Buturčevih *Župa* prošlo je skoro 90 godina. Tijekom toga vremena pojavilo se nekoliko povjesničara koji su se barem ukratko bavili ovom temom. Ipak, sve do danas nije izašao nijedan oveći rad koji bi u jedne korice skupio sva dosadašnja saznanja o srednjovjekovnom Požeškom arhiđakonatu. Ta praznina i historiografska šutnja ili, možda bolje rečeno, tek poneka riječ o ovoj temi bili su motiv autora ovog diplomskog rada. Osim toga, ljubav prema rodnom zavičaju i njegovoj povijesti, ali i već vrlo bliska 800. godišnjica prvog spomena Požeškog zbornog kaptola sv. Petra bili su velika motivacija za pisanje.

U ovom radu pokušat će se odgovoriti na sljedeća istraživačka pitanja: Što je Požeški arhiđakonat i koje su mu granice? Koje su župe egzistirale unutar Požeškog arhiđakonata i koliko ih je bilo? Koji su crkveni redovi imali svoje samostane i sjedišta u Požeškom arhiđakonatu i gdje?

Temeljni cilj ovog diplomskog rada je definirati crkvenopravno stanje na području administrativne cjeline Požeškog arhiđakonata. Isprave koje je izdavao požeški Zborni kaptol sv. Petra bit će od velike važnosti, stoga će se većinom na njima temeljiti ovo istraživanje. Pomoću relevantne literature ukratko će se opisati razvoj i funkcije Kaptola te ustrojstvo crkveno-teritorijalne jedinice kojom je upravljao. Pomoću popisa crkvene desetine iz 1332., 1333., 1334. i 1335. godine popisat će se župe i crkve unutar spomenutog arhiđakonata, a uz pomoć habsburških vojnih karata iz 18. i 19. stoljeća te usporedbom tvrdnji nekolicine povjesničara pokušat će se ubicirati pojedini sporni lokaliteti. Također će se ukratko razmotriti sam Kaptol i crkveni redovi koji su prisutni na području županije i arhiđakonata. Eventualni problemi koji su prisutni u istraživanju ove problematike su nedostupnost svih postojećih izvora, manjak dovoljno korisnih izvora za utvrđivanje ponekih lokaliteta i jezik kojim su pisane isprave.

U konačnici, ovaj diplomski rad obuhvatit će sva dosadašnja istraživanja koja su se odnosila na temu crkvenog stanja na području Požeštine u srednjem vijeku. Rekonstruirat će se stanje župa i filijalnih crkava koje su potpadale pod Požeški arhiđakonat. Sve dosad rečeno bit će zorno prikazano na tematskoj karti.

1.2. Izvori i metodologija

Za pisanje ovog diplomskog rada korišteno je nekoliko vrsta povijesnih izvora. Od pisanih povijesnih izvora to su u prvom redu popisi crkvene desetine iz prve polovice 14. stoljeća, a objavljeni su krajem 19. stoljeća (*Rationes collectorum pontificorum in Hungaria*). Ostali pisani izvori koji su korišteni skupljeni su i objavljeni u Diplomatičkom zborniku (*Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*) koji je kroz 18 svezaka donio, između ostalog, i isprave koje je izdao Požeški kaptol. Također, u djelu Josipa Buturca *Pisani spomenici Požege i okolice (1210.-1536.)* donesene su neke isprave vezane uz srednjovjekovnu Požegu koje je Buturac pronašao u vatikanskim i mađarskim arhivima, a nisu objavljene u Diplomatičkom zborniku. Jedno prijepodne iskoristio sam i za konzultiranje osobnog fonda Josipa Buturca u Nadbiskupskom arhivu u Zagrebu te sam se ondje upoznao sa njegovim razmišljanjem kroz njegove vrlo pedantne bilješke i skice, od kojih neke nikada nisu objavljene. Naravno, prije svega sam čitao i literaturu koja se tiče povijesti Požeštine. Čitajući literaturu uočavao sam različita mišljenja povjesničara koji su se bavili srednjovjekovljem Požeštine te uspoređivao njihove argumente sa izvorima kojima su se koristili. Unatoč poštovanju koje imam prema starijim, iskusnim i ponekim preminulim povjesničarima, ljudima koji imaju neosporni autoritet u temama poput ove koju sada donosim, s vremenom sam uočio i neke njihove pogreške u čitanju i tumačenju izvora i literature.

Ovaj diplomski rad bavi se crkvenopravnim stanjem, župama i crkvama u Požeškom arhidakonatu. Temeljni povijesni izvor koji sam koristio kako bih rekonstruirao nekadašnje stanje jest spomenuti popis izvanredne papinske desetine koja se prikupljala u ovim krajevima od 1332. do 1337. S obzirom da popisivači nisu bili domaći ljudi, brojne lokacije koje su posjetili nisu ispravno zapisali. Brojne župe nisu čitko zapisane ili su iskrivljeno i pogrešno upisane u popis. Brojne su i one koje se spominju samo u tom popisu i to pod nazivom sveca tj. crkvenog titulara te bez naziva naselja u kojem su bile smještene. U takvim slučajevima bilo je potrebno usporediti stanje u ostalim znanostima, prvenstveno u arheologiji. Postoji nekoliko arheoloških lokaliteta na prostoru nekadašnjeg Požeškog arhidakonata za koje se pretpostavlja da su ostaci crkava, ali im se ne zna titular. Uspoređujući pisane povijesne izvore i materijalne ostatke na terenu moguće je uspostaviti logične veze i otkriti o kojoj se crkvi radi. Također sam se koristio i kartografskim izvorima. To su u prvom redu habsburške vojne karte i katastar Austro-Ugarske Monarhije. Na njima su ucrtani brojni nazivi zavičajnih predjela, utvrde i crkve kojih više nema, a koji mogu pripomoći u tumačenju pisanih povijesnih izvora. Isto tako,

mnoštvo lokacija osobno sam obišao i proučio stanje na terenu. Ukoliko povjesničar nije svjestan prostora o kojem piše, propušta barem jednu dimenziju koja bi mu pomogla u radu.

Na kraju, sva saznanja pretočena su u ovaj rad. Župe i crkve poredane su abecedno po nazivima koji se pojavljuju u povijesnim izvorima, radi lakše orijentacije u čitanju i pretraživanju. Uz navedene lokacije navedeno je ime lokacije koje se spominje u popisu papinske desetine iz prve polovice 14. stoljeća, a ukoliko je to ime napisano iskrivljeno, a da se zna o kojem se lokalitetu radi, onda je upisan i standardni naziv koji se spominje u drugim izvorima. Uz latinsko (ili mađarsko) ime ponegdje je zapisana i kroatizirana inačica, a ukoliko se zna o kojem se današnjem lokalitetu radi, onda je uz sve do sad spomenuto upisano i današnje ime. U konačnici je sve stavljeno na kartu koja prikazuje Požeški arhiđakonat u srednjem vijeku. Granice arhiđakonata ucrtane su onako kako su ih definirali povjesničari. Lokacije župa ubicirane su prema navodima većine povjesničara, ali i prema vlastitim stavovima, promišljanjima i istraživanjima.

1.3. Historiografija o crkvenoj povijesti Požeštine

Ovom temom nije se bavio veliki broj povjesničara, ali postoje dobri temelji za daljnje istraživanje zahvaljujući značajnim pojedincima. Prije domaćih povjesničara temom Požeške županije, samim time i nekim temama crkvene povijesne geografije ovoga prostora, bavio se mađarski povjesničar Dezső Csánki u priručniku *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában* (1894.).

Prvi domaći povjesničar koji se bavio temom crkvene povijesti zapadne Slavonije je Gjuro Szabo u članku *Tri benediktinske opatije u županiji požeškoj (Sv. Jelena de Podborje, Bijela, Rudina)* (1907.). Zatim slijedi djelo Josipa Bösendorfera *Crnice iz slavonske povijesti* (1910.) za koje je kao predložak (možda više kao *indigo papir*) koristio Csánkijev priručnik *Magyarország történelmi (...)*. Bösendorfer je u tom djelu nabrojao posjede u Slavoniji koji se spominju u ispravama srednjega vijeka, usput navodeći za svaki posjed *kada* je spomenut i gdje bi se mogao nalaziti. Ipak, autor je djelo izdao bez znanstvenih bilježaka te je kao takvo bilo poprilično neupotrebljivo kasnijim generacijama povjesničara. Nekadašnji požeški gradonačelnik i zaljubljenik u starine Julije Kempf također se pozabavio temom crkvenih prilika u Požeštini tijekom srednjega vijeka, prvenstveno u članku *Prilozi za povijest sredovječnoga kaptola sv. Petra kod Požege* objavljenog u časopisu *Hrvatsko kolo* (1906.), a zatim rubno dotičući temu crkvenih prilika u dvjema knjigama: *Iz Požeške kotline: zemljopisne*

i povjesne crtice za mladež sa 130 slika (1914.) i *Požega: zemljopisne bilješke iz okoline i prilozi za povijest slobodnog kraljevskog grada Požege i Požeške županije* (1925.). Juraj Ćuk je u članku *Požeško plemstvo i požeška županija od doba prvih sačuvanih imena i naziva do polovice četrnaestoga vijeka* (1924.) obradio i neke crkvene posjede Požeštine .

Detaljnije se crkveno-teritorijalnom raspodjelom ovog dijela Slavonije bavio povjesničar i arhivist Josip Buturac, koji je u nekoliko svojih djela obradio Požeški arhidakonat. U članku *Župe požeškog arhidakonata g. 1332.-1335.* (1934.) popisao je sva sigurna i vjerojatna župna mjesta Požeškog arhidakonata, a u kasnijim radovima [poput knjige *Pisani spomenici Požege i okolice: 1210.-1536.* (1995., reizd. 2004.)] je donio i isprave u kojima se ona navode. Buturac je pomnim arhivskim i terenskim istraživanjem utro novi put istraživanju ove problematike te ostavio golemu ostavštinu budućim generacijama povjesničara koji se bave ovom temom. Osim Buturca, sljedećih tridesetak godina malo tko je pokazivao zanimanje za ovu temu. Ozbiljnije se Požeštinom u srednjem vijeku, ali i kasnijim razdobljima, pozabavio njemački povjesničar Georg Heller u djelu *Comitatus Poseganensis* (1975.) koje je dio serije knjiga o povijesnim nazivima naselja Ugarske. Heller je abecedno nabrojao sve toponime koje je pronašao u brojnim povijesnim izvorima te označio godinu spomena određenog naziva i povijesni izvor u kom se nalazi taj spomen. Značajno za istraživanje crkvene povijesti Požeštine je činjenica da je autor popisao hagiotoponime ovoga područja i pridodao im mjesto u kojem se taj hagiotoponim nalazio ili za koje se on koristio kao drugo ime. Velik doprinos bavljenju lokalnom povijesti dali su brojni povjesničari u zborniku radova objavljenom 1977. za 750. obljetnicu spomena grada Požege (*Požega 1227-1977.*, ur. Ive Mažuran), a u članku Josipa Adamčeka rubno se dohvatila i problematika Požeškog arhidakonata i crkvenih prilika u srednjem vijeku. Ante Gulin 1983. objavljuje članak u kojem detaljnije obrađuje Zborni kaptol sv. Petra kod Požege, ali je njegov fokus na pečatima te institucije. Slične informacije donosi i dva desetljeća kasnije u monografiji *Hrvatski srednjovjekovni kaptoli: sjeverna i središnja Hrvatska* u kojoj se fokusira na dokumente koje je kaptol izdavao i donosi povijesni pregled ove institucije. Nada Klaić se također bavila crkvenim prilikama na ovome prostoru te je u članku *Ecclesia seu monasterium Sancti Michaelis de Rudina* (1986.) dala nekoliko svojih zaključaka na temelju isprava dostupnih u *Codexu diplomaticusu*, a tiču se opatije u Rudini.

U novije vrijeme crkvenim, političkim i topografskim pitanjima Požeštine i ostatka današnje Slavonije bavi se povjesničar Stanko Andrić koji je u nekoliko desetaka radova donio svoje zaključke o ovoj temi. U članku *Benediktinski samostan Sv. Mihovila Arkandela na Rudini* (1998.) obradio je rudinsku opatiju, a u članku *Pregled povijesti cistercijske opatije Blažene Djevice Marije u Kutjevu (Honesta Vallis)* (1999.) autor donosi dotadašnje spoznaje o

kutjevačkoj opatiji. U seriji članaka *Podgorje Papuka i Krndije u srednjem vijeku: prilozi za lokalnu povijest* podijeljenih u tri dijela (2008.,2009.,2010.) Andrić je obradio povijest sjeverozapadnog, sjevernog i sjeveroistočnog dijela Požeštine. Najnovije njegovo djelo jest *Rudina - benediktinski samostan svetoga Mihaela Arkandela* u kojem donosi povijest ove opatije, zajedno sa nekim spornim pitanjima vezanih uz utemeljitelje i samostanske posjede. Za sada je, uz Mariju Karbić koja se bavila plemićkim rodovima u Slavoniji (prvenstveno plemićkim rodom Borića bana), njihovim posjedima, a samim time i odnosima s crkvom, najplodniji pisac o slavonskom srednjovjekovlju.

Mađarski povjesničar László Koszta bavio se požeškim crkvenim prilikama u srednjem vijeku i napisao članak *Članovi Požeškog kaptola* (2007.) kojeg je preveo već spomenuti Andrić. Koszta je, koristeći se mađarskom literaturom i ponekim, u nas do tada neobrađenim izvorima, otkrio opate i svećenike koji su djelovali ili imali veze s Požeškim kaptolom. Taj članak ujedno je i iskorak približavanju domaćih i mađarskih povjesničara, toliko nužan u proučavanju srednjovjekovnoga razdoblja ovih prostora.

Spomenimo i doprinos mlade povjesničarke Kristine Rupert koja je u diplomskom radu *Topografija Požeške županije do 1526. godine* (Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2013.) obradila većinu toponima spomenutog kraja, navodeći povijest svakoga naselja i izvore u kojima se spominju.

Imajući na umu sve do sada spomenute doprinose ovoj temi, lako je zaključiti kako su brojni problemi ostali neriješeni, a mnoge činjenice neutvrđene. Važno je orijentirati se prema literaturi mađarskih povjesničara i arhivima van granica Republike Hrvatske, unatoč jezičnoj barijeri. Iako se u ovom diplomskom radu nisu obrađivali mnogi mađarski autori, upravo zbog nemogućnosti razumijevanja mađarskog jezika, pokušalo se uz svu moguću tehnološku pomoć priskočiti tom problemu. Nadajmo se da će se u budućnosti ovakva situacija dodatno poboljšati te da će hrvatski i mađarski povjesničari pristupiti objavi zajedničke sinteze srednjovjekovlja, a onda i radu na temama lokalne povijesti.

2. POŽEŠKI ARHIĐAKONAT

2.1. Srednjovjekovlje slavonskog međurječja

Razdoblje kojeg nazivamo srednji vijek dogovorom povjesničara određeno je okvirno kao vrijeme od pada Zapadnog Rimskog Carstva do otkrića Novog kontinenta. Srednjovjekovlje prostora koji se ovdje promatra moramo drugačije definirati. S obzirom na oskudnost izvora razdoblje prije 13. stoljeća neće biti razmatrano. Prvi općeprihvaćeni spomen Požege, teritorija koji je obuhvaćao puno više od današnjega grada, datira se u početak 13. stoljeća, premda postoji i raniji spomen *zemlje Požege* u ispravi s kraja 12. stoljeća. Prema toj ispravi, tu *zemlju Požegu* darovao je još stoljeće prije benediktinskom samostanu u Tihanyju vojvoda David, sin kralja Andrije I. i bratić kralja Ladislava. Iako je u mađarskoj historiografiji ova isprava smatrana upitnom, spomen Požege u 12. stoljeću kao područja koje je posjedovao spomenuti vojvoda ostaje zanimljiv. Tijekom 13. stoljeća saznajemo kako je požeško područje u velikoj mjeri posjedovala kraljevska obitelj, a u samom gradu Požegi imale su ugarske kraljice i svoju rezidenciju.¹ Stoljeće kasnije prostor Požeštine postat će bojno polje pristaša nove kraljevske dinastije Anžuvina i njihovih protivnika. Ni tijekom 15. stoljeća nije bilo mirno na razmatranom prostoru jer je kralj Žigmund u čestim sukobima s Hrvojem Vukčićem, a kasnije se nakon smrti spomenutog kralja zbivaju razna politička previranja i sukobi. U tom vremenu sve se jače osjeti i nadolazeća opasnost s Istoka. Osmanlije su prešli na europsko kopno i nadiru prema unutrašnjosti. Uskoro kreću i prvi upadi preko Save, a konačni čin osvajanja dogodit će se 30-tih godina 16. stoljeća.²

Kako bismo razumjeli što je to Požeški arhiđakonat tijekom srednjega vijeka potrebno je objasniti funkciju župe u navedenom razdoblju. Župa danas nije isto što i srednjovjekovna župa. Funkcija srednjovjekovne župe u crkvenom smislu jest briga o spasenju duša na obuhvaćenom prostoru, ali je ona u praktičnom smislu puno više. Ona okuplja narod u zajednicu. Župnim imenom često su nazivana i naselja (poput naselja Sv. Nikole, Sv. Marka itd.). Sve do Tridentskog koncila granice župa i biskupija nisu bile posve uređene i poznate. Svećenici uglavnom nisu bili školovani, jer su sveučilišta bila malobrojna i daleka. Zato je česta

¹ Josip Adamček, „Požega i Požeška županija u srednjem vijeku“ u: *Požega 1227-1977.*, ur. Ive Mažuran (Slavonska Požega Skupština općine Slavonska Požega – Odbor za proslavu 750-godišnjice grada Slavonske Požege, 1977), 111.

² Stanko Andrić, „Područje Požeške županije u srednjem vijeku,“ u: *Raukarov zbornik. Zbornik u čast Tomislava Raukara*, ur. Neven Budak (Zagreb: FF press, 2005), 229-242.

bila praksa da svećenik poučava svoga nasljednika koji je morao znati čitati latinski jezik i pismo, moliti i tumačiti osnovne molitve poput *Očenaša*, *Zdravomarijo* i *Vjerovanja*.³

Na prijelazu iz ranog u razvijeni srednji vijek djeluju benediktinci i cisterciiti, a tijekom 13. stoljeća u Katoličkoj crkvi nastaju novi crkveni redovi koji će promijeniti način razmišljanja i funkciju redovništva. Prosjački ili propovjednički redovi, prvenstveno govoreći o franjevcima i dominikancima, nastanit će se i na prostoru Požeškog arhidakonata. Požega će, kao najveće naselje, imati dva prosjačka reda sa svojim samostanima i crkvama smještenih na samo nekoliko stotina metara udaljenosti na središnjem trgu.

Za vladavine Karla I. Roberta Anžuvina u Ugarskoj se skupljao izvanredni papinski porez koji je bio namijenjen novom križarskom ratu za oslobađanje Svete Zemlje. Tom prilikom papinski popisivači obišli su svaku biskupiju u dvije ugarske metropolije. Iz toga popisa sačuvane su informacije vrlo važne za proučavanje srednjovjekovlja na prostoru kojeg proučavamo.⁴

2.2. Zborni kaptol svetog Petra

Na padinama gore Papuk, između Velike i Kutjeva, smjestilo se selo Kaptol. Neobično ime ovoga mjesta priča priču koja seže u vrijeme kojim se bavimo. Današnji Kaptol je u srednjem vijeku bio središte Požeškog arhidakonata, a središnja institucija tog crkvenog područja zvala se *Capitulum ecclesie beati Petri de Posega*. Iako od Požege udaljen 15-ak kilometara zračne linije, Kaptol se naziva *de Posega* (lat. požeški). Valja razumjeti kako je nekada gotovo cijelo područje srednjovjekovne Požeške županije ili Požeštine u današnjem smislu nazivano *Posega*, a sam grad Požega u dokumentima stoji pod imenom *Posegawar* (ili *Pozagavar*, ovisno o zapisivaču).⁵

Unatoč brojnim znanstvenim pokušajima i raspravama, godina utemeljenja i sam utemeljitelj Zbornog kaptola svetog Petra kod Požege još su nejasni. Kempf je u svom članku iz 1906. naveo kako točna godina nastanka Požeškog kaptola nije poznata. Koristeći se tada njemu dostupnim izvorima utvrdio je kako se kaptol spominje u ispravi Stjepana, sina Borića

³ Jure Brkan, „Župa kroz povijest i danas“, *Bogoslovska smotra* Vol. 71, No. 1. (2002): 99-108.

⁴ Andrić, „Područje Požeške županije“, 234.

⁵ Josip Buturac, *Pisani spomenici Požege i okolice (1210.- 1536.)* (Jastrebarsko: Naklada Slap, 2004), 26.

bana (*Fassio Stephani filii Borich Bani*) oko godine 1250., ali da je vrlo vjerojatno i stariji od tog vremena. Nije se doticao pitanja osobe utemeljitelja kaptola.⁶

Buturac je u radovima istaknuo kako je Požeški zborni kaptol osnovan oko 1220. godine, ali da ta datacija nije u potpunosti definirana. Naime, najstariji dokument u kojem se spominje Požeški kaptol je oštećen, a datum nečitak. Tadija Smičiklas, koji je objavljivao izvore u Diplomatičkom zborniku, stavio je pod upitnik godinu 1221., a Buturac nije sumnjao u njegovu prosudbu. Navodi kako je i kaptol u Čazmi osnovan u to vrijeme (1232.) pa je vjerojatno i Požeški kaptol bio osnovan u tom razdoblju.⁷

Gulin je nekoliko desetljeća kasnije potvrdio Buturčevu i Smičiklasovu pretpostavku i naveo kako je, sudeći prema sačuvanim povijesnim izvorima, Požeški zborni kaptol osnovan između 1221. (ili 1223.) i 1230. godine. Također navodi da je osoba utemeljitelja kaptola nepoznata, ali je vrlo vjerojatno kako je Pečuška biskupija, uz dozvolu pape, osigurala osnutak rečenog kaptola.⁸

Prema Lászlu Koszti, koji je temeljito istražio ranu povijest ovoga područja, kaptol je najvjerojatnije osnovao krajem 12. stoljeća Kalan, kraljevski kancelar od 1181. do 1183., a zatim pečuški biskup do svoje smrti 1218. godine. Prema Koszti, Požeški kaptol je osnovan u trenutku kada se na području Požeške kotline poboljšalo demografsko stanje stanovništva i kada je u tom kraju bilo prisutno nekoliko svećenika. Kaptol se, materijalnim stanjem i ugledom, izdvojio od ostalih župa i preuzeo vodstvo nad njima.⁹

*

Kada govorimo o Požeškom kaptolu, napominjemo kako je to bio zborni ili kolegijalni kaptol (lat. *capitulum collegiale*), odnosno crkvena ustanova zbora kanonika koji su smješteni daleko od biskupskoga sjedišta u Pečuhu, gdje je postojao stolni ili katedralni kaptol (lat. *capitulum cathedralis*).¹⁰ Članovi kaptola, kako nekada, tako i danas, čine svećenici koji se

⁶ Julije Kempf, „Prilozi za povjest sredovječnoga kaptola sv. Petra kod Požege,“ *Hrvatsko kolo: naučno-književni i umjetnički zbornik*, Knj. 2 (1906.): 395.

⁷ Buturac, „Pisani spomenici“, 26.

⁸ Ante Gulin, „Srednjovjekovni Požeški kaptol i njegovi pečati,“ *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti* 13 (1983): 56.; Isti, *Hrvatski srednjovjekovni kaptoli. Loca credibilia sjeverne i središnje Hrvatske* (Zagreb: Golden marketing, 2001), 111-113.

⁹ László Koszta, „Članovi požeškog kaptola do sredine 14. stoljeća“ *Scrinia Slavonica* 7 (2007): 68- 76.

¹⁰ „Kaptol“ Hrvatska enciklopedija, <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=30343> (posjet 4. 9. 2020.)

nazivaju kanonicima¹¹ jer žive po posebnom kanonskom pravilu (kanonu) koje se nekada čitalo na sastancima (svaki dan po jedna glava ili kapitul).¹²

Kako je Zborni kaptol sv. Petra bio središte područja zvanog Požeški arhiđakonat, važno je objasniti da je arhiđakonat biskupijska teritorijalna jedinica kojom upravlja pomoćnik biskupa, tj. arhiđakon. To je najviša kaptolska služba i čast, a od srednjeg vijeka arhiđakon je bio posebno zadužen za pomoć biskupu u upravljanju materijalnim dobrima.¹³ Arhiđakon Požeškoga arhiđakonata bio je i prepozit (lat. *praepositus*) Požeškoga kaptola kojega je imenovala Pečuška biskupija.¹⁴ Požeški prepozit ujedno je i vikar (lat. *vicarius*) pečuškoga biskupa.¹⁵ On je, po odredbi Svete Stolice, trebao imati doktorat iz građanskog ili crkvenog prava te je u ime pečuškog biskupa, u suradnji s požeškim kanonicima, lektorima, kantorima, kustosima i magistratima nadzirao crkveni život slavonskoga i srijemskoga dijela Pečuške biskupije, od Cernika do Morovića i od Drave do Save.¹⁶ Imao je najveće dužnosti i odgovornosti, a obveze su uključivale sazivanje kanonika na sjednicu i upravljanje kaptolskim vijećem.¹⁷

Drugi po kaptolskoj časti, nakon prepozita, bio je kanonik lektor (lat. *lector*, čitač) koji je imao dužnost čitanja Starog zavjeta i apostolskih poslanica iz Novog zavjeta (ne i evanđelja) u liturgijskom slavlju. Ukoliko prepozita nije bilo u matičnom kaptolu, lektor je predsjedavao kanoničkim vijećem. Također je nadgledao rad kaptolske kancelarije i škole, gdje je nadgleda kaptolske notare i pisare. Možemo reći da je pod nadzorom lektora bio kaptolski *locus credibilis*. U tom poslu pomagao mu je njegov pomoćnik podlektor (lat. *sublector*, zamjenik crkvenog lektora).¹⁸

Treći po zvanju u kaptolima pa tako i u Zbornom kaptolu sv. Petra bio je kanonik kantor (lat. *cantor*, pjevač). On je bio vrhovni ravnatelj crkvene glazbe i pjevanja, pretpjevač koji daje

¹¹ „Kanonik“ Hrvatska enciklopedija, <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=30219> (posjet 4. 9. 2020.)

¹² Gulin, *Hrvatski srednjovjekovni kaptoli*, 12.

¹³ „Arhiđakon“ Hrvatska enciklopedija, <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=30219> (posjet 4. 9. 2020.) Ovakav tip crkvene hijerarhije karakterističan je za Ugarsku.

¹⁴ Prepošt ili prepozit prepošt (tal. preposto < lat. praepositus: predstojnik). U Katoličkoj crkvi, osoba koja se nalazi na čelu katedralnog ili kolegijalnoga kaptola. U skandinavskim protestantskim zemljama, crkveni službenik s ovlastima nadintendanta; u njemačkim zemaljskim crkvama nadziratelj srednjeg ili manjega okruga (prepoziture). „Prepošt“ Hrvatska enciklopedija, <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=50189> (posjet 4. 9. 2020.)

¹⁵ Vikar (lat. vicarius: zamjenik, namjesnik), po kanonskom pravu, zamjenik crkvenoga poglavara: pape, biskupa, provincijala, župnika i dr.; djeluje u ime i s ovlastima dotičnoga poglavara. „Vikar“ Hrvatska enciklopedija, <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=64607> (posjet 4. 9. 2020.)

¹⁶ Buturac, *Pisani spomenici*, 26.

¹⁷ Gulin, „Kaptoli“, 13.

¹⁸ Gulin, „Kaptoli“, 14.

intonaciju pjevačkom zboru i solist u nekim dijelovima liturgijskih pjesama.¹⁹ Također se brinuo o zvonarima koji su zvonjavom obavještavali kanonike da krenu s molitvom i vjernike o početku svete mise. Kanoniku kantu pomagao je kanonik podkantor (lat. *subcantor* ili *succentor*, zamjenik kantora).

Četvrti po časti u kaptolu bio je kanonik kustos (lat. *custos*, staratelj), skrbnik crkve.²⁰ Njemu su na čuvanje povjereni sve materijalne dragocjenosti crkve i kaptola (dragocjenosti, crkvena ruha, knjige, posuđe). Također je skrbio o čistoći crkve, svijećama za rasvjetljavanje crkve i dostatnosti tamjana, kruha i vina za svete mise. Posebnu zadaću imao je kustos za kaptolski arhiv.

Od ostalih kanoničkih zvanja u izvorima pronalazimo obične svećenike koji su većinom označeni riječju *sacerdos*, a o kojima ćemo govoriti u glavnom dijelu ovoga rada.

Zborni kaptol sv. Petra ujedno je bio i *locus credibilis*, tj. vjerodostojno mjesto. Kaptol je čuvao razne dokumente u svojim arhivima te je na zahtjev stranaka prepisivao iste. U Požeški kaptol dolazili su obični ljudi, bogatiji zemljoposjednici, ali i plemići, iz Požeštine i šire, kako bi riješili zemljišne sporove i ovjekovječili sporazum ispravom. Kako kaže Buturac u *Pisanim spomenicima* (...): "To je u neku ruku tadašnji gruntovni ured za sve slobodne posjednike prema suvremenim zakonskim propisima.". Djelokrug požeškog vjerodostojnog mjesta širio se područjem od Đakova do Zagreba te od Drave do Save. Požeški kanonici izvršavaju sporove između zagrebačkog kaptola i Gradeca, Križevaca, u kraju kod Siska, Virovitice, Zeline. Dakle, požeški kaptol kao *locus credibilis* uređivao je odnose između stranaka koji su dolazili iz krajeva koji su udaljeni i po više stotina kilometara i prema svemu sudeći bio važan akter južnopanonskog srednjovjekovnog društva. Kaptol je funkcionirao bez prestanka do osmanlijskih osvajanja 1536.-1537. kada cijeli prostor Požeštine pada pod njihovu vlast.²¹

¹⁹ „Kantor“ Hrvatska enciklopedija, <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=30252> (posjet 3. 9. 2020.)

²⁰ „Kustos“ Hrvatska enciklopedija, <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=34771> (posjet 3. 9. 2020.)

²¹ Buturac, *Pisani spomenici*, 26-29.

2.3. Teritorijalni opseg

Požeški je arhidakonat pripadao Pečuškoj biskupiji, instituciji koja se nalazila u gradu Pečuhu (mađ. *Pecs*), stotinjak kilometara zračne linije od Požege. Pečušku je biskupiju osnovao 1009. godine ugarski kralj Stjepan I. Sveti., a njeno srednjovjekovno latinsko ime bilo je *Quinque Basilicae* i *Quinque Ecclesiae*, što bi značilo 'Pet crkava'. Do danas nije potpuno jasno zašto ova biskupija nosi takav naziv, ali vjerojatno ima temelja u podatku da je u vrijeme osnivanja ondje bilo pet crkava. Biskupija je imala osam arhidakonata: u Tolni, u Regölyu, u Vátyu, u Baranji, u Aszuágu (Osuvač), u Vukovaru, u Požegi i u Markiji. Prva četiri arhidakonata nalazila su se sjeverno od Drave, te su teritorijalno bili bliži matičnom središtu biskupije. Osuvački arhidakonat sa središtem u Aszuágu prostirao se sjeverno od Drave, ali je njegov jugoistočni dio prelazio Dravu i ulazio u prostor srednjovjekovne Vukovske županije. Arhidakonati Vukovo, Markija i Požega bili su južno od Drave, a posljednje navedenom ćemo detaljnije proučiti teritorijalni opseg.²²

Teritorij Požeškog arhidakonata nije posve identičan onome istoimene županije. Granice arhidakonata i županije ne treba shvatiti u današnjem smislu kao jasno određene crte razgraničenja. One su jednake na južnom dijelu, kod toka rijeke Save. Zapadna granica jest granica i dviju biskupija, Pečuške i Zagrebačke, a razgraničenje je pratilo potok Lijesnicu. Granica je zatim zaobilazila cijelu Požeštinu.²³ Sjeverna granica išla je vrhovima Papuka, a prema sjeveroistoku se razilazila sa županijskom granicom i obuhvaćala prostor oko Orahovice i Našica. Istočna granica također nije pratila županijsko razgraničenje, već je išla od Našica, oko Gorjana i prema jugu do današnjeg Slavonskog Broda.²⁴

²² Gergely Bálint Kiss, „Utemeljenje i teritorijalni opseg Pečuške biskupije“, *Scrinia Slavonica* 9 (2009): 351-353, 366-367.

²³ CD 3, 445. „Quidquid autem Zave concludit fluvius, ad ius dyocesanum et iustam decimam Quinqueecclesiensis ecclesie cometatur, et ab illo fluente Lisniche totam circundo Posogam et ad Quinqueecclesiensem dyocesem regirando revertitur directio ad metam seu terminum super Dravam ex opposito fluvii Olma dicto, qui ad parte septentrionali in eundem Drave fluvium cadens ab occasu solis Quinqueecclesiensem ecclesiam a Wesprimiensi ecclesia metaliter dividit et seiungit.“ Mađarska historiografija ovu ispravu odbacuje smatrajući je sumnjivom.; Bálint Kiss, „Pečuška biskupija“, 368.

²⁴ Koszta, „Članovi“, str. 67.; Andrić, „Područje Požeške županije“, 227-228.; Josip Bösendorfer, *Crte iz slavonske povijesti s osobitim obzirom na prošlost županija: križevačke, virovitičke, požeške, cisdravske baranjske, vukovske i srijemske, te kr. i slob. grada Osijeka u sredjem i novom vijeku* (Osijek: Tiskom J.Pfeiffra, 1910), pogledati kartu na kraju djela.

2.4. Župe Požeškog arhidakonata

Bakola (Bukovlje, Klisa)

Bukovlje je župa koja se nalazila u sjeverozapadnom dijelu Požeškog arhidakonata, na području današnjeg sela Klisa. Kako navodi popis papinske desetine iz 1332. u Bukovlju je bila crkva sv. Margarete.²⁵ U popisima papinske desetine Bukovlje je zapisano poprilično iskrivljeno nekoliko puta (*Pochocala* 1332.²⁶; *Bakola* 1333. i *Bakalha* 1335. godine), ali je župa prepoznata kao Bukovlje jer je svećenik neobičnog imena Posa (*Posse*) zabilježen u svakoj godini.²⁷ Današnje naselje na mjestu srednjovjekovnog Bukovlja prema Buturcu dobilo je ime po latinskom i talijanskom nazivu za crkvu (*ecclesia* i *chiesa*) što bi moglo biti sjećanje na crkvu sv. Margarete.²⁸

Beate Virginis/ Sancta Maria

Župa sv. Marije, odnosno Blažene Djevice Marije spominje se nekoliko puta u popisima papinske desetine iz prve polovice 14. stoljeća, a s obzirom na učestalost spomena u ovim popisima (1332. spominju se dvije crkve istog titulara) i drugim povijesnim dokumentima izgledno je da je na području Požeškog arhidakonata bilo više crkvi tj. župa sa titularom Blažene Djevice Marije.

Prva se spominje župa *Beate Virginis de Pohaca* 1332. godine u kojoj službuje svećenik Egidije.²⁹ Buturac je smatrao kako bi ovo mogao biti spomen župe u Pakracu jer se u 18. stoljeću tamo nalaze ruševine crkve sv. Marije. Tom tvrdnjom granica Požeškog arhidakonata bila bi pomaknuta prema zapadu. S tim se nije složio Pal Engel koji je smatrao da je *Pohaca* zapravo današnja Paka, ali pritom nije objasnio svoju tvrdnju.³⁰ Izgledno je kako je ova župa u popisu

²⁵ *Rationes collectorum pontificiorum in Hungaria. Pápai tizedszedők számadásai.* 1281–1375. Monumenta Vaticana Hungariae, ser. 1, sv. 1 (Budimpešta, 1887.), 241. „Item Posa sacerdos de Pochocala de Sancta Margaretha XXVIII. banales.“

²⁶ Georg Heller, *Comitatus Poseganensis* (München, 1975), 15. : Heller je mislio da je Pochocala, a samim time i crkva sv. Margarete u Bijeli!; Josip Buturac, „Župe požeškog arhidakonata g. 1332.-1335.“, *Bogoslovska smotra* 22/1 (1934): 87. Buturac je smatrao kako se ovo odnosi na Lužane jer su oni imali u novom vijeku (1730.) crkvu sv. Margarete.

²⁷ Pál Engel, *Pozsega megye* (rukopis), 3.; Buturac, *Pisani spomenici*, 42.; Heller, *Comitatus Poseganensis*, 22.; Stanko Andrić, „Podgorje Papuka i Krndije u srednjem vijeku: prilozi za lokalnu povijest (drugi dio)“ *Scrinia Slavonica* 9 (2009): 80.

²⁸ Buturac, *Pisani spomenici*, 42.

²⁹ *Rationes collectorum*, 242. „Item Egidius sacerdos Beate Virginis de Pohaca VIII.“

³⁰ Buturac, „Župe“, 87.; Engel, *Pozsega megye*, 22. Mađarski povjesničar navodi kako je *Pohaca* spomen Pake, ali uopće ne spominje crkvu Blažene Djevice Marije.

papinske desetine iz 1332. krivo zapisana i zbog toga postoji nesuglasje između tvrdnji dva povjesničara. Trenutno nije moguće ubicirati ovu župu.

U popisu papinske desetine iz 1332. spominje i župa *Oslna de capella Beate Virginis* kojoj je na čelu svećenik Petar.³¹ Historiografija nije dala odgovor na pitanje gdje se nalazila ova župa. Još se jednom 1332. u istom popisu navodi župa kojoj je zaštitnica sv. Marija. To je crkva sv. Marije u Ljupini koju ćemo spominjati kasnije u ovom radu.³² Godine 1333. u popisu papinske desetine navodi se još jedna župa istoga titulara. U njoj je tada bio svećenik *Mikl*.³³ Nije poznato koja bi to župa bila i gdje se nalazila. Konačno, 1334. u popisu papinske desetine spominje se župa *Beate Virginis* kojoj je na čelu župnik Ivan.³⁴ Također nije poznato o kojoj se župi radi i gdje se nalazila.

Prema popisu papinske desetine iz prve polovice 14. stoljeća, titular Blažene Djevice Marije (ili sv. Marije) u srednjovjekovnom Požeškom arhidakonu spominje se pet puta. S obzirom da su zapisivači ovog izvanrednog crkvenog poreza bili stranci, nerijetko im se potkrala greška u zapisivanju imena župa i svećenika. To otežava ubiciranje ovih župa i povezivanje s lokalitetima na terenu. Već je spomenuta župa sv. Marije u Ljupini koju je prepoznao određeni broj povjesničara. Župa *Beate Virginis de Pohaca* ostaje zagonetna dok historiografija ne da nove odgovore ili arheologija ne otkrije nove lokalitete. Ista je sudbina i svih ostalih župa istoga titulara.

Zbog očiglednih pogrešaka zapisivača ili nedovoljne preciznosti u opisivanju župe, za rasvjetljavanje ove problematike potrebno je okrenuti se drugim povijesnim izvorima, materijalnim ostacima na terenu i rezultatima arheoloških istraživanja. Za ovaj slučaj potrebno je spomenuti i ispravu kralja Andrije iz 1210. gdje on daruje templarima posjed Lješnicu u Požeškoj županiji. U toj ispravi spominje se posjed nekog Odolje, unuka Borića bana, na kojemu se nalazi crkva sv. Marije.³⁵ Isti posjed spominje se i 1422. kao *ecclesia B. V. Marie de Odolya*.³⁶ Na Odolju nailazimo i u turskim poreznim popisima iz 16. stoljeća, gdje se ona naziva *Odolino Selo*, odnosno Ivandol.³⁷ Upravo ovaj zapis otkriva i lokaciju nekadašnjeg Odoljinog posjeda, iako Buturac tvrdi kako se ne može pobliže ubicirati.³⁸ S obzirom da je u

³¹ *Rationes collectorum*, 242. „Item Petrus sacerdos de Oslna de capella Beate Virginis X. banales.“

³² Vidi str. 33. „Ljupina“.

³³ *Rationes collectorum*, 272. „Item Miki sacerdos ecclesie Sancte Marié solvit I. grossum.“

³⁴ *Rationes collectorum*, 268. „Item Johannes sacerdos Beate Virginis solvit VIII. banales.“

³⁵ CD 3, 97-99. „(...) quam Odolla nepos Borichi bani cum ecclesia sancte Marie in medio fundata (...)“

³⁶ Heller, *Comitatus Poseganensis*, 147.

³⁷ Nenad Močanin, *Požega i Požeština u sklopu Osmanlijskog carstva (1537.-1691.)* (Jastrebarsko: Naklada Slap, 1997), 146.

³⁸ Buturac, *Pisani spomenici*, 44.

srednjovjekovnim izvorima posjed Odolja spomenut kao međa posjeda Koprivna izvjesno je da se radi o lokalitetu u blizini današnjeg sela Ivandol, u općini Brestovac. Ondje je nedavno otkriven arheološki lokalitet na starom groblju iznad sela Ivandol i Busnovi. Prvo je otkriven polukružni zid, a zatim i temelji rotunde s polukružnom apsidom i pravokutnom prostorijom. Skupina znanstvenika koja je radila na ovom lokalitetu tvrde kako se ovdje radi upravo o crkvi sv. Marije koja se spominje u izvorima.³⁹ Možda je i *Oslina* koja se spominje u popisu papinske desetine iz 1332. krivo zapisana Odolja.

Na prostoru ušća Orljave u Savu nalazio se srednjovjekovni posjed plemića Giletića i samostan sa crkvom sv. Marije. I danas je ondje crkva koja ima titular *Majka Božja Kloštarska*. Josip Buturac je tvrdio kako je jedan navod iz popisa papinske desetine iz prve polovice 14. stoljeća vjerojatno vezan uz ovu crkvu. Također je smatrao i da su se crkve istog titulara nalazile u Dubovcu, iznad današnjeg sela Nova Kapela te negdje kod Bogićevaca i Okučana, vjerojatno misleći na Dubovac kod Okučana. Na obje spomenute lokacije nalazile su se crkve istoga titulara.⁴⁰

Crkva Blažene Djevice Marije spominje se i na prostoru Cernika, 1396. godine u ispravi Požeškog kaptola koja govori o podjeli posjeda među lokalnim plemićima iz Cernika.⁴¹

Brareka (Dobra Rijeka)

Župa Dobra Rijeka spominje se u popisu papinske desetine iz 1335. kada je u njoj službovao svećenik Nikola.⁴² Toponim Dobra Rijeka/ Dobra reka/ Dobrareka nalazimo u nekoliko srednjovjekovnih isprava, ali do danas u historiografiji ne postoji dogovor oko toga gdje se on nalazio. Dobra Rijeka se spominje već 1210. kada kralj Andrija daruje templarima posjed Lješnicu na zapadu Požeške županije, a među međašima tog posjeda navodi se i rijeka Dobra Rijeka.⁴³ U ispravi iz 1339. koju izdaje Bosanski kaptol navodi se da je posjed Tvrdić u

³⁹ Marija Mihaljević et al., „Arheološka istraživanja lokaliteta Njive-Ivandol- kao prilog poznavanju srednjovjekovlja Požeške kotline,“ *Radovi Zavoda za znanstveni i umjetnički rad u Požegi* 7 (2018): 55-90.

⁴⁰ Buturac: „Župe“, 87.

⁴¹ CD 18, 98-103. „(...) ex opposito ecclesie Sancte Marie virginis in eadem Cheranik (!) fundate, (...)“; Stanko Andrić, „Benediktinski samostan sv. Mihovila Arkandela na Rudini,“ *Zlatna dolina* 4 (1998): 42.

⁴² *Rationes collectorum*, 315. „Item Nicolaus de Brareka solvit X banales.“

⁴³ CD 3, 97-99. „Prima meta incipit a loco qui dicitur Starsa et tendit ad fluuium Dobro reka; deinde Dobro reka est sibi pro meta, vsquequo cadit in Zoam.“

Požeškoj županiji prodan Stjepanu, sinu Petresa iz Dobre Rijeke.⁴⁴ Vrlo je vjerojatno da se u Požeškoj županiji pa i u Požeškom arhiđakonatu nalazilo nekoliko mjesta ili rijeka po imenu Dobra Rijeka. Josip Buturac je u svojim *Župama požeškog arhiđakonata* smjestio Dobru Rijeku u kraj oko gornjeg toka rijeke Londže, a nekoliko desetljeća kasnije je i dalje smatrao isto te navodi kako se u župa Dobra Rijeka nalazila vjerojatno u čaglinskom kraju (istočni dio Požeške kotline), ali svoje tvrdnje nije potkrijepio dodatnim objašnjenjem i znanstvenim bilješkama.⁴⁵ Csánki je Dobru Rijeku smjestio u područje oko Vrbove (južna strana Požeške gore, kod Nove Kapele).⁴⁶ Heller također ovaj toponim smješta u okolicu Vrbove.⁴⁷ Engel nije dijelio njihovo mišljenje i smješta Dobru Rijeku u neposrednu blizinu današnjeg sela Bučje, južno od Pleternice.⁴⁸

S obzirom na vrlo oprečna mišljenja u historiografiji oko ubiciranja toponima i župe Dobra Rijeka, nije moguće sa sigurnošću odrediti gdje se ona nalazila.

Brechin (Brčino)

Župa Brčino spominje se u popisu papinske desetine iz 1335. godine kada u toj župi djeluje svećenik Grgur.⁴⁹ Pal Engel smatra kako se Brčino spominje još i prije, točnije 1332. kao župa *Druchun*, vjerojatno zato što je u toj župi zapisan svećenik Grgur, kao i u župi *Brechin* tri godine kasnije.⁵⁰ Josip Buturac navodi kako se srednjovjekovna crkva Gospe Snježne spominje u drugoj polovici 17. stoljeća dva puta kao župna crkva sela Brčino.⁵¹

Na mjestu nekadašnjeg posjeda, naselja i župe Brčino danas je istoimeno selo sa starom crkvicom Snježne Gospe.

⁴⁴ CD 10, 460-461. „(...) et ad predictam possessionem Therdygh (!) vocatam pertinentibus, que similiter ipsorum filiorum Mychaelis, ut ipse magister Stephanus asseruit, fore extitissent, Stephano filio Petres de Dobrareka pro viginti et quinque marcis denariorum viennensium ab eodem plene, (...)“

⁴⁵ Buturac, *Pisani spomenici*, 38.

⁴⁶ Dezső Csánki, *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában* (Budapest: Magyar Tudományos Akadémia, 1894), 405.

⁴⁷ Heller, *Comitatus Poseganensis*, 53.

⁴⁸ Engel, *Pozsega megye*, 8.

⁴⁹ *Rationes collectorum*, 314. „Item Gregorius de Brechin solvit XVI banales.“

⁵⁰ Engel, *Pozsega megye*, 2.; *Rationes collectorum*, 241. „Item Gregorius sacerdos de Druchun XXX.“

⁵¹ Buturac, „Župe“, 85.

Brestog et Sanctus Martinus (Brestovac i Sveti Martin)

Brestovac je posjed koji se u srednjem vijeku nalazio u udolini Požeške gore, zapadno od Požege. U dokumentima se često spominje uz posjed Sveti Martin, koji danas ne postoji. Oba posjeda bila su u vlasništvu plemićkog roda Borića bana.⁵² Engel je smatrao kako se u Brestovcu nalazila jedna župa koja se navodi u popisu papinske desetine iz 1335. kao *Brestog* i u kojoj je službu vršio svećenik Nikola, dok je na posjedu Sveti Martin bila istoimena župa u kojoj je 1334. bio naveden svećenik Petar, a 1335. tamo se nalazi svećenik Detlin.⁵³ Heller nije izrekao mišljenje o župi *Brestog*, ali zato je za župu sv. Martina naveo kako je bila na prostoru koji se u kasnosrednjovjekovnim dokumentima naziva još i *Thergowysthye*, a nalazila se kod Brestovca, prema Orljavcu.⁵⁴ Josip Buturac nije smatrao kako su Brestovac i Sveti Martin dvije zasebne župe. On tvrdi kako je Brestovac imao župu sv. Martina koja se spominje 1332. i 1335. te da srednjovjekovna crkva stoji i danas na svom pradašnjem mjestu.⁵⁵

Navedimo da se iznad Brestovca, južno od današnjeg naselja možda nalazila (još) jedna crkva koja bi mogla imati svoj postanak u srednjem vijeku.⁵⁶ S obzirom na veliku količinu popisanih župa s imenom sv. Martina u popisima papinske desetine iz prve polovice 14. stoljeća, nije moguće zasigurno utvrditi koja od njih je Sveti Martin kod Brestovca. Također se ne može zasigurno utvrditi jesu li na području današnjeg Brestovca postojali dvije župe (Brestovac i Sveti Martin) ili je to bila jedna župa (Brestovac= Sveti Martin). Za potrebe izrade karte župa Požeškog arhidakonata priklonit ću se mišljenju većine te označiti Brestovac i Sveti Martin kao dvije različite župe.

⁵² Marija Karbić, „Posjedi plemićkog roda Borića bana do sredine 14. stoljeća“, *Scrinia Slavonica* 5 (2005), 59.; Ista, *Plemićki rod Borića bana* (Osijek: Hrvatski institut za povijest- Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje Slavonski Brod, 2013.), 123.

⁵³ Engel, *Pozsega megye*, 3, 32. Engel je pogriješio u navođenju godine: umjesto 1334. godine, zapisao je kako se 1333. spominje svećenik Petar.; *Rationes collectorum*, 315. „Item Nicolaus de Brestog solvit III grossos.“; *Rationes collectorum*, 268, 314. „Item Petrus de Sancto Martino solvit XXXV banales.“, „Item Detlinus de Sancto Martino solvit VII grossos.“

⁵⁴ Heller, *Comitatus Poseganensis*, 222.; usporedi s Buturac, *Pisani spomenici*, 42. On navodi posjed Trgovišće u okolici Velike, misleći na isti posjed kao i Heller.

⁵⁵ Buturac, „Župe“, 83.; Ista, *Pisani spomenici*, 42.

⁵⁶ Tomislav Wittenberg, *Brestovac: Zapadna vrata Požeštine* (Požega: Bolta, 2011), 68.

Braschana

Župa *Braschana* spominje se u popisu papinske desetine iz 1332. i u njoj tada službu vrši župnik Pavao.⁵⁷

Georg Heller je ovu župu identificirao sa *Brestanitzom* koja bi se nalazila negdje u okolici Cernika.⁵⁸ Na tajnom habsburškom zemljovidu iz druge polovice 18. stoljeća primjetan je potok *Berstanicza* koji teče kroz selo Mašić, par kilometara zapadno od Nove Gradiške. Na kasnijim kartama vidljiv je i naziv *Brestanske njive*.⁵⁹ Unatoč ovim zanimljivostima, teško se oteti dojmu da je Heller proizvoljno identificirao župu *Braschana* sa *Brestanitzom*. Ovu župu trenutno nije moguće sa sigurnošću ubicirati.

Castrum Cruciferorum in villa Parumtian

Župa *circa castrum Cruciferorum in villa Parumtian* spominje se u popisu papinske desetine iz 1332. godine, a u njoj je tada službovao svećenik Stjepan.⁶⁰ Nije poznato o kojoj se župi radi i gdje se nalazila, ali su neki povjesničari dali svoje prijedloge gdje bi ona mogla biti.

Viteški red ivanovaca imao je 1321. kuću u Požegi koja je izgledala kao tvrđava. Buturac predlaže i područje Vetova, sela nedaleko Kutjeva, gdje se u vrijeme Osmanlija nalazila stara crkva sv. Kuzme i Damjana.⁶¹

Godine 1250. u ispravi Bele IV. spominje se *terra Cruciferorum templi* koja se nalazi u blizini potoka Požege, a graničila s zemljom *Puzadom*. Lelja Dobronić zaključuje kako su te zemlje viteškog reda bile šumoviti dio Papuka između Kaptola i Kutjeva, a središte ivanovaca bilo bi na Poganoj gradini, lokalitetu u današnjem selu Doljanovci.⁶² Ovu župu koja se nalazi oko dvorca ivanovaca mogli bismo tražiti u ovom, podpapučkom dijelu Požeškog arhidakonata.

⁵⁷ *Rationes collectorum*, 241. „Item Paulus sacerdos de Braschana X. banales.“

⁵⁸ Heller, *Comitatus Poseganensis*, 27.

⁵⁹ Slawonische Militärgrenze (1780) - First Military Survey, Mapire- The Historical Map Portal, <https://mapire.eu/en/map/firstsurvey-slavonia-mf/?layers=156&bbox=1925358.261991607%2C5662467.410735963%2C1931802.8589389008%2C5664378.336443093> (posjet 5. 9. 2020.); Habsburg Empire (1869-1887) - Third Military Survey (1:75000), Mapire- The Historical Map Portal, <https://mapire.eu/en/map/thirdsurvey75000/?layers=43&bbox=1923676.3589102274%2C5659502.675148348%2C1936565.5528048154%2C5663324.526562608> (posjet 5. 9. 2020.)

⁶⁰ *Rationes collectorum*, 242. „Item Stephanus sacerdos circa castrum cruciferorum in villa Parumtian XXX. solvit.“

⁶¹ Buturac, „Župe“, 89.

⁶² CD 9, 10-11. „(...)in Possegaria (!), in domo nostra de veteri castellaria (...)“; Lelja Dobronić,

Cherkuenhek (Crkvenik, Striježevica)

Župa Crkvenik nalazila se na sjeverozapadnom dijelu Požeškog arhidakonata, u brdskom predjelu na Psunju. Položaj današnjeg sela Striježevica (kod Bučja Pakračkog) odgovarao bi srednjovjekovnom Crkveniku, u izvorima prvi put navedenog 1266. kao *Cherkvenig*, vrlo često spomenut pored zemlje *Streseulch* te je pomoću toga naziva ubicirano nekadašnje naselje, a imenom Crkvenik nazivao se i današnji potok Brzaja.⁶³ U popisima papinske desetine 1332.-1337. Crkvenik je naveden je zasigurno dva puta (1333. i 1335.), a Pal Engel je tomu pridodao i navod iz 1332. tvrdeći da je, očigledno krivo zapisan, *Sucurconcho* također zapis župe Crkvenik.⁶⁴

Crussowa (Hrušovac, Kruševo)

Hrušovac je bio plemićki posjed na kojemu su braća Filip i Lovro (oba su bili požeški župani u drugoj polovici 13. stoljeća) od roda Rad podigli utvrdu koju danas poznajemo pod imenom Kamengrad.⁶⁵ Kao župa Hrušovac se spominje u popisu papinske desetine 1335. kada u župi službuje svećenik Kristofor. Kristofor se spominje i 1334., ali se ne navodi ime župe u kojoj vrši svećeničku službu.⁶⁶ Pal Engel je zaključio kako je to zapravo ista osoba te je i to spomen Hrušovca.⁶⁷ Kristofor se također navodi 1332. u popisu papinske desetine kao svećenik župe *Voholan*. Buturac je zaključio kako je to spomen Ruševa.⁶⁸ Ukoliko prihvatimo Engelovo tumačenje onda bi Kristofor iz, očito krivo zapisane župe *Voholan*, bio onaj isti Kristofor iz 1334. i 1335. S obzirom da se svećenik Kristofor navodi po jedanput u svakom popisu, uistinu bi to mogao biti isti svećenik iz župe Hrušovac.

„Posjedi i sjedišta templara, ivanovaca i sepulkralaca u Hrvatskoj“ *Rad JAZU* 406, Knj. 11 (1984): 61.; Kristina Rupert, „Topografija Požeške županije do 1526. godine (Diplomski rad, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2013), 41

⁶³ CD 5, 412, 413. „(...) terras nostras Cherkvenig uidelicet Rodouanch in comitatu Posoga existentes (...)“; Csánki, *Magyarország*, 404.; Andrić, „Podgorje Papuka 2“, 58.; Buturac, *Pisani spomenici*, 43.; Buturac, „Župe“, 83.; Heller, *Comitatus Poseganensis*, 40, 210.

⁶⁴ *Rationes collectorum*, 242,272,315. „Item Nicolaus de Sucurconcho XXIII. solvit.“, „Item sacerdos de Cerkemkoh solvit X. banales.“, „Item Paulus sacerdos de Cherkuenhek solvit V. banales.“; Engel, *Pozsega megye*, 4.

⁶⁵ Andrić, „Podgorje Papuka 2“, 59.

⁶⁶ *Rationes collectorum*, 314, 268. „Item Christoforus de Crussawa solvit V. banales.“, „Item Christophorus sacerdos solvit VIII. banales.“

⁶⁷ Engel, *Pozsega megye*, 13.

⁶⁸ Buturac, „Župe“, 84.

Na prostoru srednjovjekovnog posjeda, župe i naselja Hrušovac danas je tamo izumrlo seoce Kruševo, smješteno na brdovitim obroncima Papuka na sjeverozapadnom dijelu Požeško-slavonske županije.

Dobragros (Dobrogošće)

Posjed i župa Dobrogošće spominju se prvi puta u papinskoj desetini 1335. godine kada u njoj djeluje svećenik Petar.⁶⁹ Engel je prepoznao župu Dobrogošće i u navodu iz 1332. kada se spominje župa *Dubchaca*.⁷⁰ Zanimljivo je da Buturac nije prepoznao Dobrogošće u popisima papinske desetine 1332.-1337., već je naveo kako se to naselje prvi puta spominje nekoliko godine kasnije, 1345. kada su u jednoj ispravi spomenuti plemići od Dobrogošća (*Dobrogosthya*).⁷¹ Danas je to selo smješteno u brdskom krajoliku, na samom istočnom kraju Požeško-slavonske županije.

Drava, Oryava (Orljavac)

Župa Orljavac spominje se u popisu papinske desetine 1332. kada u njoj službuje svećenik Jakov.⁷² Zatim se spominje tri godine kasnije kada u njoj više nije svećenik Jakov, već Nikola.⁷³ U ispravi iz 1444. koja je nastala zbog jednog sudskog spora navodi se posjed Orljavac gdje se nalazi crkva sv. Lovre.⁷⁴ Danas je Orljavac naselje na zapadu Požeško-slavonske županije u kojem se nalazi crkva sv. Roka srednjovjekovnih temelja.⁷⁵

⁶⁹ *Rationes collectorum*, 315. „Item Petrus de Dobragros solvit VII banales“; Heller, *Comitatus Poseganensis*, 54; Engel, *Pozsega megye*, 9.

⁷⁰ Engel, *Pozsega megye*, 9. Na kraju Engelova rukopisa postoje napomene u kojima je navedeno „1332/37: Dubchaca = Dubocsac“ što bi moglo upućivati na promjenu autorova mišljenja. Ukoliko je tako, onda bi župa *Dubchaca* bila današnji Dubočac.

⁷¹ Buturac, *Pisani spomenici*, 38.

⁷² *Rationes collectorum*, 241. „Item Iacobus sacerdos de Drava“; Engel, *Pozsega megye*, 19. Engel je iznio mišljenje za ovaj zapis, smatrajući kako je to greška u pisanju ili pak čitanju tog dokumenta i tvrdi kako se tu radi o riječi *Orava*; Buturac, „Župe“, 89. Buturac je također smatrao da se ovdje radi o grešci zapisivača.

⁷³ *Rationes collectorum*, 315. „Item Nicolaus de Orrihawa solvit V banales.“; Engel, *Pozsega megye*, 19.; Buturac, *Pisani spomenici*, 43; usporedi s Ratko Ivanušec, „Konzervatorsko istraživanje i obnova crkve sv. Luke u Srednjem Lipovcu“, *Godišnjak zaštite spomenika kulture u Hrvatske* 33/34 (2009/2010): 132.

⁷⁴ Buturac, *Pisani spomenici*, 281. „...castrum suum Oryavavara vocatum cum oppido Oryava vocato, in quo ecclesia sancti Laurencii martyr is esset constructa, ...“

⁷⁵ Zorislav Horvat, Ivan Mirnik, „Graditeljstvo srednjeg vijeka u Požeškoj kotlini“, u: *Požega 1277-1977*, ur. Ive Mažuran (Slavonska Požega: Grafički zavod Hrvatske, 1977), 138.

Dynnareke (Djedina Rijeka)

Djedina Rijeka je naselje i župa koja se nalazila na istoku Požeškog arhiđakonata, u brdovitom krajoliku Dilj gore. Prvi spomen Djedine Rijeke nalazimo 1312. godine kada kralj Karlo daruje Nikoli, sinu Stjepana de Hanua od plemena Hunth-Paznan, posjed Djedinu Rijeku i Kutjevački Sveti Juraj.⁷⁶ Nedugo nakon toga, u popisu papinske desetine 1332.-1337. nailazimo i na spomen župe Djedina Rijeka u kojoj se nalazi crkva sv. Mihaela u kojoj službuje svećenik Ivan, a nakon njega i svećenik Pavao.⁷⁷ Kod proučavanja župe Djedina Rijeka u popisu papinske desetine problematičan je navod iz 1332. godine: "...Item Iohannes sacerdos de Sancto Michaelae de Divortha...". U tom navodu Buturac i Engel prepoznali su upravo Djedinu Rijeku, iako iskrivljenog imena. Razlog za prepoznavanje baš te župe u tom imenu bio je svećenik Ivan koji se spominje i dvije godine kasnije, u popisu papinske desetine za godinu 1334.⁷⁸ Danas je na prostoru srednjovjekovne Djedine Rijeke istoimeno selo s grobljanskom kapelom sv. Mihovila.

Ecclesia Beate Katherine de Pochola

Župa sv. Katarine *de Pochola* spominje se u popisu papinske desetine iz 1332. godine i u njoj tada službuje župnik Petar.⁷⁹ Historiografija do sada nije uspjela odgonetnuti koja je lokacija ove župe, jednim dijelom i zbog toga što je ova župa vrlo vjerojatno krivo zapisana.

U pokušaju pronalaska lokacije ove župe pomoći će nam drugi izvori poput karti i novovjekovnih dokumenata. U mjestu Podgorje, smještenom nadomak obronaka Papuka, a sjeverno od Požege, nalazi se crkva sv. Katarine Aleksandrijske koja je izvorno bila mala romanička crkvice. Naknadno je, vjerojatno polovicom 19. stoljeća, dograđena te joj je izgrađen i zvonik. Ova crkva nema spomena u srednjovjekovnim izvorima. Prvi put se spominje tek 1653., dakle još u vrijeme osmanske vladavine, tijekom vizitacije fra Mateja Benlića Banjalučanina, naslovnog beogradskog biskupa i apostolskog vikara za donje krajeve turske Ugarske. On napominje da je crkva "zidana u starini". Uzevši to u obzir, zajedno s romaničkim karakterom izvorne crkve i činjenicom da je posjed Podgorje poznat iz isprava s kraja 13.

⁷⁶ Buturac, *Pisani spomenici*, 158.

⁷⁷ *Rationes collectorum*, 242, 268, 315. „Item Iohannes sacerdos de Sancto Michaelae de Diuortha XV.“, „Item Iohannes sacerdos de Domiaryka solvit X. banales.“, „Item Paulus de Dynnareke solvit VIII. banales.“.

⁷⁸ Buturac, „Župe“, 84.; Engel, *Poszega megye*, 6.

⁷⁹ *Rationes collectorum*, 242. „Item Petrus clericus ecclesie Beate Katherine de Pochola X. solvit.“ Primjetna je tiskarska nedoumica oko originalnog zapisa u tiskanom izdanju izvora.

stoljeća, nije neprihvatljivo zaključiti kako je crkva (možda i župa?) postojala u srednjemu vijeku.⁸⁰

Na tajnim habsburškim zemljovidima iz druge polovice 18. stoljeća na prostoru sela Škrabutnik (donji dio, *Katolički Škrabutnik*) vidljiva je crkva sv. Katarine. Na kartama iz 19. stoljeća ona se više ne pojavljuje, osim kao naziv predjela (*Sveta Kata*) na katastarskoj karti sela Škrabutnik iz 1862. Škrabutnik je selo smješteno u Požeškoj gori, južno od Požege. Prvi puta se spominje 1259. u ispravi kraljice Marije koja daruje Čehu posjed Dubovac u Požeškoj županiji.⁸¹ Nije poznato od kada je u tom mjestu postojala crkva sv. Katarine.

Crkva sv. Katarine spominje se i u Orahovici, ali nije poznato je li ona bila u trgovištu ili je bila u funkciji dvorske kapele u orahovičkoj utvrdi (Ružici Gradu).⁸²

Ecclesia Sancti Petri de Posaga (Sveti Petar, Kaptol)

Crkva sv. Petra bila je glavna crkva Zbornog kaptola sv. Petra i središte crkvene jedinice koju danas nazivamo Požeški arhidakonat. Prvi spomen ove crkve i institucije je u dokumentu iz 13. stoljeća koji je Tadija Smičiklas, tada urednik Diplomatičkog zbornika, datirao u 1221. te stavio upitnik pored datacije, sugerirajući čitateljima da ni sam nije siguran u svoju procjenu. Naime, dokument je oštećen tijekom godina utjecajem vlage, a tijekom 18. stoljeća netko je rukom napisao godinu 1220.⁸³ Nakon toga spomena imamo ispravu koja je izdana upravo u Kaptolu sv. Petra, uoči blagdana Glavosjeka sv. Ivana Krstitelja, 27. kolovoza 1250. godine. U toj ispravi stanoviti Stjepan iz roda Borića bana pred Kaptolom sv. Petra daje Aleksandru, sinu

⁸⁰ Buturac, „Župe“, 89.; Heller, *Comitatus Poseganensis*, 164-165.; Horvat- Mirnik, „Graditeljstvo srednjeg vijeka“, 109-110.

⁸¹ Provinz Slavonien (1781–1783) - First Military Survey, Mapire- The Historical Map Portal, <https://mapire.eu/en/map/firstsurvey-slavonia/?layers=155&bbox=1960170.8669326783%2C5663787.055382081%2C1966615.463879972%2C5665697.981089211> (posjet 7. 9. 2020.); Habsburg Empire - Cadastral maps (XIX. century), Mapire- The Historical Map Portal, <https://mapire.eu/en/map/cadastral/?layers=3%2C4&bbox=1962088.7320285887%2C5663596.082751619%2C1963699.881265412%2C5664073.814178402> (posjet 7. 9. 2020.); Heller, *Comitatus Poseganensis*, 199.; CD 5, 148-150. „(...) ex parte terre Zkrabatnik reuertitur (...)“

⁸² Vidi str. 41. „Orahovica“.

⁸³ CD 3, 206-207.

Borsovu, zemlju Slatnik u Požeštini.⁸⁴ Isprava je sačuvana s ostatkom visećeg pečata Kaptola sv. Petra što potvrđuje njenu autentičnost.⁸⁵

Prilikom ubiranja izvanredne papinske desetine u prvoj polovici 14. stoljeća kaptolska crkva sv. Petra i njezini svećenici i kanonici spominju se u nekoliko navrata. U prvoj godini prikupljanja papinske desetine, 1332. kao platitelji upisani su kustos Martin, zatim kantor Petar te istoimeni lektor Petar. Od ostalih kanonika navedeni su Decinarius, Erdre, Nikola, Juraj, Dimitrije te Stjepan, svećenik crkve u Erdutu. S njima su još navedeni i svećenici Ivan, svećenik crkve sv. Petra u Požegi, Nikola zvani *Soclos*, naveden kao svećenik u Požegi te Bartol iz sela Svetog Petra u Požegi i svećenik crkve sv. Ivana.⁸⁶

Godine 1333. ponovno se u popisu papinske desetine spominju kanonici *u Požegi* i to Nikola zvani *Turugus*, kustos Martin, kantor Petar, Endus, Decinarius, Dimitrije i Nikola *Ystennete*.⁸⁷ Par redova kasnije saznajemo da je i magister Nikola iz crkve sv. Petra u Požegi, zvani *Pyzar*, također platio određeni iznos.⁸⁸ Pred kraj iste godine, na blagdan sv. Andrije Apostola, upisana je i uplata požeškog prepošta Andrije.⁸⁹ Godine 1335. kao platitelji iz Požeškog kaptola navedeni su kantor Petar, notar Nikola te kanonici Andrija i Juraj. Također su navedeni magistri Nikola *Torkus*, Nikola *Istenuete*, Luka iz *Požege* te Dimitrije, *subkolektor u Požegi*.⁹⁰

⁸⁴ Buturac, *Pisani spomenici*, 122. „Capitulum ecclesie beati Petri de Pasga (!) omnibus Christi fidelibus tam presentibus (...). Datum in vigilia festi decolacionis beati Joannis Baptiste, anno domini millesimo CCmo quinquagesimo.“

⁸⁵ Gulin, *Kaptoli*, 113.

⁸⁶ Posebice je zanimljiv posljednje navedeni Bartol iz sela Svetog Petra i crkve sv. Ivana za kojeg Andrić sumnja da se radi o svećeniku iz sela uz kaptolsku instituciju i o crkvi koja se nalazila u tom selu i koja je služila kao župna crkva. Vidi: Stanko Andrić, „Podgorje Papuka i Krndije u srednjem vijeku: prilozi za lokalnu povijest (treći dio)“ *Scrinia Slavonica* 10 (2010): 101.; *Rationes collectorum*, 240. „Item Nicolaus canonicus de Posaga nomine solvit mediam marcam Vaciensem. Item Decinarus canonicus de Posaga (...). Item Bartholomeus de villa Sancti Petri in Posaga et ecclesia Sancti Johannis (...). Item Johannes sacerdos ecclesie Sancti Petri de Posaga (...). Item Érdre (sic) canonicus de Posaga (...). Item Stephanus sacerdos de Herduc ecclesie Sancti Regis (...). Item Georgius (...). Item Nicolaus sacerdos de Posaga, dictus Soclos (...) Demetrius canonicus (...) Martinus custos (...) Petrus cantor (...) Petrus [de] Posaga (...)“

⁸⁷ Riječ *isten* na mađarskom jeziku označava Boga, stoga bi nadimak navedenog Nikole na hrvatskom bio *Božji*. Na ovoj opasci zahvaljujem dr.sc. Zrinki Nikolić Jakus.

⁸⁸ *Rationes collectorum*, 268. „(...) primo magister Nicolaus dictus Turugus solvit LXXXIII. banales. (...)magister Endus (...) magister Martinus custos (...) Petrus cantor (...) magister Decinarius (...) magister Demetrius (...) magister Nicolaus Ystennete (...)“

⁸⁹ Andrić je istaknuo Buturčevu pogrešku u zbrajanju imena požeških kanonika. Naime, požeški prepošt Andrija zapisan je uz ostale pečuške kanonike, ali to u tekstu nije posebno naznačeno te je Buturac ta imena pribrojao požeškim kanonicima. Vidi Andrić, „Podgorje Papuka 3“, 101.; *Rationes collectorum*, 282. „Nota, quod anno Domini MCCCXXXIII. in festo beati Andree apostoli dominus Andreas prepositus de Posaga solvit IIII. marcas.“

⁹⁰ Zanimljiv je notar Nikola, kojeg Andrić poistovjećuje sa gore navedenim Nikolom *Pyzarom*. Očigledno se radi o istoj osobi koja je imala funkciju pisara te se ta funkcija u to vrijeme izgovarala kao i danas. Vidi Andrić, „Podgorje Papuka 3“, 101.; *Rationes collectorum*, 315. „Item magister Petrus cantor de Pozegua solvit IIII. pensas banalium. (...) magister Nicolaus notarius (...) magister Nicolaus Torkus (...) magister Nicolaus

Crkva sv. Petra bila je *ecclesia incastellata*, tj. nalazila se unutar utvrđenog kompleksa koji je zajedno činio cjelinu. Kaptolska crkva imala je više oltara: sv. Nikole, sv. Mihaela Arkandela i sv. Urbana.⁹¹ Buturac navodi kako je uz glavni oltar sv. Petra i netom spomenutih oltara kaptolska crkva imala i oltare Svih Svetih, sv. Ladislava i sv. Jelene.⁹² Ova srednjovjekovna građevina nestala je tijekom vremena, a zamijenila ju je barokna crkva.⁹³

Gara (Gorjani)

Župa Gorjani spominje se u popisima papinske desetine iz 14. stoljeća. 1332. ondje službuje svećenik Blaž, a dvije godine kasnije zapisan je svećenik Stjepan.⁹⁴ 1335. godine ondje djeluje svećenik Fabijan.⁹⁵ Crkva je bila posvećena sv. Pavlu, a u Gorjanima je također bio i franjevački samostan.⁹⁶ Ta crkva i franjevački samostan nalazili su se unutar srednjovjekovnoga gorjanskoga grada, ali nije sigurno na kojoj lokaciji. Unutar nekadašnjeg kompleksa tog srednjovjekovnog naselja zasigurno se nalazila barem jedna sakralna građevina, na prostoru koji se naziva Kamenište, za koju se pretpostavlja da je dominikanska crkva sv. Margarete sa samostanom i grobljem. Nekoliko desetaka metara sjeverno od te crkve pronađeni su ostaci još jedne građevine koju bismo mogli povezati s franjevačkim samostanom i pripadnom crkvom.⁹⁷

Glogovia (Glogovica)

Glogova se prvi puta spominje u ispravi iz 1248. godine i saznajemo da je bila nasljedni posjed roda Borića bana.⁹⁸ Tijekom prikupljanja izvanredne papinske desetine Glogova se spominje 1335. godine, a u njoj tada službuje svećenik Vesenko (ili Veselko).⁹⁹ Tijekom stoljeća očuvao se naziv srednjovjekovnoga naselja te se danas na tom području nalazi selo

Istenuete (...) Lukas magister de Pozago (...) magister Andreas canonicus de Pozaga (...) magister Georgius canonicus de Pozega (...) magister Demetrius subcollector de Pozago (...).

⁹¹ Andrić, „Podgorje Papuka 3“, 96.

⁹² Buturac, *Pisani spomenici*, 29.

⁹³ Horvat- Mirnik, „Graditeljstvo srednjeg vijeka“, 126.

⁹⁴ *Rationes collectorum*, str. 241, 268. „Item Blasius sacerdos de Gorra unam marcam.“, „Item Stephanus sacerdos de Gara solvit mediam marcam.“

⁹⁵ *Rationes collectorum*, 314. „Item Fabyanus de Gara solvit XXVI grossos.“

⁹⁶ Pal Engel, *Valkóvár- megye* (rukopis), 90. „1348: mon. fr-um predicatorum de Gara, ... eccl. S. Pauli de Gara“

⁹⁷ Krešimir Regan, „Gorjani – srednjovjekovno sjelo plemićke obitelji Gorjanski“, *Scrinia Slavonica* 6 (2006), 136.

⁹⁸ CD 4, 369-370. „(...) suas hereditarias Golgoa et Pethna vocatas in comitatu de Posega existentes, (...)“; Karbić, *Plemićki rod Borića bana*, 101.

⁹⁹ *Rationes collectorum*, 315. „Item Wessenko de Glogouia solvit X. banales.“

Glogovica, a isti naziv baštini i potok koji protječe tim krajem. Danas je to naselje udaljeno nekoliko kilometara sjeverno od Slavonskoga Broda, a sačuvana je i srednjovjekovna gotička crkvice sv. Stjepana koja se nalazi nedaleko današnjeg sela. Prema arhitektonskim elementima postojeća crkva građena je stotinu godina nakon popisa papinske desetine.¹⁰⁰

Gloynissa (Gnojnica)

Gnojnica je župa koja se prvi puta spominje u povijesnim izvorima upravo u popisu papinske desetine, u kojoj je 1335. službovao svećenik Ivan.¹⁰¹ Kao plemićki posjed, odnosno naselje spominje se 1378. godine kada nailazimo na stanovitog Petra, sina Tome *de Gnoynycha*.¹⁰² Povjesničari koji su istraživali ovu tematiku slažu se kako se ova župa nalazila u pleterničkom kraju.¹⁰³ Danas se ime ove srednjovjekovne župe sačuvalo u imenu potoka Gnojnica koji teče iz Odvoraca (skupina sela u brdskom kraju, danas u općini Sibinj) i ulijeva se u Orljavu kod Frkljevaca. Položaj nekadašnje crkve i sjedišta župe je na mjestu crkve sv. Đurđa u današnjim Bilicama. Ta slabo istraжена srednjovjekovna crkvice bi mogla biti jedna od spominjanih crkava u popisima koja nosi titular *sancto Georgio*.

Gobrinza, Kapronca (Požeška Koprivnica)

Župa Kapronca spominje se 1335. kada u njoj službuje svećenik Drakon.¹⁰⁴ Heller je u svojem popisu *Comitatus Poseganensis* potpuno neobjašnjivo krivo prepoznao ovaj navod kao župu Grabarje.¹⁰⁵ Kasnije saznajemo iz isprave datirane u 1341. godinu da se Kapronca dijelila na Donju i Gornju Kaproncu.¹⁰⁶ Buturac je naveo kako se na prostoru srednjovjekovne Kapronce još 1730. vidjele ruševine nekakve stare crkve na čijim je temeljima sagrađena nova.¹⁰⁷ Danas je na tom prostoru selo Požeška Koprivnica.

¹⁰⁰ Ivanušec, „Konzervatorsko istraživanje crkve sv. Luke“, 139.

¹⁰¹ *Rationes collectorum*, 314. „Item Johannes de Gloynissa solvit IIII. grossos parvos.“

¹⁰² CD 386-395. „(...) Petro filio Thome de Gnoynycha (...)“

¹⁰³ Heller, *Comitatus Poseganensis*, 72.; Buturac, *Pisani spomenici*, 35.; Engel, *Pozsega megye*, 10.

¹⁰⁴ *Rationes collectorum*, 315. „Item Draconius de Gobrinza solvit X. banales.“; Engel, *Pozsega megye*, 15.; Buturac, „Župe“, 88.

¹⁰⁵ Heller, *Comitatus Poseganensis*, 76.

¹⁰⁶ CD 10, 623. „(...) Felsewkaproncha emta ab Vgrino filio Barlews vocatis in comitatu de Posaga (...)“

¹⁰⁷ Buturac, „Župe“, 88.

Godho/ Gotho de Sancto Georgio (Kutjevački Sveti Juraj, Kula)

Kutjevački Sveti Juraj nalazio se južno od Kutjeva, a spominje se prvi puta 1312. kada kralj Karlo Robert daruje Nikoli od plemena Hunth-Paznan uz spomenuti posjed i Djedinu Rijeku.¹⁰⁸ Kao župa, Kutjevački Sveti Juraj spominje se u popisima papinske desetine 1332., 1334. i 1335. kada u njoj službuje župnik Bartolomej.¹⁰⁹ Prvi spomen ove župe u popisu papinske desetine iz 1332. bio je osobito sporan u historiografiji zbog svog iskrivljenog naziva (*Sancto Georgio de Queo*) pa ga neki povjesničari, poput Josipa Buturaca nisu povezivali s Kutjevom nego s Kamengradom.¹¹⁰ Da je ipak riječ o Kutjevačkom Svetom Jurju dokazali su Dezső Csánki, Georg Heller, Pal Engel i Stanko Andrić analizom ostalih srednjovjekovnih i novovjekovnih dokumenata u kojima se područje južno od cistercitske opatije u Kutjevu naziva Kutjevački Sveti Juraj (*Gothozenthgyurg*).¹¹¹ Kasnije se ovim tvrdnjama pridružio i Buturac, koji je u ranijim radovima mislio da se spomen župe *Gucho* tj. *Godho* odnosi na Kutjevo i cistercitsku opatiju s crkvom Blažene Djevice Marije.¹¹²

Na području srednjovjekovnog posjeda i župe Kutjevački Sveti Juraj danas je naselje Kula.

Gradpotaca (Ratkovica)

Gradpotok je posjed koji je bio u vlasništvu ugarskohrvatskih kraljica Elizabete i Marije, a na spomen toga posjeda prvi put nailazimo u ispravi iz 1275. godine.¹¹³ U popisu papinske desetine iz 1334. spominje se župa *Gradpotaca* u kojoj službuje svećenik Martin.¹¹⁴ Župa Gradpotok bila je iznimno važna i u kasnijim stoljećima, za vrijeme i nakon osmanlijske okupacije. Srednjovjekovna crkva sv. Mihovila na mjesnom groblju spominje se u izvorima

¹⁰⁸ Buturac, *Pisani spomenici*, 158-159. „(...) possessionem per mortem Iwan filii Bysk sine herede decedentis ad manus nostre celsitudinis de iure devolutas in Dednareka et in Gutho de sancto Georgio, cum omnibus utilitatibus (...)“

¹⁰⁹ *Rationes collectorum*, 241, 268., 315. „Item Bartholomeus de Sancto Georgio de Queo XXVIII. banales.“, „Item Bartholomeus de Gucho solvit XX. banales.“, „Item Bartholomeus de Godho solvit XV. banales.“

¹¹⁰ Buturac, „Župe“, 83. Buturac je povezao ovaj zapis s Kamengradom zbog srednjovjekovnog naziva te utvrde koji bješe *Kwuar* tj. *Kewar*.

¹¹¹ Csánki, *Magyarország*, 426.; Heller, *Comitatus Poseganensis*, 116-117. Heller ne navodi popis papinske desetine već spomen *Gutho de sancto Georgio* iz 1312.; Engel, *Pozsega megye*, 11.; Stanko Andrić, „Pregled povijesti cistercitske opatije Blažene Djevice Marije u Kutjevu,“ *Godišnjak Požeštine - Zlatna dolina*, 5 (1999): 86.

¹¹² Buturac, „Župe“, 83.; Buturac, *Pisani spomenici*, 39.

¹¹³ Buturac, *Pisani spomenici*, 135.

¹¹⁴ *Rationes collectorum*, 268. „Item Martinus sacerdos de Gradpotaca solvit V. banales.“; Antun Lovrić, Josip Berdica. „Župa Ratkov potok (1334.-1694.)- Župa Siče-Dubovac (1694.-1777.),“ *Radovi Zavoda za znanstveni i umjetnički rad u Požegi* 1 (2012): 100.

tek 1660. godine, ali je po svim karakteristikama to upravo župna crkva Gradpotoka.¹¹⁵ Crkva sv. Mihovila Arkandela u Ratkovici građena je na prijelazu stilskih razdoblja što se vidi po miješanju kasnoromaničkih elemenata s novim, gotičkim. Uzimajući to u obzir, sigurno je da se upravo ova crkva i župa spominje u spomenutom popisu papinske desetine. Zanimljivost te crkvice su freske i petrografi.¹¹⁶ Na mjestu srednjovjekovne župe Gradpotok danas je selo Ratkovica.

Granicha (Granice)

Granice su posjed koji se nalazio u brdskom predjelu na istoku Požeškog arhidakonata. Prvi spomen ovog posjeda je iz 1314. godine kada ugarskohrvatski kralj Karlo Robert I. oslobađa posjede Granice i Zarilac od plaćanja kunovine.¹¹⁷ Kao župa Granice se spominju 1332. i 1333. godine u popisima papinske desetine gdje je u oba navrata zapisan svećenik Ladislav.¹¹⁸ Godine 1367. u ispravi Požeškog kaptola u kojoj se izvješćuje o podjeli posjeda Nikole Mihajlova u sporu između njegovih kćeri i stanovitog Benedikta iz Granice spominje se i kamena crkva sv. Martina u tom naselju.¹¹⁹ Zasigurno je to ista crkva koja je zapisana tridesetak godina ranije u popisu papinske desetine. Danas je na mjestu srednjovjekovnog posjeda istoimeno selo.

Grasticha (Gradište)

Imenom Gradište nazivao se posjed, sjedište gospoštije, plemićki dvorac, trgovište i župa.¹²⁰ Gradište se nalazilo na južnim obroncima Krndije, nedaleko kutjevačke cistercijske opatije. U nama poznatim ispravama prvi puta se spominje 1330. godine kada Požeški kaptol utvrđuje međaše posjedima Gradište (još zvano i Gradišće) i Orljavica kojima je vlasnik bio magister Nikola Gilet.¹²¹ Župa sv. Nikole u Gradištu spominje se prvi puta u popisu papinske

¹¹⁵ Heller, *Comitatus Poseganensis*, 177.

¹¹⁶ Horvat-Mirnik, „Graditeljstvo srednjeg vijeka“, 146-147.

¹¹⁷ CD 8, 350. „(...) videlicet Granyche et Zelrylch vocata (...)“

¹¹⁸ *Rationes collectorum*, 241,272.; „Item Ladislaus de Graulichan XV solvit.“, „Item Ladislaus de Granicha solvit IIII grossos.“, Usporedi s: Buturac, „Župe“, 83, 89. Buturac griješi u navođenju godine: umjesto 1333. zapisao je da se župa u Granici spominje 1334. Također, ne prepoznaje ovu župu pod imenom *Graulichan*.

¹¹⁹ Buturac, *Pisani spomenici*, 203, „(...) in qua ecclesia lapidea sub honore beati Martini confessoris in eadem Granicha est fundata existentibus, (...)“

¹²⁰ Isto 38.

¹²¹ Isto 168. „Dicit nobis magister Nicolaus filius Gylety de Posoga, quod velled (!) quasdam possessiones Oryaycha et Gradisca vocatas (...)“

desetine iz 1332. kada je u toj župi službovao svećenik Petar, koji je ujedno bio i kanonik kantor Požeškog kaptola.¹²² Csanki je naveo kako se crkva sv. Nikole spominje i 1347. te da je građena od kamena.¹²³ Kamena crkva u Gradištu, zajedno sa drvenim utvrđenjem spominje se u ispravi Varaždinskog kaptola iz 1413. kada se izvješćuje palatina Nikolu Gorjanskoga da je kaptol uveo obitelj Ders u posjedovanje Gradišta.¹²⁴ Josip Buturac je naveo kako su se 1703. u Gradištu nalazile ruševine srednjovjekovne utvrde i crkve.¹²⁵

Na mjestu srednjovjekovnog posjeda, utvrde i župe Gradište nalazi se danas istoimeno selo, na sjeveroistoku Požeško-slavonske županije.

Gylen

Župa *Gylen* spominje se u popisu papinske desetine iz 1332. godine, kada je u toj župi službovao svećenik Šimun.¹²⁶ Toponim i župu *Gylen* ne nalazimo u dosad objavljenim i poznatim izvorima. Jedini spomen je iz netom spomenutog popisa papinske desetine. Josip Buturac je pretpostavljao da se pod župom *Gylen* misli na Giletince, danas selo u općini Cernik, sjeverno od Nove Gradiške. Prema Buturcu, župa je dobila ime po plemićima Giletićima. Obe svoje tvrdnje nije potkrijepio dodatnim objašnjenjima.¹²⁷ Nenad Milčić i Krešimir Regan u svojoj analizi srednjovjekovnih utvrda Požeške gore, Novogradiške i Brodske Posavine pišu kako se župa *Gylen* nalazila na prostoru blizu današnjeg sela Slavonski Kobaš, na ušću Orljave u Savu, gdje se nekada nalazila utvrda plemića Giletića te srednjovjekovna crkva koja stoji i danas.¹²⁸ To je crkva Uznesenja Blažene Djevice Marije na lokalitetu koji se i dandanas naziva Kloštar, po nekadašnjem samostanu koji je bio uz tu crkvu.¹²⁹

¹²² *Rationes collectorum*, 241. „Item Petrus sacerdos cantoribus de Sancto Nicolao de Grasticha XX banales solvit.“; Engel, *Pozsega megye*, 11.

¹²³ Csanki, *Magyarország*, 390.

¹²⁴ Buturac, *Pisani spomenici*, 253-254. „(...) accessissent ubi primo in dicta possessione Gradistya curiam seu sessionem eorundem nobilium ac alia sexaginta quinque sessiones iobagionales et tres desertas edificia habentes, item ecclesias lapideam sine turri ac castellum ligneum fossatis et aliis municionibus circumdatum, (...)“

¹²⁵ Buturac, „Župe“, 83.

¹²⁶ *Rationes collectorum*, 242. „Item Symon sacerdos de Gylen XVI.“

¹²⁷ Buturac, „Župe“, 88. Autor je, uz svoju tvrdnju da je župa *Gylen* zapravo selo Giletinci, pritom i krivo naveo i 1334. kao godinu spomena te župe (župa *Gylen* spominje se 1332.).

¹²⁸ Nenad Milčić, Krešimir Regan, „Srednjovjekovne utvrde Požeške gore i njezina nizinskog Posavskog sliva“, *Radovi Zavoda za znanstveni i umjetnički rad u Požegi* 3 (2014), 165. Autori za ovu tvrdnju citiraju Julija Jančulu i njegovo djelo *Franjevci u Cerniku* (prvo izdanje 1980., drugo 2011.). Uvidom u djelo primijetio sam da Jančula navodi kako se Kobaš, odnosno mjesto kojim su gospodarili Giletići, u popisu župa iz 1334. spominje kao *forum Gileti*. Pregledom popisa župa požeškog arhidakonata iz spomenute godine vidljivo je da takav spomen ne postoji.

¹²⁹ Julije Jančula, *Franjevci u Cerniku* (Prvo izdanje: Slavonska Požega, 1980; Drugo izdanje: Cernik: Franjevački samostan, 2011.), 13.

S obzirom na proturječna mišljenja trojice autora te nemogućnosti ubiciranja ove župe od strane ostalih povjesničara, za sada nije moguće donijeti konačan sud o položaju župe *Gylen*.

Horcica (Ruščica)

Župa Ruščica (*Hruščica/ Horcica/ Rwschycza*) spominje se u popisu papinske desetine iz 1332. kada u njoj djeluje svećenik Ivan.¹³⁰ Ruščica se spominje i 1498. godine u ispravi kralja Vladislava kada on daruje Berislavićima Grabarskim određene posjede među kojima je naveden i posjed *Rwschycza*.¹³¹ Posjed se nalazio u jugoistočnom dijelu Požeškog arhiđakonata, a danas je na mjestu te srednjovjekovne župe istoimeno selo koje se nalazi istočno od Slavanskog Broda.

Hursova, Hwrzoa (Ruševo)

Srednjovjekovno naselje Ruševo (ili Ruševa) nalazilo se na istoku Požeškog arhiđakonata, a prvi spomen ovoga naselja kao plemićkog posjeda nalazimo u ispravi Požeškog kaptola iz 1250. godine kada se spominje Lambert od Ruševe.¹³² U ispravi iz sljedeće, 1251. godine taj isti Lambert vrši zamjenu svog posjeda sa Zagrabom i Brikcijem, a također se opisuje ruševački kraj te se spominje rijeka Ruševa i istoimeno naselje u kojem se nalazi crkva sv. Nikole.¹³³ Kao župa Ruševo se spominje u popisu papinske desetine iz 1335. kada je u crkvi bio svećenik Petar.¹³⁴ Buturac je mislio kako to nije navod koji se odnosi na Ruševo, već je ta župa ona pod nazivom *Crussawa* u kojoj službuje svećenik Kristofor. Isto tako, pretpostavlja kako je i župa *Voholan*, koja se spominje 1332. također Ruševo, jer je uz nju također upisan svećenik Kristofor.¹³⁵ Pal Engel je to odbacio te tvrdi kako je *Crussawa* zapravo naselje Kruševo, na sjeverozapadnom dijelu Arhiđakonata pa je i spomenuti Kristofor svećenik Kruševa.¹³⁶ Danas je na mjestu srednjovjekovnog posjeda i župe istoimeno selo.

¹³⁰ *Rationes collectorum*, 241., „Item Iohannes sacerdos de Horcica XIII banales.“; Heller, *Comitatus Poseganensis*, 184.; Engel, *Pozsega megye*, 13. Usporedi s: Buturac, „Župe“, 89. Buturac nije mogao identificirati župu *Horcica*. Umjesto tog navoda, on smatra da je *Rubitha* spomen Ruščice.

¹³¹ Buturac, *Pisani spomenici*, 350.

¹³² Buturac, *Pisani spomenici*, 122. „(...) videlicet Lamperti de Horsova et Berizlai de Dubowyk (...)“

¹³³ Buturac, *Pisani spomenici*, 127, „Cuius terre prima meta incipit ultra aquam Hursova versus ad meridiem, ubi est meta prope ad ecclesiam que fundata est sub titulo sancti Nicolai (...)“

¹³⁴ *Rationes collectorum*, 315. „Item Petrus de Hwrzoa solvit V. banales.“; Engel, *Pozsega megye*, 13. Usporedi s Heller, *Comitatus Poseganensis*, 87. Heller tvrdi da je župa *Hwrzoa* u okolici potoka Kruškovac kod Gradišta.

¹³⁵ Buturac, „Župe“, 84.

¹³⁶ Engel, *Pozsega megye*, 13. Vidi str. 22, „Kruševo“.

Lupma (Ljupina)

Župa Ljupina spominje se u popisima papinske desetine 1332. i 1335. godine iz kojih saznajemo ime svećenika Pavla koji tamo službuje. Također je naveden i titular župne crkve, bio je to sv. Ivan.¹³⁷ U ispravi Svete Stolice iz 1429. godine saznajemo da je riječ o sv. Ivanu Krstitelju.¹³⁸ U popisu iz 1332. osim crkve sv. Ivana u Ljupini nekoliko redaka kasnije navedena je i crkva sv. Marije, ali bez imena svećenika koji službuje u njoj.¹³⁹ S obzirom da je Ljupina u ranom novom vijeku imala tri kapele, vjerojatno je i u stoljećima prije osmanske vladavine imala barem dvije crkve.¹⁴⁰ Na mjestu srednjovjekovne župe i naselja danas je selo Ljupina koje se nalazi u sastavu grada Nova Gradiška. Treba napomenuti kako je u srednjem vijeku postojao i posjed sličnog naziva *Lipine*, tj. Gornja Ljupina koja se nalazila kod današnjeg Podvrškog. Georg Heller je smatrao kako je župa Ljupina bila upravo ondje.¹⁴¹

Mochocyna (Motičina)

Motičina se nalazila na sjeveru Požeškog arhidakonata, na sjevernim obroncima Krndije. Prvi spomen Motičine je iz 1229. kada kralj Andrija potvrđuje Marcelu Pakračkom iz plemena Teten njegov obiteljski posjed Osuvak te se spominju međe toga posjeda među kojima se spominje i Motičina.¹⁴² Župa u Motičini spominje se u popisima papinske desetine iz 14. stoljeća i to najvjerojatnije prvi puta 1332. kada ondje službu vrši svećenik Egidije, a zasigurno 1334. kada je popisivač izostavio ime tamošnjega svećenika.¹⁴³ Josip Buturac spominje kako je u 18. stoljeću ondje stajala stara zidana crkva Svih Svetih.¹⁴⁴ Radi se o istoj crkvi koja i dandanas stoji u naselju Donja Motičina, a najvjerojatnije je to ista lokacija (ako ne i crkva) koja je posjećena i u 14. stoljeću od strane papinskih popisivača.

¹³⁷ *Rationes collectorum*, 241, 315. „Item Paulus sacerdos de Lupma Sancti Johannis XIII. banales.“, „Item Paulus de Lupinka solvit V. banales.“; Buturac, „Župe“, 85. Usporedi s: Engel, *Pozsega megye*, 18. Engel ne spominje crkvu sv. Marije. Usporedi s: Heller, *Comitatus Poseganensis*, 127.

¹³⁸ Buturac, *Pisani spomenici*, 274. „parochialis ecclesie S. Johannis Baptiste de Lupevia (...)“

¹³⁹ *Rationes collectorum*, 241. „Item sacerdos ecclesie Beate Marię de Lupma X. banales.“

¹⁴⁰ Buturac, „Župe“, 85.

¹⁴¹ Heller, *Comitatus Poseganensis*, 127.; Rupert, „Topografija Požeške županije“, 56; Karbić, *Plemićki rod Borića bana*, 163.

¹⁴² CD 3, 322. „(...) et ibi incipit tenere commetaneitatem cum Motuchyna; (...)“

¹⁴³ *Rationes collectorum*, 241, 273., „Item Egidius sacerdos de Mocca unam marcā.“, „Item sacerdos de Mochocyna solvit III grossos et pro nota I grossum.“; Buturac, „Župe“, 84. Buturac je krivo zapisao da je drugi spomen Motičine iz 1334. Radi se ipak o 1333. godini.

¹⁴⁴ Buturac, „Župe“, 84.

Neg Omnium Sanctorum

Župa *Neg Omnium Sanctorum* spominje se u popisu papinske desetine iz 1332., a u njoj je zabilježen svećenik Ivan.¹⁴⁵ Historiografija nije dala konačan odgovor oko lokacije ove župe.

Buturac je prvotno smatrao kako se ovaj navod odnosio na Sesvete, sjeverno od Pleternice, ali je s vremenom promijenio mišljenje. Odlučio je župu *Ordua/Orbua* u kojoj službuje svećenik Andrija pripisati Sesvetama.¹⁴⁶ Ovaj zapis iz popisa papinske desetine mogao bi se odnositi na Vrbovu koja se nalazila na južnim padinama Požeške gore, a u srednjem vijeku dijelila se na Gornju i Donju Vrbovu.¹⁴⁷ Izgledno je da su ta dva posjeda imala svaki po jednu crkvu. S obzirom da se u tom naselju čuva tradicija na nekadašnje dvije crkve, sv. Đurđa i Svih Svetih, barem jedna od njih bi mogla biti župna.¹⁴⁸

Nexe (Našice)

Našice se prvi puta spominju 1229. u ispravi kralja Andrije u kojoj on potvrđuje posjed Osuvak knezu Marcelu Pakračkom pri čemu se opisuju međe toga posjeda.¹⁴⁹

Župa u Našicama spominje se u popisima papinske desetine 1334. i 1335. kada u njoj djeluje svećenik Egidije.¹⁵⁰ Josip Buturac je naveo kako se na groblju u Našicama 1730. nalazila stara srednjovjekovna crkva sv. Trojstva.¹⁵¹ To je bila župna crkva koja se nalazila na današnjem glavnom gradskom trgu, oko koje je bilo groblje. Srušena je zbog ruševnog stanja krajem 18. stoljeća. Vidljiva je na habsburškoj karti iz druge polovice 18. stoljeća.¹⁵² Sudeći prema opisima, ovo bi mogla biti srednjovjekovna župna crkva koja se spominje u popisima papinske desetine iz 14. stoljeća.

¹⁴⁵ *Rationes collectorum*, 241. „Item Johannes sacerdos de Neg Omnium Sanctorum V. banales.“

¹⁴⁶ Vidi str. 35. „Požeške Sesvete“

¹⁴⁷ Rupert, „Topografija Požeške županije“, 62.

¹⁴⁸ Buturac, „Župe“, 85-86.

¹⁴⁹ CD 4, 323. „(...) et amodo per eundem fluvium Bokvyk incipit tenere commetaneitatem cum Nekche, (...)“

¹⁵⁰ *Rationes collectorum*, 268, 314. „Item Egidius sacerdos de Nelche solvit V pensas Veronenses et XL banales.“, „Item Egidius de Nexe solvit IIII. pensas banalium.“

¹⁵¹ Buturac, „Župe“, 84.

¹⁵² Provinz Slavonien (1781–1783) - First Military Survey, Mapire- The Historical Map Portal, <https://mapire.eu/en/map/firstsurvey-slavonia/?layers=155&bbox=2011053.1476780043%2C5698571.631263115%2C2017497.744625298%2C5700482.556970245> (posjet 4. 5. 2020.)

Neyna (Nevna/ Levanjska Varoš)

Srednjovjekovni posjed i župa Nevna nalazila se na samom istoku Požeškog arhiđakonata, a pripadala je Vukovskoj županiji.¹⁵³ Župa Nevna spominje se u popisu 1332. i 1334. kada u njoj djeluje svećenik Lovro.¹⁵⁴ Osim netom spomenute župe svećenika Lovre, Nevna je imala i drugu župu na svom području što je uočljivo u popisu iz 1332. gdje se spominje župa Nevna u kojoj djeluje svećenik Nikola.¹⁵⁵

Osim ovih zapisa još se jednom Nevna spominje u crkvenom kontekstu kada 1422. papa Martin V. zapovijeda opatu kutjevačkoga cistercitskog samostana da u posjed požeške kanoničije uvede nekog Demetrija, koji je do tada bio upravitelj kapele sv. Sigismunda u Nevni.¹⁵⁶

Na području srednjovjekovne župe Nevna danas je selo Levanjska Varoš koje se nalazi na jugozapadu Osječko-baranjske županije, u blizini Đakova.

Orbua (Požeške Sesvete)

Orbua je bilo naselje koji se nalazilo u središnjem dijelu Požeškog arhiđakonata. Naseljem je tekao istoimeni potok.¹⁵⁷ Župa Orbua spominje se 1332. i 1334. te u njoj službuje svećenik Andrija. Crkva ima titular Svih Svetih.¹⁵⁸ Engel je smatrao kako je župa Orbua iskrivljeno zapisana i 1335. kao *Vrko* jer i u toj župi djeluje svećenik Andreas.¹⁵⁹ Buturac je pak smatrao da se *Vrko* odnosi na Frkljevice, a ne na Orbua.¹⁶⁰ Danas je na tom prostoru selo Požeške Sesvete sa crkvom Svih Svetih koja ima srednjovjekovne elemente (to se posebice ističe na

¹⁵³ Buturac, *Pisani spomenici*, 15.

¹⁵⁴ *Rationes collectorum*, 241, 268. „Item Laurentius sacerdos de Nemia LXX banales.“, „Item Laurentius de Neyna solvit L banales.“

¹⁵⁵ *Rationes collectorum*, 241. „Item Nicolaus sacerdos de Nemia XL.“; Buturac, „Župe“, 84.; Pal Engel ne smatra da je oblik *Nemia* spomen Nevne i samim time ne misli da je imala dvije župe. Navodi samo *Neyna* kao oblik pod kojim se krije srednjovjekovna Nevna. Vidi Engel, *Valkóvár megye*, 202.

¹⁵⁶ Buturac, *Pisani spomenici*, 268.

¹⁵⁷ CD 4, str. 433-436. „(...) super caput aque nomine Wrboa (...)“

¹⁵⁸ *Rationes collectorum*, 240, 268. „Item Andreas sacerdos (de) Ordua Omnium Sanctorum XXX. banales.“, „Item Andreas de Orbua solvit XXV. banales.“; Usporedi s: *Rationes collectorum*, 240. „Item Iohannes sacerdos de Neg Omnium Sanctorum V. banales.“. Buturac u početku smatrao kako je ovo također spomen Orbue (Požeških Sesveta).

¹⁵⁹ Engel, *Pozsega megye*, str. 18-19.

¹⁶⁰ Buturac, *Pisani spomenici*, 35; Isti, „Župe“, 85.

zvoniku koji je pretvoren u kulu pred navalama Osmanlija te u temeljima današnje crkve koja je tijekom vremena doživjela brojne preinake), a južno od naselja protječe potok Vrbova.¹⁶¹

Ovar/ Vetus Castrum (Brodski Varoš)

Župa Ovar, tj. Vetus Catrum nalazila se u Posavini, kod današnjega naselja Brodski Varoš. U popisima papinske desetine iz 14. stoljeća spominje se tri puta: 1332., 1334. i 1335. Tijekom svakog popisivanja zapisan je isti svećenik Dionizije koji je svakim novim posjetom papinskih popisivača dao veću svotu novca za tu zgradu.¹⁶² Buturac je tvrdio kako se u slučaju ove župe ne radi o mjestu kraj današnjega Slavanskog Broda, već o Starom Gradu kod Sapne (u okolici Čaglina).¹⁶³ Heller je pak dvojio između područja današnjeg sela Tekić (u Požeškoj kotlini) i okolice Slavanskog Broda.¹⁶⁴

Pagarach (Podgorač)

Župa Podgorač spominje se u popisu papinske desetine iz 1334. godine. U njoj tada službuje svećenik Pavao.¹⁶⁵ Ranije u dokumentima Podgorač se spominje 1311. u razdiobi posjeda između plemića roda Aba.¹⁶⁶ Župa je bila smještena na samom sjeveroistoku Požeškog arhidakonata, a danas je na tom mjestu selo u blizini Našica.

Peguinere ? Piugna? (Petnja)

Na mjestu današnjega potoka i jezera Petnja, u blizini sela Sibinj nalazilo se u srednjem vijeku naselje Petnja. Župa Petnja spominje se u popisu papinske desetine 1335. U

¹⁶¹ Katarina Horvat-Levaj, Davorin Stepinac, *Požeške Sesvete: Župna crkva Svih Svetih, povijesno-građevni razvoj i valorizacija, prijedlog konzervatorskih smjernica* (Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 2013), 1.; Za potok Vrbovu pogledati: Provinz Slavonien (1781–1783) - First Military Survey, Mapire- The Historical Map Portal, <https://mapire.eu/en/map/firstsurvey-slavonia/?layers=155&bbox=1980744.385073548%2C5671604.063891079%2C1987188.9820208417%2C5673514.989598209> (posjet 6. 9. 2020.)

¹⁶² *Rationes collectorum*, 241, 268, 315., „Item Dyonisius sacerdos de Veteri Castro XIX banales“, „Dyonisius sacerdos de Owar solvit XXV banales“, „Dyonisius sacerdos de Owar solvit XXIX banales“, Engel, Pozsega megye, 22. Engel u svom rukopisu čini grešku i spominje svećenika Nicolausa 1335. za ovu župu, međutim te godine, kao i prethodne dvije, zapisan je Dionizije.

¹⁶³ Buturac, „Župe“, 83.

¹⁶⁴ Heller, *Comitatus Poseganensis*, 153.

¹⁶⁵ *Rationes collectorum*, 268. „Item Paulus de Pagarach solvit LX. banales.“; Buturac, „Župe“, 84.

¹⁶⁶ CD 8, 301-304. „(...) quod possessiones Nekche, Pagarach, (...)“

historiografiji nalazimo različita mišljenja o tome koji se navod u tom dokumentu odnosi na Petnju. Pal Engel je tvrdio kako se ova župa krije u navodu *Peguinere* uz koji je zapisan i svećenik Andrija.¹⁶⁷ Josip Buturac nije dao svoj komentar za taj navod, već tvrdi kako se župa Petnja krije iza očito iskrivljeno napisanog navoda *Piugna* gdje službu vrši svećenik Lovro.¹⁶⁸ Georg Heller je pak kod oba navoda ustvrdio kako se radi o Petnji, ali razdvaja to na crkvu u podgrađu, tj. varoši (*Peguinere*) i na crkvu u castrumu Petnja (*Piugna*).¹⁶⁹ Zanimljivo je da se na habsburškog karti iz 18. stoljeća, kao i na katastru obližnjih naselja Gromačnik i Glogovica iz polovice 19. stoljeća uočavaju crkvice ili kapele uokolo potoka Petnja: južno je sv. Luka, a sjeverno sv. Petar.¹⁷⁰ Također je vidljiv i toponim Gradina koji sugerira nekadašnju utvrd, tj. castrum Petnju.¹⁷¹ Crkva sv. Petra koja je vidljiva na tim kartama je najstarija danas sačuvana sakralna građevina na tom području, a potječe iz prve polovice 15. stoljeća. Moguće je da je onda postojala i ranije nekakva crkvice.¹⁷² Kako god, nesumnjivo je u srednjem vijeku ovo područje bilo naseljeno i bilo ustrojeno kao župa.

Polina

Župa *Polina/ Polena* spominje se u popisima papinske desetine 1332. i 1334. kada u njoj djeluje svećenik Nikola.¹⁷³ Svećenik Ivan spominje se kao župnik župe *Polena* u popisu papinske desetine iz 1335.¹⁷⁴ Nije poznato gdje se nalazila ova župa. Josip Buturac je u svom ranijem radu tvrdio kako je ovo spomen Poljanske, naselja u podgorju Papuka, na sjeveroistoku Požeškog arhidakonata. Također je naveo kako se početkom 18. stoljeća tamo nalazi crkva sv.

¹⁶⁷ *Rationes collectorum*, 315. „Item Andreas de Peguinere solvit X. banales.“; Engel, *Pozsega megye*, 23.

¹⁶⁸ *Rationes collectorum*, 315. „Item Laurentius de Piugna solvit X. banales.“; Buturac, „Župe“, 85.; Engel za župu *Piugna* smatra da odgovara Pribinji (*Pribinya*) kod današnjih Požeških Skenderovaca. Vidi: Engel, *Pozsega megye*, 27.

¹⁶⁹ Heller, *Comitatus Poseganensis*, 159.

¹⁷⁰ Slawonische Militärgrenze (1780) - First Military Survey, Mapire- The Historical Map Portal, <https://mapire.eu/en/map/firstsurvey-slavonia-mf/?layers=156&bbox=1986175.1586270917%2C5650301.748726987%2C2011953.5464162675%2C5657945.451555504> (posjet 5. 9. 2020.); Habsburg Empire - Cadastral maps (XIX. century), Mapire- The Historical Map Portal, <https://mapire.eu/en/map/cadastral/?layers=3%2C4&bbox=1985204.2208550489%2C5649520.04719661%2C2010982.6086442247%2C5657163.750025127> (posjet 5. 9. 2020.)

¹⁷¹ Habsburg Empire (1869-1887) - Third Military Survey (1:25000), Mapire- The Historical Map Portal, <https://mapire.eu/en/map/thirdsurvey25000/?layers=129&bbox=1992811.1583057547%2C5653237.279168837%2C2005700.3522003426%2C5657059.130583096> (posjet 5. 9. 2020.)

¹⁷² Ivanušec, „Konzervatorsko istraživanje crkve sv. Luke“, 137.

¹⁷³ *Rationes collectorum*, 241, 268. „Item Nicolaus sacerdos de Polina XL banales.“, „Item Nicolaus de Polina solvit XXX banales.“

¹⁷⁴ *Rationes collectorum*, 314. „Iohannes de Polena solvit VI grossos.“

Ivana Krstitelja bez krova i porušeni samostan.¹⁷⁵ Kasnije je ove svoje tvrdnje odbacio i naveo kako se ovi povijesni zapisi vjerojatno odnose na nekadašnje selo Poljana tj. Poljanica kod Podgorača, u okolici Našica.¹⁷⁶ Stanko Andrić smatra kako je Buturac pogriješio te je ustvrdio kako se kod Poljanske doista nalazio samostan i da se povijesni zapisi koje je Buturac promatrao doista odnose na samostan u Poljanskoj. Ipak, nije izrekao mišljenje o srednjovjekovnoj župi *Polina/ Polena*, tj. nije povezao ove navode sa naseljem Poljanska.¹⁷⁷ Georg Heller je smatrao da se ovi navodi doista odnose na Poljansku.¹⁷⁸ Mađarski povjesničar Csanki krajem 19. stoljeća nije dovodio ove navode u vezu s Poljanskom već sa današnjim naseljem Paljevina, između Podgorača i Gorjana, odnosno sjeverozapadno od Đakova.¹⁷⁹ Koristeći se Csankijevim tvrdnjama, do istoga zaključka došao je i Pal Engel.¹⁸⁰

Ostaje nepoznato koje se današnje područje krije iza srednjovjekovne župe *Polina/ Polena*. Proučavajući habsburške karte iz 19. stoljeća na području sela Poljanska uočavaju se ostaci nekakve ruševine koji se navode kao *Klosterruine*, što daje odgovor na pitanje je li se tamo nalazio kakav samostan.¹⁸¹ Ipak, o tome je li se navodi iz popisa papinske desetine iz 14. stoljeća doista odnose na današnju Poljansku ili Paljevinu još nema dogovora u historiografiji. S obzirom da se u dva navrata u popisima papinske desetine iz 14. stoljeća župa *Polina/ Polena* navodi uz župu *Neyna/ Nemia* (Nevna, današnja Levanjska Varoš), koja je u blizini Đakova, moglo bi se raditi upravo o današnjem naselju Paljevina.

Pozegauar (Požega)

Požega je kao varoš ispod utvrde imala franjevački samostan sa crkvom, dominikanski samostan sa crkvom sv. Marije i župnu crkvu koja je bila posvećena sv. Pavlu.¹⁸² O samostanima svetih redova u Požegi detaljnije će se govoriti u drugom dijelu ovoga rada.

¹⁷⁵ Buturac, „Župe“, 87.; Nadbiskupski arhiv u Zagrebu, Fond Josipa Buturca, HR-HDA-847, kut. 12.

¹⁷⁶ Buturac, *Pisani spomenici*, 50.

¹⁷⁷ Andrić, „Podgorje Papuka 3“, 87.

¹⁷⁸ Heller, *Comitatus Poseganensis*, 168.

¹⁷⁹ Csanki, *Magyarország*, 341.

¹⁸⁰ Engel, *Valkóvár megye*, 217.

¹⁸¹ Habsburg Empire (1869-1887) - Third Military Survey (1:75000), Mapire- The Historical Map Portal, <https://mapire.eu/en/map/thirdsurvey75000/?layers=43&bbox=1951917.4903783994%2C5690671.780465681%2C1964806.6842729873%2C5694493.631879941> (posjet 1. 6. 2020.); Habsburg Empire (1869-1887) - Third Military Survey (1:25000), Mapire-The Historical Map Portal, <https://mapire.eu/en/map/thirdsurvey25000/?layers=129&bbox=1951500.3782565969%2C5690884.971204912%2C1964389.5721511848%2C5694706.822619172> (posjet 1. 6. 2020.)

¹⁸² Buturac, *Pisani spomenici*, 24.

Župa u Požegi prvi puta se spominje u popisima papinske desetine iz 1332., 1333. i 1335. kada je župnik bio neki Nikola.¹⁸³ Požeška župna crkva spominje se još i 1429. kada Franjo iz Ljupine, službenik u župnoj crkvi sv. Pavla u Požegi moli Svetu Stolicu da mu dopusti ulazak u kleričke redove.¹⁸⁴ Nedugo potom, točnije 1433. saznajemo da je Grgur iz Požege, koji je bio subđakon i kapelan-altarist oltara Blažene Djevice Marije u župnoj crkvi sv. Pavla, molio Svetu Stolicu dodjeljivanje viših kleričkih redova.¹⁸⁵ Iz dokumenta iz 1481. koji je izdan u Rimu doznajemo kako se Jeronim de Claris, klerik jedne biskupije u južnom Tirolu, obvezao platiti Svetoj Stolicu porez u ime Matije Požežanina koji je imenovan biskupom u Dagni u Albaniji, a koji je do tada bio altarist kod oltara sv. Duha (koji je bio u crkvi) i Sviju Svetih (koji je bio unutar crkvene ograde) u župnoj crkvi sv. Pavla u Požegi. Upravo iz ova tri dokumenta saznajemo titular srednjovjekovne požeške župne crkve, ali i vrijedne informacije o nekoliko oltara te crkve. Ta srednjovjekovna župna crkva nalazila se u blizini današnje katedrale sv. Terezije Avilske, točnije kod Kamenitih vrata, jednog od ulaza u srednjovjekovnu varoš od kojega je danas ostalo samo sjećanje u obliku ulice na tom mjestu.¹⁸⁶ Župna crkva sv. Pavla srušena je u osmanlijskom osvajanju Požege 1537., a za vrijeme Osmanlija je prema riječima Zlatka Uzelca, iza nekadašnje crkve, a na mjestu gradskoga groblja koje je sezalo do današnje katedrale, bila musala, tj. džamija na otvorenome.¹⁸⁷

Kada govorimo o historiografskim pogreškama prilikom analize građe koje se tiču požeške varoši i župe treba istaknuti Georga Hellera koji je krivo označio crkvu sv. Petra *u Požegi* kao spomen Požege i njene župne crkve.¹⁸⁸ Radi se naime o srednjovjekovnoj crkvi sv. Petra u današnjem Kaptolu, nekadašnjoj crkvi Zbornog kaptola sv. Petra, a termin *u Požegi* (*de Posoga* ili *de Posaga*) označava zapravo veći teritorij koji danas nazivamo Požeština. O tome je već bilo govora na početku ovoga rada.¹⁸⁹

¹⁸³ *Rationes collectorum*, 240, 272, 315. „Item Nicolaus, sacerdos de Posaga, dictus Soclos, solvit mediam marcam.“, „Item Nicolaus de Pozogauar solvit C. banales.“, „Item Nicolaus sacerdos de Pozegauar solvit L. banales.“

¹⁸⁴ Buturac, *Pisani spomenici*, 273. „Supplicatio Francisci Mathei de Luphina, portionarii parochialis ecclesie S. Pauli de Posegavare, Quinqueecclesiensis dioecesis, (...)“.

¹⁸⁵ Buturac, *Pisani spomenici*, 276. „Inter supplicantes pro ordinis sacris in Romana curia memoratur etiam Gregorius Gregorii de Posega, subdiaconus Quinqueecclesiensis dioecesis, capellanus perpetuus ad altare B. Marie in parochiali ecclesia S. Pauli de Posegai.“

¹⁸⁶ Zlatko Uzelac, „Trg sv. Terezije u Požegi, pitanja urbogeneze“, *Radovi Instituta za povijest umjetnosti* 18 (1994): 53.; Buturac, *Pisani spomenici*, 24.

¹⁸⁷ Isto 58.

¹⁸⁸ Heller, *Comitatus Poseganensis*, 200.

¹⁸⁹ Vidi str. 11.

Prebuna (Pribinje)

Pribinje je posjed koji se nalazio na zapadnom dijelu Požeškog arhidakonata. Župa Pribinje spominje se u popisima papinske desetine 1332., 1333. i 1335. kada u njoj djeluje župnik Ivan.¹⁹⁰ U Pribinju je bila crkva sv. Martina te ju ne treba poistovjećivati sa istoimenom crkvom koja se nalazi samo nekoliko kilometara južnije, kod današnjeg Brestovca. Oko ubiciranja i definiranja ovog (hagio)toponima postoji nesuglasje te je potrebno objasniti problematiku. Naime, Georg Heller je smatrao kako se Pribinje nalazi oko današnjeg sela Škrabutnik, južno od Požege.¹⁹¹ Josip Buturac je detaljno objasnio kako se Pribinjem zvalo oveće područje od Skenderovaca i Jaguplija, preko sela Ugarc, Brđani, Svrzigaće, sve do Oljasa i Tornja. Središte župe sa crkvom sv. Martina nalazilo se na području današnjeg sela Skenderovci, odnosno nešto sjevernije od njega.¹⁹² Pal Engel je naveo kako se Pribinje nalazilo uz selo Jaguplije, dakle podržao je Buturčevo razmišljanje. Ipak, tvrdi kako se Pribinje ne krije u spomenu župe sv. Martina iz 1335., već u krivo zapisanoj župi *Piugna* iz iste godine. Tom tvrdnjom Engel je želio otkloniti mogućnost povezivanja crkve sv. Martina s Pribinjom. On tvrdi kako je u toj župi bila crkva sv. Marka.¹⁹³ Ipak, s obzirom da se u 16. stoljeću ovo područje naziva *Pribinische Marthon* skloniji sam Buturčevim tvrdnjama.¹⁹⁴ Ime nekadašnjeg Pribinja sačuvalo se do 19. stoljeća kada je potok koji teče od Papuka kod Poljanske do Jaguplija tj. Orljave nosio ime *Prebinski potok*.¹⁹⁵

Resimigh

Župa *Resimigh* spominje se u popisu papinske desetine iz 1334. godine te je u njoj zabilježen svećenik Martin.¹⁹⁶ Povjesničari još nisu uspjeli naći dogovor oko točnog položaja ove župe. Josip Buturac je smatrao kako je župa *Resimigh* zapravo Resnik, par kilometara istočno od Pleternice. Navodi kako se srednjovjekovni Resnik sa crkvom nalazio južno od današnjeg Resnika, u brdima. Također tvrdi kako se župa Resnik spominje 1597. te da je na

¹⁹⁰ *Rationes collectorum*, 241, 272, 314. „Item Iohannes sacerdos de Sancto Martino de Prebuna XXIII.“, „Item Iwan de Prigina solvit XV banales.“, „Item Iohannes de Sancto Martino solvit V grossos.“

¹⁹¹ Heller, *Comitatus Poseganensis*, 174.

¹⁹² Buturac, *Pisani spomenici*, 42.

¹⁹³ Engel, *Pozsega megye*, 27.; *Rationes collectorum*, 315. „Item Laurentius de Piugna solvit X banales.“

¹⁹⁴ Buturac, „Župe“, 83.

¹⁹⁵ Habsburg Empire (1869-1887) - Third Military Survey (1:25000), Mapire- The Historical Map Portal, <https://mapire.eu/en/map/thirdsurvey25000/?layers=129&bbox=1955263.5270127815%2C5686793.385603618%2C1961708.1239600752%2C5688704.311310748> (posjet 29. 8. 2020.)

¹⁹⁶ *Rationes collectorum*, 268. „Item Martinus sacerdos de Resimigh solvit X banales.“

mjestu srednjovjekovnog Resnika, u vinogradima, u prvoj polovici 18. stoljeća postojala drvena kapelica. Čini se kako je Buturac donio dovoljno podataka za potvrdu Resnika kao župe iz popisa papinske desetine iz 1334. godine. Ipak, nije donio i dovoljno dobar znanstveni aparat pomoću kojega bismo provjerili njegove tvrdnje.¹⁹⁷ Pal Engel se nije složio s Buturčevim tvrdnjama te je župu *Resimigh* povezao s Drežnikom, kojega je papinski popisivač očito krivo zapisao. Za svoju tvrdnju Engel nije dao pojašnjenje nego se pozvao na Csankija i Hellera, koji nisu župu *Resimigh* prepoznali niti u Drežniku, niti u Resniku.¹⁹⁸ Da je u Drežniku doista bila neka srednjovjekovna crkva potvrđuje i Buturac, ali i nedavna probna arheološka istraživanja na brdu *Grgur*, tj. lokalitetu Lipanovac-Pustošina koji se nalazi južno od sela. Tamo je pronađena jednobrodna romanička crkva za koju se smatra da je bila posvećena sv. Grguru.¹⁹⁹

Iako obojica povjesničara imaju zanimljive tvrdnje oko župe *Resimigh*, ne možemo sa sigurnošću reći je li ova župa spomen Resnika ili Drežnika. Čini se kako su oba ova toponima doista imali srednjovjekovnu crkvu, ali je teško procijeniti koji od njih i je li se uopće spominje u popisima papinske desetine iz prve polovice 14. stoljeća.

Rocholka, Raholcha (Orahovica)

Posjed Orahovica nalazio se na sjeveru Požeškog arhiđakonata, na sjevernim obroncima Papuka. Prvi spomen Orahovice je iz 1229. u dokumentu u kojem kralj Andrija potvrđuje knezu Marcelu Pakračkom iz plemena Teten njegov obiteljski posjed Osuvak te se spominju međe toga posjeda među kojima je i posjed Orahovica na kojima su plemići *de Raholcha*.²⁰⁰ Župa Orahovica spominje se u popisu papinske desetine 1332., kada u toj župi djeluje svećenik Kuzma te u popisu iz 1334. kada ondje službu vrši svećenik Toma.²⁰¹ Stanko Andrić promišlja kako bi se u ovom slučaju moglo raditi o istom svećeniku u obje godine, ali koji je krivo zapisan tijekom jednog popisivanja. Također navodi kako je Csanki zapisao još neobjavljeni dokument iz Mađarskog državnog arhiva, a u kojem se spominje crkva sv. Katarine u Orahovici.²⁰² Gjuro

¹⁹⁷ Buturac, *Pisani spomenici*, 37.; Isti, „Župe“, 84-85.

¹⁹⁸ Engel, *Pozsega megye*, 9; Csánki, *Magyarország*, 406.; Heller, *Comitatus Poseganensis*, 74.

¹⁹⁹ Buturac, „Župe“, 90.; Rešetari.hr, <http://www.resetari.hr/index.php/1304-arheoloska-istrazivanja-na-lokalitetu-lipanovac-pustosine-grgurevo-u-drezniku-opcina-resetari> (posjet 8. 8. 2020.). S obzirom da do završetka pisanja ovoga rada nije izašla znanstvena publikacija, donosim informacije o ovom pronalasku koristeći se lokalnim internetskim portalom.

²⁰⁰ CD 3, 320-324. „(...) per quam itur Raholcha ad Ozyag et per ipsam viam (...)“

²⁰¹ *Rationes collectorum*, 241,268. „Item Cosmas sacerdos de Roholtan XX.“, „Item Thomas de Rocholka solvit XL banales.“

²⁰² Stanko Andrić, „Podgorje Papuka i Krndije u srednjem vijeku: prilozi za lokalnu povijest (prvi dio),“ *Scrinia Slavonica* 8 (2008): 100-101.

Szabo je tu crkvu smjestio u samo trgovište Orahovicu, od koje je tijekom osmanlijske vladavine sagrađena džamija.²⁰³ No, kako navodi Andrić, još se jedna crkva sv. Katarine (ili je to ista sakralna građevina) spominje u opisu orahovičke utvrde Ružica grada iz 1698. gdje se opisuje kao dvorska kapela.²⁰⁴ Josip Buturac je tvrdio kako se 1730. u Orahovici spominje crkva sv. Križa te da bi to vjerojatno mogla biti srednjovjekovna župa koju on smješta na orahovičku utvrdu, tj. u dvorsku kapelu.²⁰⁵

Rodyna (Benediktinski samostan sv. Mihovila Arkandela u Rudini)

Na jugoistočnoj padini Psunja, najveće slavonske gore, iznad današnjeg sela Čečavac, a oko dvadesetak kilometara zapadno od Požege smjestila se opatija Rudina. Sama riječ *rudina* slavenskoga je porijekla i označava tratinu, ledinu, travnatu površinu.²⁰⁶

Prema materijalnim ostacima koji su pronađeni arheološkim istraživanjima tijekom druge polovice 20. stoljeća utvrđeno je kako je prije samostana postojao kontinuitet života od antike. Tomu u prilog idu pronađene rimske opeke i novac, ali i nalazi kasnoantičkog kršćanskog znamenja poput crteža ribe na jednom grobu.²⁰⁷ Datum osnutka samostana u Rudini i utemeljitelj nisu poznati.²⁰⁸ U sačuvanim i danas poznatim ispravama iz srednjega vijeka znamo da se 1210. toponim Rudina spominje kao međa pored koje prolazi cesta koja vodi do posjeda Račeša.²⁰⁹ Stanko Andrić smatra kako je samostan već tada postojao, a da u ovoj ispravi nije naveden jer je već bio dobro poznat pod nazivom *Rudina*. Uostalom, navodi Andrić, pomnim iščitavanjem isprave može se zaključiti da Rudina nije izravno graničila s Račešom te je zbog toga spomenuta šturo i bez većeg opisa.²¹⁰ Prvi spomen rudinskog samostana je iz 1250. godine u ispravi kralja Bele IV. u kojoj Bela potvrđuje Ivanki, sinu Abrahamovu od roda Sudan, neke posjede u Požeškoj i Šomođskoj županiji. Zemlja samostana Rudina se spominje kao međa

²⁰³ Đuro Szabo, „Orahovičke gradine“, *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu* 13 (1914): 102.

²⁰⁴ Andrić, „Podgorje Papuka 1“, 101.

²⁰⁵ Buturac, „Župe“, 88.

²⁰⁶ Andrić, „Benediktinski samostan sv. Mihovila Arkandela“, 31.

²⁰⁷ Goran Đurđević, „Fragmenti antike: Rudina i okolica od antike do ranog srednjeg vijeka“, *Radovi Zavoda za znanstveni i umjetnički rad u Požegi* 2(2013): 87-101.

²⁰⁸ Upućujem na zanimljivu raspravu oko osobe utemeljitelja rudinskog samostana: Nada Klaić, „Ecclesia seu monasterium sancti Michaelis de Rudina“, *Vjesnik Muzeja Požeške kotline* 4-5 (1986): 33-59.; Marija Karbić, *Plemićki rod Borića bana* (Osijek: Hrvatski institut za povijest- Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje Slavonski Brod, 2013), 146-151.; Stanko Andrić, *Rudina- benediktinski samostan sv. Mihaela Arkandela* (Osijek: Hrvatski institut za povijest- Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, 2020), 29-30.

²⁰⁹ CD 3, 98. „Terram etenim Recessan Petri (...)“, „(...) illa uero uiam descendens de Potuz ducit Rudinam e test pro meta per cacunem montis per Zoym ad tres fontes, (...)“.

²¹⁰ Andrić, „Benediktinski samostan sv. Mihovila Arkandela“, 31.

posjeda Bedeč i zemlje samostana Graba.²¹¹ Nekoliko godina kasnije, točnije 1279., iz isprave požeškog kaptola sv. Petra saznajemo prvi puta saznajemo za ime nekog rudinskoga opata. Prema toj ispravi Juraj, opat samostana sv. Mihovila na Rudini, mijenja svoju zemlju koja se zvala Lipina za zemlju zvanu Vučjak, obje nedaleko samostana. Također se saznaju i imena patrona, tj. pokrovitelja samostana u rudini: Roman te sinovi nekog Ocholina, Ivan i Petar. Spominju se i članovi roda Borić.²¹²

Tijekom popisa papinske desetine u prvoj polovici 14. stoljeća samostan sv. Mihovila Arkandela spominje se samo jednom, 1335. godine. Tada je rudinski opat bio neki Petar. Tom prilikom platio je 28 groša (oko pola marke) i tako se istaknuo ovećom uplatom u požeškom arhidakonatu. Ipak, uspoređujući uplate nekih drugih samostana zaključuje se da je to bio skroman dar.²¹³

Samostan je djelovao do osmanlijskog osvajanja ovih prostora. Već polovicom 15. stoljeća, tijekom jednog od osmanlijskih upada na prostore sjeverno od rijeke Save, rudinska opatija je napadnuta i oštećena, a spaljen je i samostanski arhiv.²¹⁴ Završetak djelovanja samostana sv. Mihovila Arkandela na Rudini vezujemo uz osmanlijska osvajanja tijekom 30tih godina 16. stoljeća, a je li u njemu tijekom toga napada bilo redovnika nije poznato. Rudina se nakon pada ovog dijela Slavonije spominje u osmanskim izvorima kao utvrda. Nenad Moačanin, povjesničar koji se bavio osmanskim izvorima koji se tiču hrvatskih prostora, ističe kako je moguće da je Rudina korištena i u osmansko vrijeme, kao uporište muslimanskoga stanovništva ili u vojne svrhe.²¹⁵ S obzirom da nije sigurno je li na prostoru opatije bio ijedan osmanski artefakt, ne možemo zaključiti je li ta tvrdnja točna.²¹⁶

²¹¹ Isti, „Benediktinska opatija svete Margarete u Grabovu i njezin odnos prema benediktinskom samostanu u Bijeli“, *Scrinia Slavonica* 5 (2005): 77; „usque ad locum nomine Kemennaburda, et ibi comentantur terre dicti Joance comitis, scilicet terra monasterii de Rodina ac monasterii de Grab“.

²¹² CD 6, 321-322. „Ad vniversorum noticiam harum serie volumus peruenire, quod Georgio abbate de Rodyna ab vna parte, Georgio filio Zayda ab altera coram nobis constitutis, tale inter se concambium ex voluntate Chelk, Borich et filiorum Odula cognatorum ipsius Gregorii, et ex consensu Johanni set Petri filiorum Ocholini ac Romani patronorum ecclesie de Rodyna confessi sunt ordinasse, quod predictus abbas quandam terram ecclesie Lyphyne vocatam Gregorio filio Zawyda (!) in commutationem cuiusdam terre que Wlchyak vocatur, (...)“

²¹³ *Rationes collectorum*, 315. „Item dominus Petrus abbas de Rodyna solvit XXVIII grossos.“; Andrić, „Benediktinski samostan sv. Mihovila Arkandela“, 39. Usporedbom uplata benediktinskog samostana Dubovo u Srijemu (ukupno 62 marke) ili bogatih opatija kao što je petrovaradinska (ukupno 126 maraka), Andrić je zaključio da je pola marke rudinske opatije zapravo malen iznos.

²¹⁴ Andrić, „Benediktinski samostan sv. Mihovila Arkandela“, 47.

²¹⁵ Moačanin, *Požega i Požeština*, 87.

²¹⁶ Tajana Pleše et al., „Ususret četvrtom desetljeću od početka istraživanja benediktinske opatije sv. Mihovila Arkandela na Rudini“, *Radovi Zavoda za znanstveni i umjetnički rad u Požegi* 7 (2018): 99. Pleše tvrdi kako su osmanski nadgrobni spomenici nišani pronađeni u selu Kujnik, nekoliko kilometara dalje od Rudine, a ne na Rudini. Stanko Andrić piše kako su nišani pronađeni na Rudini „oko samostana“. Usporedi s: Stanko Andrić,

Danas su na mjestu nekadašnje rudinske opatije samo ostaci toga, za prostor slavonskog međurječja, ovećega sakralnoga kompleksa. Nakon protjerivanja Osmanlija rudinski samostan nije ponovno zaživio nego je tijekom vremena postao izvor građevinskog materijala koji su koristili okolni seljaci za gradnju svojih nastambi. Memorija na nekadašnju opatiju gotovo je zamrla do prvog spomena u tisku u nas, početkom 20. stoljeća, kada je Gjuro Szabo opisao stanje na brdu iznad sela Čečavac.²¹⁷ Lokalitet je tek u drugoj polovici istoga stoljeća zaštićen, a od 80tih godina i istraživao.²¹⁸

Sancta Crux

Župa Sveti Križ spominje se u popisu papinske desetine iz 1335. i u toj župi službuje svećenik Luka.²¹⁹ Historiografija nije dala jednoznačan odgovor na pitanje lokacije ove župe.

Josip Buturac je dao nekoliko prijedloga kao moguću lokaciju župe Sveti Križ. On navodi kako se u 18. stoljeću spominje crkva sv. Križa u Orahovici. Također, jedna crkva sagrađena je i u Tisovcu, selu smještenom istočno od Nove Gradiške, kod nekih ruševina.²²⁰ Georg Heller je smatrao kako se ova župa nalazila kod Cernika, selu nadomak Nove Gradiške. Tu tvrdnju potkrepljuje spomenom iz 1563. gdje se spominje posjed *Zenthkerezth*.²²¹

Budući da povjesničari nisu dali konkretan i jednoznačan odgovor na pitanje lokacije župe Sveti Križ, nije moguće ubicirati ovu župu.

Rudina – benediktinski samostan sv. Mihaela Arkandela (Osijek: Hrvatski institut za povijest - Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, 2020), 99.

²¹⁷ Gjuro Szabo. „Tri benediktinske opatije u županiji požeškoj (Sv. Jelena de Podborje, Bijela, Rudina),“ *Vjesnik Hrvatskoga arheološkoga društva* 9 (1907): 201-209.

²¹⁸ Dubravka Sokač Štimac, *Benediktinska opatija sv. Mihovila* (Požega: Bolte, 1997). Usporedi s: Pleše et al, „Ususret četvrtom desetljeću“, 103.

²¹⁹ *Rationes collectorum*, 314. „Item Lucas de Sancta Cruce solvit IIII. grossos.“

²²⁰ Buturac, „Župe“, 88.; Zanimljivo je da se južno od Tisovca mjesno groblje i okolica nazivaju *Križevim poljem*, što je vidljivo na katastarskim kartama iz 19. stoljeća. Vidi: Habsburg Empire - Cadastral maps (XIX. century), Mapire- The Historical Map Portal,

<https://mapire.eu/en/map/cadastral/?layers=3%2C4&bbox=1948051.410633229%2C5660986.031228507%2C1951273.7091068758%2C5661941.494082071> (pristup 25. 8. 2020.)

²²¹ Heller, *Comitatus Poseganensis*, 252.

Sancto N. de Olma

Župa *Sancto N. de Olma* spominje se u popisu papinske desetine iz 1332. i u njoj je tada službovao svećenik Nikola.²²²

Georg Heller je pokušao identificirati ovu župu s današnjim naseljem Jagma, nedaleko Lipika. Stanko Andrić i Kristina Rupert prilikom određivanja granica Pečuške i Zagrebačke biskupije navode potok Olmu, na ušću s rijekom Dravom. Stanko Andrić identificira taj hidronim sa današnjim potokom Almás koji se nalazi u današnjoj Mađarskoj, a nasuprot mjestu Čadavica koje se nalazi s hrvatske strane granice. Unatoč istom imenu kao uočljivo je kako to nije ona župa iz popisa papinske desetine.²²³

S obzirom na nedostatak argumenata Georga Hellera u prilog svojoj tvrdnji, ova župa ostaje neidentificirana.

Sanctus Georgius

Župa Sveti Juraj spominje se u popisu papinske desetine 1333. i u njoj službuje svećenik *Belus*.²²⁴ Godinu poslije u toj župi zapisan je svećenik Grgur.²²⁵

Župa kojoj je zaštitnik sv. Juraj spominje se i 1332. u dva navrata. Postoji spomen župe *Sancto Georgio de Buda* u kojoj službu vrši svećenik *Volus*.²²⁶ O toj župi povjesničari nisu izrekli mišljenje ili konačan sud. S obzirom na sličnost imena *Volus* iz 1332. godine i *Belus* iz 1333. moguće je da se radi o pogrešci zapisivača, odnosno postoji vjerojatnost da je to ista osoba.

Još je jednom spomenuta župa kojoj je zaštitnik sv. Juraj. U popisu papinske desetine iz 1332. navodi se župa *Sancto Georgio de Queo*. Josip Buturac je tvrdio kako se ovdje radi o spomenu Kamengrada koji se nalazi na Papuku. Georg Heller je tvrdio da se radi o lokalitetu u blizini Bučja Pakračkog, misleći na Kamengrad.²²⁷ Ipak, radi se o pogrešci zapisivača. Župa *Sancto Georgio de Queo* zapravo je Kutjevački Sveti Juraj. Do toga zaključka se došlo zbog

²²² *Rationes collectorum*, 241. „Item Nicolaus sacerdos de Sancto N. de Ólma VII. banales.“

²²³ Heller, *Comitatus Poseganensis*, 91.; Andrić, „Područje Požeške županije“, 227.; Rupert, „Topografija Požeške županije“, 29.

²²⁴ *Rationes collectorum*, 272. „Item Belus sacerdos de Sancto Georgio solvit II. grossos.“

²²⁵ *Rationes collectorum*, 269. „Item Gregorius sacerdos de Sancto Georgio solvit XL. banales.“

²²⁶ *Rationes collectorum*, 241. „Item Volus sacerdos de Sancto Georgio de Buda XL.“

²²⁷ Buturac, „Župe“, 83. Buturac je povezao ovaj zapis s Kamengradom zbog srednjovjekovnog naziva te utvrde koji bješe *Kwuar* tj. *Kewar*; Heller, *Comitatus Poseganensis*, 32.

imena svećenika Bartolomeja koji se spominje idućih godina prilikom spomena Kutjevačkog Svetog Jurja.²²⁸

Moramo istaknuti kako je na prostoru Požeškoga arhiđakonata postojala barem još jedna župa istoga titulara koja se nalazila na prostoru koji se naziva Gnojnica. Danas je tamo crkva sv. Đurđa u prostoru sela Bilice.²²⁹ Josip Buturac ističe kako je i u Svilni postojala jedna crkva sv. Jurja. Svilna se spominje u popisu papinske desetine 1333. i 1335. Nije poznat izvor Buturčeve tvrdnje da se u Svilnoj nalazila crkva sv. Jurja. Također tvrdi kako bi jedna crkva sv. Jurja mogla biti ona uz Dravu, u mjestu Sveti Đurađ. S obzirom da je Sveti Đurađ predaleko od Požeškoga arhiđakonata, ova tvrdnja nema pretjeranog smisla.²³⁰

Župa koja se spominje kao župa Sveti Juraj (bez ikakvog daljeg nastavka ili naziva mjesta) vjerojatno se nalazila na prostoru nekadašnje Vrbove (na južnim padinama Požeške gore). Tu tvrdnju iznosi Josip Buturac koji navodi kako se sredinom 17. stoljeća, dakle još u vrijeme osmanske vladavine, ondje nalazila stara srednjovjekovna crkva sv. Jurja.²³¹

Sancta Katherina/ Kyspaka (Sveta Katarina/ Mala Paka)

Zemlja zvana Mala Paka nalazila se u brdskom krajoliku Dilj gore, a na njoj je postojala crkva sv. Katarine. Često se u izvorima navodi kao 'Mala Paka ili Sveta Katarina'.²³² Župa Svete Katarine spominje se u popisima papinske desetine iz četrnaestog stoljeća tri puta: 1332., 1334. i 1335. te su to ujedno i prvi spomeni ove župe i naselja. Svaki put je kod spomena ove župe zapisan svećenik Henslin koji je svakim novim popisivanjem dao nešto više novca.²³³ Od ostalih povijesnih izvora zanimljivi su nam oni u kojima se, uz ime posjeda i naselja (Mala) Paka, spominje crkva sv. Katarine pa tako imamo ispravu iz 1448. koja je izdana u Osijeku, a govori o uvođenju Tome Sartora i njegove obitelji u posjed Paku nasuprot kojega se nalazi i

²²⁸ Vidi str. 29, „Kutjevački Sveti Juraj“

²²⁹ Vidi str. 28, „Gnojnica“.

²³⁰ *Rationes collectorum*, 272., 315. „Item Gregorius de Ziwnay solvit II grossos.“, „Item Gregorius de Ziwnia solvit VIII banales.“; Buturac, *Pisani spomenici*, 318. „ibique a parochianis prescripte Ecclesie de Zwynna (...)“ Kao što je vidljivo, u ovoj ispravi spominje se crkva u Svilni, ali nema spomena zaštitnika crkve.; Buturac, „Župe“, 86.

²³¹ Buturac, „Župe“, 86.

²³² Buturac, *Pisani spomenici*, 309. „(...) in possessione ipsius exponentis Kyspaka, alio nomine Zenth Kathalena vocata (...)“

²³³ *Rationes collectorum*, 241, 268, 314. „Item Bench sacerdos de Sancta Katherina XII banales“, „Item Hensch sacerdos capalle Sancte Katherine solvit XV banales“, „Item Henslinus de Sancta Katherina solvit XXX banales“.

crkva sv. Katarine.²³⁴ Mala Paka sa crkvom sv. Katarine u povijesnim izvorima plijeni pozornost nekoliko godina kasnije, 1455. kada kralj Ladislav nalaže nekom Albertu iz Svilne i Ladislavu iz Vrbove da vrate netom spomenutom Tomi Sartoru iz Male Pake oteti posjed Malu Paku s crkvom sv. Katarine. Nekoliko dana kasnije izdana je nova isprava kojom se potvrđuje da je Mala Paka darovana Tomi Sartoru.²³⁵ Pal Engel je naveo kako se srednjovjekovni posjed Mala Paka ili Sveta Katarina nalazio na prostoru današnjeg sela Imrijevcu, a Josip Buturac je spomenuo kako se to selo u prošlosti nazivalo *Pačica* te da je 1730. na groblju ispod Imrijevacu na ruševinama nekakve stare crkve stajala kapela sv. Katarine.²³⁶

Sanctus Benedictus (Oriovčić)

Župa sv. Benedikta spominje se u popisima papinske desetine 1333. i 1335. godine kada u njoj službuje svećenik Martin.²³⁷ Georg Heller je naveo kako se ova župa nalazila na prostoru današnjega sela Dubovik, sjeverno od Slavenskog Broda.²³⁸ Josip Buturac je također naveo isti prostor, odnosno brežuljak između sela Podckavlje i Dubovik, kao lokaciju crkve sv. Benedikta. Također navodi kako je u drugoj polovici 17. stoljeća ta crkva bila u dobrom stanju te da je najvjerojatnije dobila ime po Benediktu Boriću koji je bio vlasnik posjeda Dubovik.²³⁹

Danas je ruševna srednjovjekovna crkva sv. Benedikta dio sela Oriovčić, u općini Podckavlje.

Sanctus Emericus (Imrijevcu)

Župa Imrijevcu spominje se prvi puta u popisu papinske desetine iz 1332., a zatim i 1335. kada u njoj djeluje svećenik Grgur. U toj župi bila je crkva sv. Emerika.²⁴⁰ Godine 1436. saznajemo i srednjovjekovni naziv ovoga naselja koje je dobilo ime po nebeskom zaštitniku crkve i župe. Naime, u ispravi koja je izdana u Budimu palatin Lovro de Hédervári nalaže

²³⁴ Buturac, *Pisani spomenici*, 295. „(...) in dicta possessione Paka in opposito parochialis ecclesie beate Katherine virginis adicentes, (...)“

²³⁵ Buturac, *Pisani spomenici*, 309. „(...) in possessione ipsius exponentis Kyspaka, alio nomine Zenth Kathalena vocata (...)“

²³⁶ Engel, *Poszega megye*, 32.; Buturac, „Župe“, 84.

²³⁷ *Rationes collectorum*, 272, 315.; „Item Martinus sacerdos de Sancto Benedicto solvit III grossos.“, „Item Martinus de sancto Benedicto solvit X banales.“; Buturac, „Župe“, 85. Buturac je pogriješio u navođenju godine. Zapisao je da se župa sv. Benedikta spominje 1334., umjesto 1333.

²³⁸ Heller, *Comitatus Poseganensis*, 62.

²³⁹ Buturac, „Župe“, 85.

²⁴⁰ *Rationes collectorum*, 241, 315. „Item Georgius sacerdos de Sancto Hemrico X banales“, „Item Georgius de Sancto Emerico solvit X banales.“

Požeškom kaptolu da Tomu iz Nevne i njegovu ženu uvede u posjed *Emrehpaka*, tj. Imrijevce.²⁴¹ obzirom da se takav naziv naselja ponavlja kroz kasnije isprave (*Kispaka al.nom. Emrehowci*), zaključujemo kako je cijeli kraj oko već spomenute crkve sv. Katarine i netom spomenute crkve sv. Emerika te potoka Pačica nosio ime *Paka*.²⁴²

Na prostoru nekadašnjeg srednjovjekovnog naselja i župe sv. Emerika danas je malo selo Imrijevci koje se nalazi na istočnom rubu Požeško-slavonske županije. Na ulazu u selo (dolazeći iz Pake) je seosko groblje na kojem je vjerojatno nekada stajala crkva, a na habsburškim katastarskim kartama uočljivo je još jedno groblje koje se nalazi sjeverno od sela.²⁴³

Sanctus Helya

Župa Sveti Ilija spominje se u popisu papinske desetine iz 1332. godine kada u toj župi službu vrši svećenik Pavao.²⁴⁴ Nije poznato gdje se nalazila ova župa.

Georg Heller je smatra kako se ova župa nalazila u Ljupini, ali svoju tvrdnju nije potkrijepio argumentom ili dokazom.²⁴⁵ Josip Buturac je kao moguća rješenja identificirao dvije lokacije: Orubica ili Brodski Stupnik. U Orubici, selu južno od Nove Gradiške, se krajem 17. i početkom 18. stoljeća spominju crkva i župa sv. Ilije. U Brodskom Stupniku, smještenom južno od Pleternice, se na obroncima Dilj gore (predio nazvan *Stupničko brdo*) nalazila crkva sv. Ilije.²⁴⁶

Orubica i Brodski Stupnik danas su dvije župe čiji je zaštitnik sv. Ilija prorok. Na tajnim habsburškim zemljovidima iz 18. stoljeća primjetna je crkva u Stupničkim brdima. Na katastarskoj karti sela iz 1855. crkva više ne postoji, a na njenom mjesto zapisano je samo groblje.²⁴⁷ Danas je na mjestu starog groblja zasađen vinograd.

²⁴¹ Buturac, *Pisani spomenici*, 276. „(...) in dominium cuiusdam possessionis Emrehpaka vocate in comitatu de Posega (...)“

²⁴² Csánki, *Magyarország*, 420.; Heller, *Comitatus Poseganensis*, 88.

²⁴³ Habsburg Empire - Cadastral maps (XIX. century), Mapire- The Historical Map Portal, <https://mapire.eu/en/map/cadastral/?layers=3%2C4&bbox=2014263.7835251288%2C5671595.150744663%2C2015069.3581435406%2C5671834.016458054> (posjet 26. 5. 2020.)

²⁴⁴ *Rationes collectorum*, 241. „Item Paulus sacerdos de Sancto Helya XII. banales.“

²⁴⁵ Heller, *Comitatus Poseganensis*, 189. Heller smatra Ljupinom područje kod Podvrškog, u blizini nekadašnje benediktinske opatije Rudina.

²⁴⁶ Buturac, „Župe“, 87.

²⁴⁷ Slawonische Militärgrenze (1780) - First Military Survey, Mapire- The Historical Map Portal, <https://mapire.eu/en/map/firstsurvey-slavonia-mf/?layers=156&bbox=1976249.048003411%2C5647238.549074345%2C1989138.2418979988%2C5651060.4>

Sanctus Ioannes in Terra Regis

Župa Sveti Ivan *in Terra Regis* spominje se u popisu iz 1332. godine i u njoj je službovao svećenik Stjepan.

Požeška županija je tijekom razvijenog srednjeg vijeka često naznačena kao kraljevski posjed. Utvrda Požega bila je kraljevski dvor u kojem su povremeno stanovale ugarske kraljice. Spominju se u brojnim darovnicama kada daruju svoje posjede određenim pojedincima. Pregledom darovnica utvrđen je velik broj posjeda koje su držale ugarske kraljice i upravo zbog toga je teško utvrditi gdje je bila *Terra Regis* koja se spominje u popisu papinske desetine iz 1332. godine.

Josip Buturac je jedini analizirao spomen ove župe, iako vrlo šturo. On nije bio siguran u lokaciju ove župe, ali je dao prijedloge gdje bi ona mogla biti. Jedna od lokacija župe sv. Ivana *in Terra Regis* koju predlaže Buturac jest selo Štitnjak, danas par kilometara udaljeno od Požege. Ondje su se u drugoj polovici 17. stoljeća nalazile ruševine neke crkve. Druga lokacija bila bi, prema Buturcu, Čaglin (sjeveroistočno od Požege) gdje su se početkom 18. stoljeća nalazile ruševine veće crkve.²⁴⁸ Autor ne nudi opširnije argumente, niti ima uporište u srednjovjekovnim izvorima. Svoje zaključke temelji na novovjekovnim izvorima, a spomenutih ruševina više nema. Ne postoje čvrsti dokazi za ubikaciju župe *Sanctus Iohannes in Terra Regis*.

Sanctus Marcus

Sveti Marko je toponim koji se prvi puta u dosad objavljenim i poznatim povijesnim izvorima spominje u popisu papinske desetine 1332. kao župa i u njoj tada djeluje svećenik Abraham.²⁴⁹ Tri godine kasnije ponovno se tijekom popisivanja papinske desetine u Požeškom arhidakonu spominje župa Sveti Marko kojoj je na čelu župnik Valentin.²⁵⁰ Nakon tih spomena ovo mjesto spominje se kao pridjevnik lokalnih plemića u dokumentu iz 1378. koji sudjeluju kao svjedoci prilikom uvođenja Nikole iz Predišinca u njegov posjed.²⁵¹ Sljedeći

[00488605](https://mapire.eu/en/map/cadastral/?layers=3%2C4&bbox=1981154.4338117605%2C5649968.485437723%2C1981960.0084301722%2C5650207.351151114) (posjet 23. 8. 2020.) ; Habsburg Empire - Cadastral maps (XIX. century), Mapire- The Historical Map Portal, <https://mapire.eu/en/map/cadastral/?layers=3%2C4&bbox=1981154.4338117605%2C5649968.485437723%2C1981960.0084301722%2C5650207.351151114> (posjet 23. 8. 2020.)

²⁴⁸ Buturac, „Župe“, 88.; Buturac, Pisani spomenici, 34, 38.

²⁴⁹ *Rationes collectorum*, 241. „Item Abraam de Sancto Marco XV. banales.“

²⁵⁰ *Rationes collectorum*, 315. „Item Valentinus de Sancto Marco solvit VIII. banales.“

²⁵¹ CD 15, 386.-395. „(...) Georgio filio Petri Braychyn et Mylocha filiis Jusa, nobilibus de Sancto Marco, (...)“

spomen je iz 1445. kada su plemići iz mjesta Sveti Marko bili svjedoci (neuspjelom) uvođenju Forisa de Peterd, njegove žene i djece u utvrdu i trgovište Orljavac.²⁵²

Prema tvrdnji Dezsőe Csánkija, ali i Josipa Buturca, ova župa nalazila se kod Pleternice, s obzirom da se u ispravama plemići Svetog Marka navode s plemićima iz Predišinca i plemićima pleterničkoga kraja.²⁵³ Georg Heller je smatrao kako se župa Svetog Marka nalazila kod današnjega sela Malino u Posavini, južno od Pleternice.²⁵⁴ Pal Engel je zaključio kako se ova župa nalazila uz Orljavu, na području današnjih Eminovaca, u općini Jakšić.²⁵⁵

S obzirom na proturječne stavove povjesničara nije moguće pobliže odrediti lokaciju župe Sveti Marko. Ono što možemo pretpostaviti jest da je župa postojala u okružju Pleternice.

Sanctus Martinus

Župe Požeškog arhidakonata koje nose titular sv. Martina spominju se u popisu papinske desetine iz prve polovice 14. stoljeća nekoliko puta, ali samo je jednu jednostavno ubicirati. U popisu iz 1332. sv. Martin kao zaštitnik neke župe javlja se čak 4 puta. Prva župa sv. Martina je *de Prebuna* u kojoj službuje svećenik Ivan. Zatim slijedi sv. Martin *de Luna* u kojoj službu vrši svećenik Luka. Treća župa je sv. Martin *de Brega* gdje nalazimo župnika Marka, a posljednja župa sv. Martin s popisa iz 1332. nema naznačenu lokaciju, a u njoj službuje svećenik Pavao.²⁵⁶

U popisima papinske desetine iz sljedećih godina (1334. i 1335.) nemamo zapisane lokacije ili pridjevke župa što onemogućuje precizno ubiciranje spomenutih župa. 1334. godine spominju se dvije župe sv. Martina, u jednoj je zapisan župnik Petar, dok je u drugoj bio župnik Pavao.²⁵⁷ Župnik Pavao spominje se i 1332. godine pa se vrlo vjerojatno radi o istoj osobi. 1335.

²⁵² Buturac, *Pisani spomenici*, 286-292. „(...) Iohannes de Zenthmark, Sebastianus de Pridisincz, (...) Antonius de Zenthmark, (...) Stephanus de Zenthmark“, „Iohannes de Zenth mark, Sebastianus de Pridisyncz, (...) Anthonius de Zenthmark, (...) Stephanus de Zenthmark, (...)“

²⁵³ Csánki, *Magyarország*, 426. Csánki je tvrdio kako se mjesto Sveti Marko nalazilo oko Predišinca. Predišinec je također toponim čiju je lokaciju vrlo teško odrediti. Buturac, „Župe“, 87. Buturac je mislio kako se župa Sveti Marko nalazi istočno od Pleternice. Također navodi kako bi taj spomen mogao sugerirati i crkvu sv. Marka u Velikoj. Ta crkva se i dandanas nalazi ondje u funkciji grobljanske kapele. Usporedi s: Buturac, *Povijesni spomenici*, 36.

²⁵⁴ Heller, *Comitatus Poseganensis*, 209.

²⁵⁵ Engel, *Pozsega megye*, 32.

²⁵⁶ *Rationes collectorum*, 240-242 „Item Johannes sacerdos de Sancto Martino de Prebuna XXIII.“, „Item Lucas de Sancto Martino de Luna XXX.“, „Item Marcus de Sancto Martino de Brega XXVIII.“, „Item Paulus sacerdos de Sancto Martino XX.“

²⁵⁷ *Rationes collectorum*, 268. „Item Petrus de Sancto Martino solvit XXXV. banales.“, „Item Paulus de Sancto Martino solvit XX. banales.“

ponovno se spominju dvije župe sv. Martina u kojima službuju svećenici Detlin i Ivan.²⁵⁸ S obzirom da se svećenik Ivan spominje 1332. u župi sv. Martina *de Prebuna*, a isto ime nalazimo i 1333. u župi *de Prigina* zaključujemo kako se radi o istoj osobi i istoj župi koju bismo danas nazivali Pribinje.²⁵⁹

Župe sv. Martina koje nose pridjevak *de Brega* i *de Luna* (1332.) ne možemo ubicirati. Georg Heller je pokušao dati nekakvo objašnjenje gdje bi mogla biti župa sv. Martina *de Luna* povezujući je s posjedom *Lobsa* koji se spominje u 15. stoljeću te je pretpostavio kako bi se ona mogla nalaziti blizu Pleternice.²⁶⁰

Prema povijesnim izvorima jedna kamena crkva sv. Martina nalazila se u Granici, na Krndiji.²⁶¹ Jedna crkva sv. Martina nalazila se i na posjedu koji se u srednjovjekovnim, ali i osmanskim izvorima naziva *Trgovište*. Taj posjed nalazio se u okolici Orljavca, ali je s vremenom nestao.²⁶² Prema Buturcu, i u okolici Cernika se nalazila jedna crkva sv. Martina jer se u izvorima iz 17. i 18. stoljeća spominju ruševine stare srednjovjekovne crkve sv. Martina.²⁶³ Isto tako, jugoistočno od Pleternice, u selu Vrčin Dol je na starom groblju nekada stajala crkva sv. Martina, a spominje se i krajem 16. stoljeća. Danas se taj predio naziva *Martin* te postoji velika vjerojatnost kako je ondje također bila srednjovjekovna župa.²⁶⁴

Protok vremena preživjele su tri crkve sv. Martina na području nekadašnjeg Požeškog arhidakonata. Jedna, koja je tijekom stoljeća pregrađivana i pomalo se izgubio njen srednjovjekovni karakter, stoji na brdašcu iznad sela Brestovac.²⁶⁵ Druga se nalazi u selu kod Našica, indikativnog naziva Martin. To je templarska crkva romaničkih elemenata u kojoj još i danas na jednom kamenu možemo vidjeti natpis s imenom *Martin*.²⁶⁶ Treća se nalazi u selu

²⁵⁸ *Rationes collectorum*, 314. „Item Detlinus de Sancto Martino solvit VII. grossos.“, „Item Johannes de Sancto Martino solvit V. grossos.“

²⁵⁹ Vidi str. 40, „Pribinje“.

²⁶⁰ Heller, *Comitatus Poseganensis*, 128.

²⁶¹ Vidi str. 30 „Granice“.

²⁶² Heller, *Comitatus Poseganensis*, 222.; Buturac, *Pisani spomenici*, 42.; Stjepan Sršan, *Sandžak Požega 1579. godine* (Osijek: Državni arhiv u Osijeku, 2001), 55.

²⁶³ Buturac, „Župe“, 86.; U nedostatku stručne literature i konzervatorske studije koja još nije objavljena donosim vijest lokalnog internetskog portala. NG buntovnici, <http://www.ngbuntovnici.hr/index.php/2015-01-31-22-05-30/drustveni-korak/2971-otkriven-iznimno-vrijedan-arheoloski-lokalitet-crkve-sv-stjepana-u-opatovcu> (posjet 28. 8. 2020.). Ratko Ivanušec pretpostavlja da bi ta crkva bila na groblju sela Banićevac, sjeverno od Cernika.

²⁶⁴ Buturac, „Župe“, 86.; Provinz Slavonien (1781–1783) - First Military Survey, Mapire- The Historical Map Portal, <https://mapire.eu/en/map/firstsurvey-slavonia/?layers=155&bbox=1983619.2701803925%2C5663224.934752204%2C1996508.4640749805%2C5667046.786166464> (posjet 23. 4.2020.). Na tajnom habsburškom zemljovidu iz 18. stoljeća vidljiva je crkva sv. Martina iznad sela Vrčin Dol (Cap. St. Martin).

²⁶⁵ Wittenberg, *Brestovac*, 29.

²⁶⁶ Dobronić, „Posjedi i sjedišta templara“, 61.

Lovčić, južno od Pleternice. Ona se u povijesnim izvorima spominje tek 1660. godine u opisu Petra Nikolića, iako je po stilskim karakteristikama vidljivo kako se radi o romaničkoj crkvi.²⁶⁷

Sanctus Michael

Župa Sveti Mihael pod ovim nazivom spominje se dva puta u popisu papinske desetine, i to 1333. i 1335. Uz prvi spomen spomenut je svećenik *Vekuslo*, a dvije godine kasnije ondje je zapisan svećenik Marko.²⁶⁸

Imamo i još jedan spomen župe koja ima za svoga zaštitnika sv. Mihovila. U popisu papinske desetine iz 1332. spominje se župa *Turpuc de Sancto Michael* u kojoj službuje župnik Blaž.²⁶⁹

Nije jasno na koje mjesto se odnosi spomen župe Sveti Mihael. Josip Buturac je smatrao kako su to zapravo dvije zasebne župe. Jedna bi mogla biti u današnjem selu Vrhovina, u općini Garčin, gdje je polovicom 17. stoljeća stajala kamena crkva sv. Mihovila. Druga bi mogla biti u Pleterničkim Mihaljevcima ili Požeškim Mihaljevcima.²⁷⁰ Georg Heller je pri spomenu sela Vrhovina naveo kako se krajem 17. stoljeća tamo spominje crkva sv. Mihovila. Također, crkvu sv. Mihovila (tj. spomen iz 1332. *Turpuc de Sancto Michael*) povezuje s lokalitetom koji se u izvorima navodi kao *Twerdygh*. To je utvrda Tvrdić kod današnjeg sela Tisovac u okolici Nove Gradiške.²⁷¹ Kamenu crkvu u Vrhovini koja se spominje polovicom 17. stoljeća, u vrijeme osmanskoga vladanja ovim prostorima, navode i autori Antun Dević i Stjepan Starešina koji čitaju biskupske vizitacije spomenutog kraja.²⁷² Josip Buturac je istaknuo i da su nakon odlaska Osmanlija na groblju u Ćosinim Lazama, južno od Požege, postojale ruševine neke crkve koja je prema predaji bila posvećena sv. Mihovilu.²⁷³

²⁶⁷ Ratko Ivanušec, Željka Perković, „Crkva sv. Martina u Lovčiću“, *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske* 35 (2011): 78.

²⁶⁸ *Rationes collectorum*, 272, 315. „Item Vekuslo de Sancto Michael solvit I. grossum.“, „Item Marcus de Sancto Michael solvit X. banales.“

²⁶⁹ *Rationes collectorum*, 241. „Item Blasius sacerdos de Turpuc de Sancto Michael XXIII. banales.“

²⁷⁰ Buturac, „Župe“, 87.

²⁷¹ Heller, *Comitatus Poseganensis*, 229.

²⁷² Antun Dević, Stjepan Starešina, *Župa Trnjani* (Osijek: vlastita naklada, 2009), 17-18.

²⁷³ Buturac, *Pisani spomenici*, 34, 47. Buturac je naveo toponim *Laazyenthmyhal*, ali nije potkrijepio svoju tvrdnju s dovoljno argumenata. Ovaj lokalitet nećemo ubicirati i označiti dok ne budu postojali opravdani razlozi ili dokazi za njegovu tvrdnju.

Uzimajući u obzir tvrdnje povjesničara temeljene na izvorima, ustvrdit ćemo da su postojale župe sv. Mihovila u Vrhovini i Tvrdiću i da se obje spominju u popisima papinske desetine iz prve polovice 14. stoljeća.

Sanctus Nicolaus (Pleternica)

Župa Sveti Nikola spominje se u popisu papinske desetine iz 1335. kada u njoj službu vrši župnik Pavao.²⁷⁴

Sveti Nikola je naselje koje se u kasnom srednjem vijeku počinje nazivati Pleternica, a na tom mjestu je danas istoimeni grad. Crkva sv. Nikole izgrađena je na srednjovjekovnim temeljima, a srušena je tijekom ratnih događanja 1944. Nova župna crkva nazvana je po istom svecu.

Sanctus Stephanus

Župa Sveti Stjepan spominje se u popisu papinske desetine iz 1333. godine. U njoj je tada službu vršio svećenik Pavao.²⁷⁵

Josip Buturac je smatrao kako se ova župa nalazila sjeverno od Cernika. Za lokaciju ove župe predlaže dva mjesta: Baćin Dol ili Opatovac. U selu Baćin Dol nalazi se crkva sv. Marije Magdalene koju su, kako kaže Buturac, neko vrijeme nazivali imenom sv. Stjepana. Početkom 18. stoljeća je u selu Opatovac stajala crkva sv. Stjepana koje više nema.²⁷⁶ U selu postoji samo kapela sv. Roka. Engel je naveo župu Sveti Stjepan (Szentistván), ali nije uspio locirati mjesto gdje se nalazila ta župa.²⁷⁷

Nedavnim probnim arheološkim istraživanjem na mjesnom groblju u Opatovcu otkriveni su ostaci srednjovjekovne crkve, po svemu sudeći, sv. Stjepana te bi ova dvojba bila tim pronalaskom riješena.²⁷⁸

²⁷⁴ *Rationes collectorum*, 314. „Item Paulus de Sancto Nicolao solvit VI grossos.“

²⁷⁵ *Rationes collectorum*, 272. „Item Paulus de Sancto Stephano solvit II. grossos.“

²⁷⁶ Buturac, „Župe“, 87.

²⁷⁷ Engel, *Pozsega megye*, 31.

²⁷⁸ U nedostatku bilo kakvih izvješća ili znanstvenih radova o ovom pronalasku donosim vijest lokalnog Internet portala. NG buntovnici, <http://www.ngbuntovnici.hr/index.php/2015-01-31-22-05-30/drustveni-korak/2971-otkriven-iznimno-vrijedan-arheoloski-lokalitet-crkve-sv-stjepana-u-opatovcu> (posjet 1. 9. 2020.)

Srednjovjekovna crkva sv. Stjepana nalazi se i kod sela Glogovica. Danas ima funkciju grobljanske kapele.²⁷⁹

Stražembla (Stražeman)

Naselje, župa i područje Stražemlja, tj. Stražemana nalazilo se sjeverozapadno od Požege, na obroncima Papuka. Prvi spomen Stražemana imamo zabilježen upravo u popisima papinske desetine, koji se u ovom radu pomno razmatraju. Stražeman se u tim dokumentima spominje tri puta: 1332., 1333. i 1335. Tijekom prva dva popisa zabilježen je svećenik Petar, a u posljednjem je zabilježeno ime svećenika Ivana. Isto tako, pri prvom spomenu Stražemana zabilježen je i sv. Mihael kao titular crkve koja se nalazila u naselju.²⁸⁰ Naselje se nalazilo na području koje odgovara današnjem selu Stražeman, a utvrda Stražeman bila je smještena par kilometara sjevernije od naselja, a na starim kartama označena je kao Grad. Ruševine utvrde bile su dobro vidljive nakon povlačenja Osmanlija, ali je s vremenom kameni materijal odnošen za gradnju kuća, plemićkih kurija i dvoraca u naselju ispod utvrde. Na mjestu nekadašnje utvrde vidljivi su samo malobrojni ostaci temelja.²⁸¹ Crkva sv. Mihaela Arkandela je razrušena tijekom vladavine Osmanlija, o čemu svjedoči vizitacija fra Petra Nikolića iz 17. stoljeća u kojoj franjevac opisuje crkvu bez krova. Crkva je u drugoj polovici 17. stoljeća obnovljena i pokrivena, a stoljeće kasnije i barokizirana.²⁸² Sedamsto godina nakon prvog spomena župa i crkva u Stražemanu i dalje nosi titular sv. Mihaela Arkandela.

Terra Senua

Župa *Terra Senua* i njen svećenik Vjenceslav spominju se u popisu papinske desetine iz 1332.²⁸³

²⁷⁹ Vidi str. 27, „Glogovica“

²⁸⁰ *Rationes collectorum*, 241., 272., 315.; „Item Petrus de Sancto Michaeli de Strasonila (...)“, „Item Petrus de Strazemle (...)“, „Item Iohannes de Strazembla (...)“

²⁸¹ Andrić, „Podgorje Papuka 2“, 67.; Provinz Slavonien (1781–1783) - First Military Survey, Mapire- The Historical Map Portal, <https://mapire.eu/en/map/firstsurvey-slavonia/?layers=155&bbox=1958945.1787381165%2C5695263.866634697%2C1965389.7756854102%2C5697174.7923418265> (posjet 3. 9. 2020.)

²⁸² Andrić, „Podgorje Papuka 3“, 90.

²⁸³ *Rationes collectorum*, 241. „Item Wenceslaus sacerdos de Terra Senua VI. banales.“

Buturac je, vrlo proizvoljno, pokušao identificirati župu *Terra Senua* kao nekakav starinski naziv za Feričance.²⁸⁴ Takvu teoriju ne možemo prihvatiti, stoga ova župa ostaje neidentificirana.

Tupylek

Župa *Tupylek* sa svojim župnikom Blažem spominje se u popisu papinske desetine iz 1335.²⁸⁵

Pošto je 1332. u župi *Turpuc de Sancto Michaelae* spomenut svećenik Blaž, Heller je poistovjetio ovu župu sa župom *Tupylek* u kojoj također službuje neki Blaž, a spominje se u popisu tri godine kasnije. *Turpuc* i *Tupylek* on je identificirao kao župu u blizini utvrde Tvrdić, na Požeškoj gori.²⁸⁶

S obzirom da je ovo jedini pokušaj identifikacije ovih župa, nije moguće s velikom sigurnošću ubicirati župu *Tupylek*.

Velka (Velika)

Srednjovjekovno naselje i utvrda Velika nalazilo se sjeverno od Požege, pružajući se uz potok Veličanku sa papučkih obronaka u nizinu. Velika se prvi puta u povijesnim izvorima spominje 1250. u opisu međa veličkog posjeda gdje se pored potoka Velike (koji je dao ime naselju i utvrdi) na južnom dijelu međe spominje i crkva sv. Marije.²⁸⁷ Župa Velika spominje se zasigurno u popisu papinske desetine iz 1332. kada se svećenik Dimitrije navodi kao *sacerdos de Subcastro Velka* što upućuje na činjenicu da su se naselje i župna crkva nalazili u podgrađu utvrde.²⁸⁸ Za spomene župe Velika u ostalim godinama popisa papinske desetine u historiografiji postoji nesuglasje. Pal Engel, a onda i Stanko Andrić tvrde kako se ova župa spominje 1333. godine pod imenom *Villet*, jer u toj župi tada službuje svećenik Dimitrije, vjerojatno onaj isti kao i godinu ranije.²⁸⁹ Josip Buturac nije dao definitivno mišljenje o ovom

²⁸⁴ Buturac, „Župe“, 88.

²⁸⁵ *Rationes collectorum*, 315. „Item Blasius de Tupylek solvit VII. banales.“

²⁸⁶ Heller, *Comitatus Poseganensis*, 229.

²⁸⁷ Andrić, „Podgorje Papuka 2“, 70.

²⁸⁸ *Rationes collectorum*, 241. „Item Demetrius sacerdos de Subcastro Velka XX. solvit.“; Buturac, *Pisani spomenici*, 40; Engel, *Pozsega megye*, 34.

²⁸⁹ *Rationes collectorum*, 272. „Item Demetrius de Viliét solvit IIII. grossos.“; Engel, *Pozsega megye*, 34.; Andrić, „Podgorje Papuka 3“, 91.

zapisu, pretpostavljajući kako bi ovo mogao biti (prvi) spomen Vilić Sela, naselja koje se danas nalazi u okolici Brestovca.²⁹⁰ Nadalje, Engel i Andrić smatraju kako se Velika spominje i u popisu papinske desetine iz 1335. godine kao *Volica*, a u njoj tada službu vrši svećenik Toma.²⁹¹ Buturac misli kako bi ovo mogao biti spomen Trenkova, naselja smještenog nekoliko kilometara južno od Velike, jer se tu nekada bio posjed roda Volice.²⁹² Priklanjajući se ipak mišljenjima dvojice suvremenijih povjesničara, izgledno je kako je velička župa zapisana tri puta u popisu papinske desetine 1332.-1337.

U kasnosrednjovjekovnim opisima naselja Velika ponovno se spominje crkva sv. Marije, ali i samostan sv. Augustina. U ranonovovjekovnim izvorima navodi se kako je Velika imala samostan posvećen sv. Augustinu i dvije crkve posvećene sv. Marku i sv. Pavlu. Andrić misli kako bi župna crkva sv. Marije mogla biti ona koja je kasnije porušena, a na njoj izgrađena barokna kapela sv. Marka koja stoji i danas te ima funkciju grobljanske kapele.²⁹³ Diana Vukičević-Samaržija je uspoređujući (ili stapajući?) srednjovjekovne i ranonovovjekovne izvore došla do zaključka kako je u Velikoj u 14. stoljeću bilo nekoliko crkava (župna crkva sv. Marije, sv. Marka, sv. Petra²⁹⁴ i jedan samostan), razdvajajući titulare sv. Marije i sv. Marka na dvije crkve.²⁹⁵ Proučavajući habsburške karte iz 18. i 19. stoljeća te gledajući današnje stanje može se reći kako je Velika zasigurno imala dvije crkve, jer danas postoji župna crkva sv. Augustina pored nekadašnjeg samostana i kapela sv. Marka na groblju.

Vrko? Ferogeti? (Frkljevci)

Župa Frkljevci zasigurno se spominje u popisu papinske desetine 1335., ali povjesničari do sada nisu usuglasili mišljenja o tome koji se navod odnosi na Frkljevce. Josip Buturac je tvrdio kako se župa *Vrko* zapravo odnosi na Frkljevce. U tom slučaju bi frkljevački župnik u prvoj polovici 14. stoljeća bio Andrija.²⁹⁶ Pal Engel je kasnije uveo pomutnju u do tada ustaljeno mišljenje o ovoj župi koje je bilo utemeljeno na Buturčevoj tvrdnji. Naime, Engel

²⁹⁰ Buturac, „Župe“, 89.

²⁹¹ *Rationes collectorum*, 315. „Item Thomas de Volica solvit VI. banales.“; Engel, *Pozsega megye*, 34; Andrić, „Podgorje Papuka 3“, 91.

²⁹² Buturac, „Župe“, 88.

²⁹³ Andrić, „Podgorje Papuka 3“, 95

²⁹⁴ Nisam siguran tvrdi li autorica da je u Velikoj postojala crkva sv. Petra ili je to slučajna omaška.

²⁹⁵ Diana Vukičević-Samaržija et al, *Velika: Župna crkva sv. Augustina, povijesno-građevni razvoj i valorizacija, prijedlog konzervatorskih smjernica* (Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 2013), 6.

²⁹⁶ *Rationes collectorum*, 315. „Item Andreas de Vrko solvit IIII grossos.“; Buturac, Pisani spomenici, 35, 37.; Isti, „Župe“, 85.

misli kako se pod župom *Vrko* zapravo skriva Vrbova, tj. današnje Požeške Sesvete. Navod koji se odnosi na Frkljevce bio bi *Ferogeleti* uz koji je zabilježen i svećenik Petar.²⁹⁷

Zanimljiv je i podatak koji je naveo nekadašnji pleternički župnik Ljudevit Petrak da se u frkljevačkim vinogradima nekada nalazila kapelica sv. Vida.²⁹⁸ Da je neka kapelica sv. Vida doista postojala svjedoči i oznaka *B Szveti Vit* u frkljevačkim brdima prikazana na habsburškoj karti iz 18. stoljeća.²⁹⁹ Danas se taj predio naziva 'staro groblje', koje možda ovdje stoji i od vremena srednjega vijeka. Ako je tako, našli smo i središte nekadašnje župe.

Warasna

Župa Warasna spominje se u popisu papinske desetine iz 1335. i u njoj je tada službu vršio svećenik Nikola.³⁰⁰

Josip Buturac je smatrao kako pod imenom župe Warasna zapravo krije *Vratna*, mjesto koje se nalazilo istočno od Pleternice. Njegovom logikom idu Dukić i Dević koji Vratnu smještaju južno od sela Bučje, dakle južno od Pleternice, a u predio između dva uzvišenja koji se nazivaju Pavlovo brdo i Vračanica.³⁰¹ Vratna se prvi puta spominje u poznatoj ispravi iz 1221.(?) godine kada požeški župan pred kaptolom sv. Petra kupuje neke zemlje. Ondje se navode toponimi poput *Uaratna*, *Oriha draga* i *Sclatmich* koji se mogu locirati na područje jugoistočno od Pleternice.³⁰²

Nema dovoljno čvrstih dokaza da se župa Warasna poistovjeti s Vratnom, niti je sigurno da se ona nalazila južno od Bučja.

²⁹⁷ *Rationes collectorum*, 315. „Item Petrus de Feogeleti solvit XII banales.“; Vidi str. 35, „Požeške Sesvete“; Engel, *Pozsega megye*, 10.

²⁹⁸ Ljudevit Petrak, *Pleternica vjekovima* (Zagreb: Hrvatsko književno društvo sv. Ćirila i Metoda, 1979), 196. Petrak je bio istraživač amater, a do informacija je dolazio čitanjem i terenskim radom te slušanjem narodnih priča. Svoje navode nije potkrijepio znanstvenim bilješkama (naveo je kako se netom spomenuta činjenica nalazi u starim crkvenim spisima).

²⁹⁹ Provinz Slavonien (1781–1783) - First Military Survey, Mapire- The Historical Map Portal, <https://mapire.eu/en/map/firstsurvey-slavonia/?layers=155&bbox=1982430.1584330564%2C5663224.202962974%2C1988874.7553803502%2C5665135.128670104> (posjet 14. 4. 2020.)

³⁰⁰ *Rationes collectorum*, 315. „Item Nicolaus de Warasna solvit X. banales.“

³⁰¹ Buturac, „Župe“, 88.; Antun Dević, Mijo Dukić, *Župa Bučje* (Požega: Tiskara Pauk Cerna, 2012), 5. Usporedi s: Engel, *Pozsega megye*, 34-35.

³⁰² CD 3, 206-207. „(...) inde in eadem Uaratna tendit alte usque Sclatmich e test meta, (...) inde vadit et caput Oriha d(ra)ga e test meta (...)“

Zapola (Zapolje)

Župa Zapolje nalazila se u jugozapadnom dijelu Požeškog arhidakonata, u posavskoj nizini. Na području koje se nazivalo Zapolje nalazile su se dvije župe: sv. Matije, čiji nam je titular poznat iz popisa papinske desetine iz 14. stoljeća i sv. Nikole, koju spominju povijesni izvori iz 17. stoljeća, za vladavine Osmanlija.³⁰³

Župa sv. Matije u Zapolju spominje se u popisima papinske desetine iz 1332., kada je u toj župi službovao župnik Martin te 1334. i 1335. kada je župu vodio župnik Nikola.³⁰⁴ Pal Engel je ovu crkvu nazvao crkvom sv. Marije, ali nije poznato iz kojeg razloga. Najvjerojatnije se radi o slučajnoj autorovoj omašci.³⁰⁵

Župa sv. Nikole u Zapolju spominje se u popisima papinske desetine iz 1332., 1334. i 1335. kada je u toj župi službu vršio župnik Pavao.³⁰⁶ Kako je naveo Josip Buturac, ova crkva spominje se i 1660., pred kraj osmanske vladavine ovim područjem. Tada se navodi kao župna crkva.³⁰⁷

Srednjovjekovni posjed Zapolje zasigurno je činilo oveće područje koje se nazivalo tim imenom. S tog posjeda porijeklo vuče i plemićka obitelj Zapolja. Danas je na mjestu srednjovjekovnog posjeda selo Zapolje koje ima župnu crkvu Mučeništva sv. Ivana Krstitelja (izgrađenu u drugoj polovici 20. stoljeća) i crkvu sv. Nikole koja stoji na srednjovjekovnim temeljima istoimene romaničko-gotičke crkve.

Zeulche

Zeulche se prvi puta u povijesnim izvorima spominje 1256. u ispravi Požeškog kaptola koja se tiče spora oko kupnje i prodaje zemlje *Lusan*. U opisu toga posjeda spominju se zemlje s kojima graniči pa se, između ostalih, spominje i *Scelca*.³⁰⁸ U popisu papinske desetine iz 1334. navodi se župa *Zeulche* u kojoj službuje svećenik Luka.³⁰⁹ Povjesničari do sada nisu uspjeli

³⁰³ *Rationes collectorum*, 241. „Item Martinus sacerdos ecclesie Beati Mathei de Zapola XV.“; Buturac, „Župe“, 85.; Engel, Pozsega megye, 35.

³⁰⁴ *Rationes collectorum*, 241, 268, 315.; „Item Martinus sacerdos ecclesie Beati Mathei de Zapola (...)“, „Item Nicolaus sacerdos de altera Zapula (...)“, „Item Nicolaus de Zapula (...)“.

³⁰⁵ Engel, Pozsega megye, 35. „A Szűz Mária egyház papja (...)“.

³⁰⁶ *Rationes collectorum*, 241, 268, 315.; „Item Paulus sacerdos de Zubula...“, „Primo Paulus sacerdos de Zapula...“, „Item Paulus de Zihula...“.

³⁰⁷ Buturac, „Župe“, 85.

³⁰⁸ CD 5, 44. „(...) Demetrio et Dragota cum Bylota in Scelca.“

³⁰⁹ *Rationes collectorum*, 268. „Item Lucas de Zeulche solvit XX. banales.“

postići barem većinski dogovor oko pitanja župe *Zeulche*. Pal Engel je tvrdio kako se ovdje radi o župi koja se nalazila na prostoru južno od Nove Kapela, u današnjim Seocima.³¹⁰ Buturac je mislio da se ovdje radi o Đakovačkim Selcima jer iz povijesnih izvora saznajemo da to selo ima župu i crkvu 1660., tj. pred kraj osmanske vladavine. To bi moglo značiti da je ista crkva prežetak iz srednjega vijeka.³¹¹ Skloniji sam ipak Engelovoj pretpostavci, jer je Seoce kod Nove Kapele u Posavini, u donjem središnjem dijelu Požeškoga arhiđakonata, bolje dokumentirano u srednjovjekovnim dokumentima.

Ziwnia, Zwynna (Svilna)

Svilna se nalazila u središtu Požeškog arhiđakonata, smještena na sjeverozapadnim obroncima Dilj gore, a istočno od Pleternice. Posjed Svilna prvi puta se spominje 1311. kada kralj Karlo Robert daruje županu Nikoli pravo kunovine na njegovom posjedu *Sciuunna* koji se nalazi u Požeškoj županiji.³¹² Župa Svilna spominje se u popisima papinske desetine 1333. i 1335. godine kada je u toj župi službovao župnik Grgur.³¹³ Crkva u Svilni spominje se još u dokumentu izdanom u Pečuhu u kojem se navodi da generalni vikar pečuškog biskupa određuje istragu protiv župnika u Svilni, a na poticaj plemića iz Svilne.³¹⁴ Buturac je naveo kako je crkva bila posvećena svetom Đurđu, ali nije napisao izvor tog podatka. Također ubicira položaj nekadašnje Svilne na područje današnjega sela Buk, a za crkvu u srednjovjekovnoj Svilni kaže da se nalazila na mjestu današnje crkve u Buku.³¹⁵ Heller i Engel u svojim djelima nisu naveli Svilnu kao središte župe.³¹⁶

2.5. Župe s popisa papinske desetine 1332.-1337. koje nije moguće ubicirati

U popisu izvanredne papinske desetine koja se prikupljala u razdoblju od 1332. do 1337. na području Požeškog arhiđakonata postoji nekoliko desetaka župa kojima nije moguće odrediti

³¹⁰ Engel, *Pozsega megye*, 30.

³¹¹ Buturac, „Župe“, 84.

³¹² CD 8, 296. „(...) Sciuunna vocata in Posoga existente, (...)“

³¹³ *Rationes collectorum*, 272., 315. „Item Gregorius de Ziwnay solvit II grossos.“, „Item Gregorius de Ziwnia solvit VIII banales.“

³¹⁴ Buturac, *Pisani spomenici*, 318. „(...) ibique a parochianis prescripte Ecclesie de Zwynna et ab aliis (...)“

³¹⁵ Buturac, „Župe“, 84.; Isti, *Pisani spomenici*, 36.

³¹⁶ Heller, *Comitatus Poseganensis*, 217.; Engel, *Pozsega megye*, 33.

lokaciju zbog grešaka zapisivača i promjene nekih mjesnih imena kroz stoljeća. Povjesničari su neke župe pokušali identificirati, ali su ostavili budućim generacijama istraživača da njihove tvrdnje provjere. Te župe smo nabrojali i objasnili njihovu problematiku u prethodnim redcima. Neke župe povjesničari uopće nisu spominjali ili pokušali objasniti. U sljedećih nekoliko redaka donose se izvadci iz spomenutog popisa papinske desetine u kojima se navode župe koje povjesničari nisu spominjali ili pokušali identificirati.

Papinska desetina 1332.:

„Item Fabyanus sacerdos de Stimuas dictas mensas. (...)

Item Volus sacerdos de Sancto Georgio de Buda XL. (...)

Item Marcus de Sancto Martino de Brega XXVIII.(...)

Item Johannes de Gumia XX. banales. (...)

Item Gregorius de Peseya XXX. solvit.

Item Johannes de Euscut IX. solvit. (...)

Item Johannes sacerdos de Herdoso XL. (...)

Item Petrus sacerdos de Oslna de capella Beate Virginis X. banales.“³¹⁷

Papinska desetina 1333.:

„Item Johannes de Crancha solvit IIII. grossos. (...)

Item Petrus sacerdos de Halsa XX. banales solvit Herenitianos.“³¹⁸

Papinska desetina 1334.:

„Item Fabyanus sacerdos de Azirias solvit II. pensas et X. banales. (...)

Item Johannes sacerdos de Erdewasd solvit XXV. banales.“³¹⁹

³¹⁷ *Rationes collectorum*, 240-242.

³¹⁸ *Rationes collectorum*, 272-273.

³¹⁹ *Rationes collectorum*, 268-269

Papinska desetina 1335.:

„Item Gallus de Agrias solvit IIII. grossos.

Item Stephanus de Pagrad solvit XII. grossos malos. (...)

Item Gregorius de Mugra solvit XXX. banales. (...)

Item Martinus de Zehisuhah solvit IIII. banales. (...)

Item Petrus de Elzca solvit I. grossos.“³²⁰

2.6. Ostali sakralni materijalni ostaci srednjega vijeka na području Požeškog arhidakonata

Blacko

Sjeverno od sela Blacko, nekoliko kilometara udaljenog od Pleternice, na lijevoj obali rijeke Orljave arheološkim je rekognisciranjem 1971. otkriven srednjovjekovni materijal na dvije bliske lokacije. Lokalitet *Za gradom* nalazi se južnije, a kameni materijal koji je ondje pronađen upućuje na postojanje fortifikacijske arhitekture na tom mjestu. Lokalitet *Crkvište* nalazi se nekoliko stotina metara sjeverozapadno i na njemu su, osim srednjovjekovne arhitekture, pronađene i ljudske kosti pa bi se moglo reći da je riječ o nekoj kapeli i groblju.³²¹

Brodski Drenovac: Crkva sv. Dimitrija

Brodski Drenovac je selo koje se nalazi nekoliko kilometara južno od Pleternice. Iznad toga sela smješteno je groblje sa gotičkom crkvom sv. Dimitrija. U dosad objavljenim i dostupnim izvorima nije pronađen spomen trenutka gradnje ove sakralne građevine. Sudeći prema arhitektonskim oblicima crkve izgradnja bi se mogla datirati u drugu polovicu 14. stoljeća. Posebnu pažnju plijeni kula iznad svetišta crkve kojoj otvori nisu prozori, već strijelnice. S obzirom na nestručnu gradnju zaključilo se kako je kula nadozidana zbog povećane opasnosti od upada Osmanlija ili čak nakon jednog od pljačkaških pohoda stranih osvajača. O tome

³²⁰ *Rationes collectorum*, 314-315

³²¹ Horvat- Mirnik, „Graditeljstvo srednjeg vijeka“, 121, 135.

svjedoče i tragovi paljevine u unutrašnjosti crkve. Crkva sv. Dimitrija posebna je i zbog svojih petroglifa na vanjskim zidovima, ali i glagoljskim natpisima na ulazu i unutrašnjim zidovima crkve.³²² Prema zapisu Ivana Kukuljevića Sakcinskog u crkvi je postojala i ploča s natpisom koja bi objasnila njen titular i postanak, ali ploče u crkvi danas nema.³²³ Nije poznato je li ova crkva bila i župna tijekom srednjega vijeka.

Krivaj

Sjeveroistočno od Požege, na cesti prema Biškupcima, nalazi se selo Krivaj gdje su se na lokalitetu *Borik* u prvoj polovici 20. stoljeća, prema pričaju seljaka, mogli vidjeti ostaci nekakve kapele. Zorislav Horvat i Ivan Mirnik napominju kako se i danas tlocrt te građevine može razabrati ispod zemlje. Prema njihovom mišljenju bila je to romanička crkva oko koje je bilo groblje, jer je na lokalitetu pronađeno mnogo komadića ljudskih kostiju.³²⁴

Trenkovo: crkva sv. Dimitrija

Nekoliko kilometara sjeverno od Požege, u selo Trenkovo (nekada zvano Mitrovica), stoji crkva sv. Dimitrija. Njen zvonik odaje starost koja seže u srednji vijek, ali nemamo niti jedan spomen iz toga vremena koji bi povezali s ovom crkvom ili naseljem.³²⁵

³²² Vladimir Gvozdanović, „Sv. Dimitrije u Brodskom Drenovcu“, *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu* 5 (1971): 211-222. Gvozdanović je datirao izgradnju crkve u nešto ranije razdoblje, u sredinu 14. stoljeća.; Dević-Dukić, *Župa Bučje*, 88-112. Autori donose cjelokupne članke i konzervatorsko-restauratorsku studiju iz 1992.

³²³ Ivan Kukuljević Sakcinski, *Nadpisi sredovječni i novovjeki crkvah, javnih i privatnih sgradah itd. u Hrvatskoj i Slavoniji* (Zagreb: Knjižara jugoslavenske akademije, 1891), 35. „Na grobnoj ploči izkopanoj g. 1801. kod Drenovca sela: HOC TUMULO CONDITUR ULTIMUS SURCULUS DEMETRIUS FILIUS GASPARI DE MITROVAZ. MORTUUS DIE VII.ID.APRILIS AN. MCCCLXXXIX.“ Ukoliko je ova ploča doista postojala u crkvi sv. Dimitrija u Brodskom Drenovcu, onda je jasno kada je crkva otprilike građena i zašto je sv. Dimitrije njen zaštitnik.

³²⁴ Horvat-Mirnik, „Graditeljstvo srednjeg vijeka“, 137.; Habsburg Empire - Cadastral maps (XIX. century), Mapire- The Historical Map Portal, <https://mapire.eu/en/map/cadastral/?layers=3%2C4&bbox=1959894.081979311%2C5684619.243689272%2C1961505.2312161345%2C5685096.9751160545> (28. 8. 2020.). Na katastarskoj karti Krivaja vidljiv je prijašnji naziv lokaliteta Borik. Nekada se on indikativno zvao *Kod Zidine*.

³²⁵ Horvat-Mirnik, „Graditeljstvo srednjeg vijeka u Požeškoj kotlini“, 152.

Srednji Lipovac: crkva sv. Luke

Na mjesnom groblju sela Srednji Lipovac nalazi se crkva sv. Luke. Njezina izvorno srednjovjekovna struktura narušena je oštećenjima tijekom napada Osmanlija, kasnijim pregradnjama i obnovama. U zidnoj niši otkriveni su srednjovjekovni prikazi sv. Luke Evanđelista i sv. Pavla. Svečeve glave su blago oštećene što se pripisuje prisutstvom Osmanlija. Specifičnost crkve su razni petroglifi. Uočavaju se glagoljska slova na uglovnim klesancima vanjskog zida, ali i brojni prikazi ratnika. Ostatak srednjega vijeka je i zanimljivo pravokutno svetište i kasnogotičko svetohranište. Ratko Ivanušec, povjesničar umjetnosti i konzervator koji je radio na konzervatorskom istraživanju ove crkve, tvrdi kako se sv. Luka u Srednjem Lipovcu spominje u popisu papinske desetine iz 1335., jer je to područje u srednjem vijeku nazivano Orljavicom.³²⁶ S obzirom da je na području Požeškog arhiđakonata i županije postojalo nekoliko Orljavica, nije moguće utvrditi je li ovo stvarno spomen sv. Luke u Lipovcu.

2.7. Dvije opatije, nekoliko samostana i pokoji vitez

Na mjestu današnje barokne župne crkve i bivšeg dvorca obitelji Turković u Kutjevu u srednjem vijeku stajala je cistercijska opatija Blažene Djevice Marije (poznata i pod imenom *Honesta Vallis*). Samostan Blažene Djevice Marije osnovan je 1232. godine, voljom kaločkog nadbiskupa Ugrina. Dokument koji izričito govori o kutjevačkom samostanu je pismo pape Grgura IX. iz 1234. godine upućeno „opatu i zajednici Čestite Doline u Požegi, cistercijskog reda, u Pečuškoj biskupiji“.³²⁷ Iz srednjovjekovnih isprava poznati su i neki samostanski posjedi koji su se nalazili u okolini Kutjeva, na južnim padinama Krndije. Opatija u Kutjevu jedno je vrijeme imala ulogu vjerodostojnog mjesta (lat. *locus credibilis*), jer su Benedikt iz roda Sudan i braća Matija i Ratold, sinovi bana Rolanda, tražili kutjevačku opatiju prijepis i ovjerovljenje već napisane isprave.³²⁸ Kutjevačka opatija djelovala je do dvadesetih godina 16. stoljeća. Posljednji prijenos patronskog prava nad ovom opatijom zbio se između 1525. ili 1526., a nakon

³²⁶ Ivanušec, „Konzervatorsko istraživanje crkve sv. Luke“, 131-146

³²⁷ Andrić, „Pregled povijesti cistercijske opatije Kutjevo“, 84.

³²⁸ Isto 85-86.

toga vrlo vjerojatno ondje nije bilo nikoga jer su na prostore Požeškog arhiđakonata upadale Osmanlije.³²⁹

Najvažnija opatija u Požeškom arhiđakonatu smjestila se na zapadnoj strani Požeštine, na visokim obroncima Psunja. O benediktinskoj opatiji sv. Mihaela Arkandela u Rudini već smo govorili u poglavlju o župama.³³⁰

Požega je kao središte srednjovjekovne županije u samom središtu naselja imala dva samostana: franjevački i dominikanski. Nije posve poznato kada je osnovan franjevački samostan u Požegi. Franjevci u Požegi spominju se polovicom 13. stoljeća, a sudeći prema kasnoromaničkim i ranogotičkim stilskim elementima samostan i crkva podignuti su vjerojatno krajem istoga stoljeća. Jesu li franjevci gradili samostan, nije poznato. Postoji vjerojatnost da je crkva prvotno građena od strane ugarske kraljevske obitelji koja je polovicom toga stoljeća često boravila u gradu. Također je moguće da je crkva prvotno bila u vlasništvu ivanovaca, zbog titulara sv. Dimitrija koji je nosila. O djelovanju franjevačkog samostana u Požegi nemamo mnogo podataka. Dolaskom Osmanlija samostan je srušen, a crkva pretvorena u džamiju. Nakon protjerivanja Osmanlija naslovljena je po sv. Duhu te je kasnije preuređivana u skladu sa stilskim razdobljima.³³¹

Drugi samostan u Požegi bio je u okolišu današnje crkve sv. Lovre. Prema već ustaljenom mišljenju ona je bila u posjedu dominikanaca koji su ondje imali i samostan. Postoje indicije da je prvotni titular crkve bila Loretska Gospa (*Sacellum Lauertanum*). Zanimljivost crkve su i zidne slike koje se datiraju u 14. stoljeće.³³²

Prosjački ili propovjednički redovi pojavljivali su se u gradskim središtima i ondje osnivali svoje samostane. Ipak, na prostoru južne Ugarske tj. današnje Slavonije ti redovi, prvenstveno govoreći o franjevcima, dominikancima i augustincima, nisu bili orijentirani samo na gradove, nego i na manja naselja. Franjevački samostani koji su se nalazili podalje od gradskih naselja bili su u Poljanskoj, danas naselju smještenom na južnim obroncima Papuka i udaljenom 20 kilometara od Požege, i Kobašu koji se nalazi na ušću Orljave u Savu. O njima nemamo mnogo pisanih podataka iz srednjega vijeka, tek kasniji novovjekovni izvještaji pomnije otkrivaju srednjovjekovnu maglovitu prošlost. Ruševine samostana s crkvom sv. Ivana

³²⁹ Isto 95.

³³⁰ Vidi str. 42, „Rudina“.

³³¹ Horvat- Mirnik, „Graditeljstvo srednjeg vijeka“, 138-142.

³³² Isto, 142-146.

Krstitelja u Poljanskoj dobro su vidljive na habsburškim vojnim kartama iz 18. i 19. stoljeća.³³³ Samostana u Kobašu više nema, ali je ostala mnogo puta obnovljena crkva Majke Božje Kloštarske u Kobašu. Oba samostana nalazila su se na lokalitetima pod nazivom *Kloštar* koji danas svojim imenom svjedoče nekadašnje samostane.³³⁴

U istočnom dijelu Požeškog arhidakonata postojalo je veće naselje koje se nalazilo na mjestu današnjega sela Gorjani. U srednjovjekovnim dokumentima nailazimo na spomen crkve sv. Pavla i franjevačkog samostana u naselju. Osim pisanih povijesnih izvora, na području Gorjana imamo i materijalnih dokaza da se ondje nalazila crkva sv. Margarete sa pripadajućim samostanom kojeg povezujemo s dominikanskim redom.³³⁵

Franjevci su svoj samostan imali i u Našicama, gdje je opstao do danas.³³⁶ Na južnim obroncima Papuka postojao je još jedan samostan koji se nalazio u Velikoj. Historiografija još uvijek nije dala konačan odgovor koji crkveni red je osnovao i održavao samostan u Velikoj u srednjem vijeku. Pouzdano se zna da su franjevci u Veliku došli 1575. i od tada preuzeli skrb za mnoge crkve na području nekadašnjeg Požeškog arhidakonata kojeg su u to vrijeme okupirali Osmanlije. Prema sačuvanim povijesnim izvorima iz toga razdoblja zaključuje se da su franjevci došli u već postojeću crkvu koju su krenuli obnovljati. Sudeći prema specifičnim arhitektonskim rješenjima crkve koja je posvećena sv. Augustinu i pečatu iz 1339. na kojem je

³³³ Stanko Andrić, „Crkvene strukture predturske Slavonije“ u: *Slavonija, Baranja i Srijem. Vrela europske civilizacije*. Sv.1, ur. Stanko Andrić et al (Zagreb: Ministarstvo kulture Republike Hrvatske i Galerija Klovičevi dvori, 2009), 267.; Isti, „Sjeveroistočna Hrvatska: Crkvene ustanove i vjerski život“ u: *Vrijeme sazrijevanja, vrijeme razaranja. Hrvatske zemlje u kasnome srednjem vijeku. Povijest Hrvata*, sv. 3., ur. Marija Karbić (Zagreb: Matica hrvatska, 2019), 295.; Horvat- Mirnik, „Graditeljstvo srednjeg vijeka“, 138.; Provinz Slavonien (1781–1783) - First Military Survey, Mapire- The Historical Map Portal, <https://mapire.eu/en/map/firstsurvey-slavonia/?layers=155&bbox=1954779.0555653628%2C5691498.398785549%2C1961223.6525126565%2C5693409.324492679>. (posjet 24. 8. 2020.) Pored sela Poljanska ubilježen je pojam *alte Mäuern.*; Habsburg Empire (1869-1887) - Third Military Survey (1:75000), Mapire- The Historical Map Portal, <https://mapire.eu/en/map/thirdsurvey75000/?layers=43&bbox=1952205.6450120716%2C5691059.120854907%2C1965094.8389066595%2C5694880.972269166> (posjet 24. 8. 2020.). Na ovoj karti iz druge polovice 19. stoljeća upisano je *Klosterruine* pored naselja Poljanska.; Habsburg Empire (1869-1887) - Third Military Survey (1:25000), Mapire- The Historical Map Portal, <https://mapire.eu/en/map/thirdsurvey25000/?layers=129&bbox=1952037.306939985%2C5691092.215590853%2C1964926.5008345728%2C5694914.067005113> (posjet 24. 8. 2020.). Na ovoj koloriziranoj karti manjeg omjera su također obilježene ruševine samostana u Poljanskoj.

³³⁴ Toponim *Kloštar* vidljiv je i na katastarskoj karti sela Poljanska i istočno od sela Kobaš. Za Poljansku vidi: Habsburg Empire - Cadastral maps (XIX. century), Mapire- The Historical Map Portal, <https://mapire.eu/en/map/cadastral/?layers=3%2C4&bbox=1956936.7181869652%2C5692070.715296639%2C1958547.8674237886%2C5692548.446723422>, (posjet 5. 9. 2020.). Za Kobaš vidi: Habsburg Empire - Cadastral maps (XIX. century), Mapire- The Historical Map Portal, <https://mapire.eu/en/map/cadastral/?layers=3%2C4&bbox=1969951.333926753%2C5639939.44141217%2C1973173.6324003998%2C5640894.904265734> (posjet 5. 9. 2020.).

³³⁵ Vidi str. 27, „Gorjani“

³³⁶ Andrić, „Crkvene strukture predturske Slavonije“, 267.; Isti, „Crkvene ustanove“, 295.

prikazan sv. Augustin, vjerojatno su franjevci došli na mjesto u kojem su nekada živjeli augustinci.³³⁷

Osim benediktinaca i prosjačkih redova, svoje posjede na području Požeškog arhidakonata imali su i viteški redovi. Kako doznajemo iz isprave iz 1210. godine, na zapadu su svoj posjed imali templari, a nakon ukidanja toga reda taj posjed došao je u vlasništvo ivanovaca. Taj se posjed protezao od Save, preko Okučana linijom potoka Slobostina prema sjeveru pa uz potok Rašašku prema vrhu Psunja. U izvorima ti posjedi spominju se kao zemlje Ljesnica i Račeša, što odgovara položaju oko današnjih potoka Slobostina i Rašaška.³³⁸ Na zapadnom je dijelu i zemlja Odolja sa crkvom sv. Marije koju je kralj Andrija darovao templarima, a prije je bila u vlasništvu potomaka bana Borića.³³⁹

Templarske zemlje bile su i na južnim obroncima Papuka, negdje iznad Kaptola i Kutjeva. U tom kraju nalazio se i *castrum cruciferorum*, kako smatra Lelja Dobronić. Temeljem istraživanja Zorislava Horvata i Ivana Mirnika zaključuje kako bi se to utvrđenje viteškog reda nalazilo na lokalitetu zvanom Pogana gradina, kod današnjeg sela Doljanovci.³⁴⁰

Svoje utvrđenje ivanovci su imali i u samoj Požegi.³⁴¹ U kraju oko Pleternice također je bio posjed templara, a zatim ivanovaca. On se nalazio na području današnjih sela Bresnice i Bzenice.³⁴² Nedaleko tih sela nalazi se crkva sv. Martina u Lovčiću. U njoj blizini nalazi se čunjasti brežuljak koji mještani nazivaju fratrovac, što je Ratko Ivanušec interpretirao kao mogućnost postojanja nekadašnjeg templarskog posjeda na tom brdu.³⁴³

Kod ušća Orljave u Savu navodno se nalazila templarska crkva i samostan koji su kasnije preuzeli i pregradili cisterciti. Danas je to svetište Majke Božje Kloštarske u Slavonskom Kobašu.³⁴⁴

³³⁷ Vukičević-Samaržija et al, „Velika“, 5-6.; Paškal Cvekan, *Velika i njena bogata prošlost* (Velika: Dijecezanski muzej Velika, 1982), 25-26.; Horvat-Mirnik, „Graditeljstvo srednjega vijeka“, 149-150.

³³⁸ CD 3, 97-99. „(...) aquam Lesnissa (...)“; Gjuro Szabo, „Ljesnica. Historijsko-geografska studija,“ *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu* 10 (1909): 45.; Dobronić, „Posjedi i sjedišta templara“, 56-59.

³³⁹ CD 3, 97-99. „(...) domui milicie Templi terram, quam Odolla nepos Borichii bani cum ecclesia sancte Marie (...)“.

³⁴⁰ Dobronić, „Posjedi i sjedišta templara“, 61.

³⁴¹ Isto 61

³⁴² Isto 61.; U poljima ispod sela Bresnica ratari i danas pronalaze tragove arhitekture i crijepova. Navodno se radi o ostacima nekakve crkve. CD 4, 573-575. „(...) possessionem seu villam Berzenyche vocatam in comitatu de Posaga (...) qua omnes aliae possessiones cruciferorum domus militiae templi in comitatu de Posaga perfruuntur, (...)“

³⁴³ Ivanušec, „Lovčić“, 77.

³⁴⁴ Mijo Đukić, *Kloštar u Kobašu* (Zagreb: Hrvatsko književno društvo sv. Jeronima, 2002).

Na sjeveroistoku Požeškog arhiđakonata, u selu Martin kod Našica nalazi se crkvice sv. Martina. Iz povijesnih izvora saznajemo kako je to bila templarska crkva sa samostanom koju su nakon ukinuća templara naslijedili ivanovci.³⁴⁵

O templarima i ivanovcima na prostoru Požeštine još uvijek ne znamo mnogo. Na budućim generacijama povjesničara jest dužnost otkrivanja ove neistražene problematike.

³⁴⁵ Dobronić, „Posjedi i sjedišta templara“, 62, 118.; CD 8, 263-264. „(...) quandam terram seu possessionem Cruciferorum Templi, Nekcha noncupatam(...)“; CD 8, 325.-329. „(...) litterarum super possessione Cruciferorum milicie templi Scent Martun uocata de Nekche, (...)“

3. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Požeški arhiđakonat je, kao crkvenoadministrativna jedinica, obuhvaćao prostor veći od istoimene srednjovjekovne županije. U dostupnim izvorima nemamo detaljnije opisano djelovanje tog arhiđakonata. Dokument koji rasvjetljava crkvenopravno stanje na području Ugarske, a samim time i Požeštine, jest popis izvanredne papinske desetine koja se sakupljala u razdoblju od 1332. do 1337. godine. Iz tog popisa saznajemo kako je na prostoru Požeškog arhiđakonata postojalo osamdesetak župa. Ipak, zbog nečitkih ili krivo zapisanih imena župa mnoge od njih nije moguće identificirati i ubicirati u prostoru. Ne treba zaboraviti ni 150 godina vladavine Osmanlija na prostoru koji je nekad obuhvaćao Požeški arhiđakonat. Tijekom toga vremena neki prostor ili naselje izgubilo je svoje srednjovjekovno ime, a dobilo novo. Sve ovo otežalo je postupke pronalaska i brojanja župa srednjovjekovnog Požeškog arhiđakonata. Isto tako, materijalni ostaci srednjega vijeka na spomenutom prostoru rijetko su i očuvani. Počesto ne daju dovoljno informacija i saznanja. Ipak, neke srednjovjekovne crkve ostale su očuvane, a novi arheološki lokaliteti bacaju novo svijetlo na prošlost ovoga prostora.

Izradom ovog diplomskog rada pokušalo se rekonstruirati crkveno stanje u srednjem vijeku na prostoru Požeštine. Unatoč brojnim neidentificiranim crkvama i župama, već brzim pregledom navedenih lokaliteta i karte koja je nastala prilikom pisanja rada, može se zaključiti kako je prostor Požeškog arhiđakonata bio dobro nastanjen. Uz analizu plemićkih posjeda i naselja koji su obrađeni u drugim znanstvenim i diplomskim radovima, proučavanjem župa i crkvi na razmatranom prostoru možemo uočiti smještaj stanovništva u srednjem vijeku. Ljudi su očigledno živjeli po brdima i obroncima, a dalje od udolina i močvarnih predjela.

Osim brojnih župa, na prostoru Požeškog arhiđakonata uočljivo je i nekoliko samostana kojih je bilo po čitavom području. Benediktinci su se nastanjivali na brdima, dok su cisterciti birali doline. Prosjački redovi svoje su samostane osnivali u gradovima kako bi mogli propovijedati većem broju ljudi. Ipak, na prostoru Požeštine uočljivi su i samostani koji su stajali u manjim naseljima, poput Velike ili Poljanske. Požeški arhiđakonat bio je dom i viteškim redovima, a o njima detaljnija saznanja tek trebamo dobiti.

Dužnost budućih generacija povjesničara je izaći iz već ustaljenih narativa i tematskih okvira, ali i državnih granica te započeti suradnju sa stranom historiografijom. S obzirom na povijesnu vezanost današnje Slavonije s Mađarskom, ta dužnost postaje imperativ. Potaknut već ustaljenim i počesto krivim predodžbama o povijesti nekih župa, ali i skoroj osamstotoj godišnjici prvog spomena sjedišta ovog arhiđakonata, napisao sam ovaj diplomski rad. Cilj je

bio bolje rasvijetliti crkvenu povijest Požeštine i okupiti na jednom mjestu sva dosadašnja saznanja i istraživanja. Unatoč tomu, srednji vijek promatranog prostora ostaje i dalje nedovoljno poznat, a dovoljno atraktivan za nova istraživanja

4. SUMMARY

The medieval archdeaconry of Požega was a church-territorial unit of the diocese of Pécs, which was approximately located in the area of today's Požega diocese. It covered the area from the northwestern peaks of Papuk and Psunj to Našice in the east and the Sava River in the south. The seat of this church-territorial unit was in the present-day village of Kaptol, north of Požega. Chapter of Saint Peter was also a *locus credibilis*, and numerous documents related to the work of this chapter and archdeaconry have been preserved from the Middle Ages.

The basic goal of the diploma thesis defines the church law situation in the area of the administrative unit of the Požega Archdeaconry. It was described with the help of available sources and relevant literature. With the help of the list of church tithes from 1332., 1333., 1334. and 1335, the parishes and churches within the archdeaconries were listed and located, and their dense distribution was noticed. Požega chapter was also considered, as well as the church orders that are present in the area of the county and the archdeaconry.

Key words: Archdeaconry of Požega, parishes, Middle Ages, churches

5. SAŽETAK

Srednjovjekovni Požeški arhiđakonat bio je crkveno-teritorijalna jedinica Pečuške biskupije koji se otprilike nalazio na području današnje Požeške biskupije. Obuhvaćao je područje od sjeverozapadnih vrhova Papuka i Psunja do Našica na istoku i rijeke Save na jugu. Sjedište ove crkveno-teritorijalne jedinice bilo je u današnjem selu Kaptol, sjeverno od Požege. Zborni kaptol sv. Petra bio je vjerodostojno mjesto (*locus credibilis*), a iz vremena srednjega vijeka sačuvane su brojne isprave vezane uz rad tog kaptola i arhiđakonata.

Temeljni cilj diplomskog rada je definirati crkvenopravno stanje na području administrativne cjeline Požeškog arhiđakonata. Isprave koje je izdavao požeški Zborni kaptol sv. Petra od velike su važnosti i na njima se temeljilo ovo istraživanje, a pomoću njih opisan je ukratko i sam Kaptol. Pomoću popisa crkvene desetine iz 1332., 1333., 1334. i 1335. popisane su i ubicirane župe i crkve unutar arhiđakonata. Također je razmatrano i koji su crkveni redovi prisutni na području županije i arhiđakonata.

Ključne riječi: Požeški arhiđakonat, župe, srednji vijek, crkve

6. BIBLIOGRAFIJA

Neobjavljeni izvori

Nadbiskupski arhivu u Zagrebu. Fond Josipa Buturca. HR-HDA-847. kut.1-15.

Objavljeni izvori

Buturac, Josip. *Pisani spomenici Požege i okolice (1210.-1536.)*. Jastrebarsko: Naklada Slap, 2004.

Kukuljević Sakcinski, Ivan. *Nadpisi sredovječni i novovjeki crkvah, javnih i privatnih sgradah itd. u Hrvatskoj i Slavoniji*. Zagreb: Knjižara jugoslavenske akademije, 1891.

Rationes collectorum pontificiorum in Hungaria. Pápai tizedszedők számadásai. 1281–1375. Monumenta Vaticana Hungariae, ser. 1, sv. 1. Budimpešta, 1887.

Smičiklas, Tadija, ur. *Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*. sv. 3-18., Zagreb: JAZU, 1905-1990.

Literatura

Adamček, Josip. „Požega i Požeška županija u srednjem vijeku.“ u *Požega 1227-1977.*, ur. Ive Mažuran, 111 - 120. Skupština općine Slavonska Požega – Odbor za proslavu 750-godišnjice grada Slavonske Požege, Slavonska Požega 1977.

Andrić, Stanko. „Benediktinski samostan Sv. Mihovila Arkandela na Rudini.“ *Zlatna dolina* 4 (1998): 31-57.

_____. „Pregled povijesti cistercitske opatije Blažene Djevice Marije u Kutjevu (Honesta Vallis).“ U *Zlatna dolina* 5 (1999): 63-90.

_____. „Benediktinska opatija svete Margarete u Grabovu i njezin odnos prema benediktinskom samostanu u Bijeli.“ *Scrinia Slavonica* 5 (2005): 62- 98.

_____. „Područje Požeške županije u srednjem vijeku.“ U *Raukarov zbornik: zbornik u čast Tomislava Raukara*. ur. Neven Budak. Zagreb: Filozofski fakultet, Odsjek za povijest, 2005.

_____. „Podgorje Papuka i Krndije u srednjem vijeku: prilozi za lokalnu povijest.“

- Scrinia Slavonica* 8 (2008): 55-112.
- _____. „Podgorje Papuka i Krndije u srednjem vijeku: prilozi za lokalnu povijest.“ *Scrinia Slavonica* 9 (2009): 57-98.
- _____. „Crkvene strukture predturske Slavonije.“ U: *Slavonija, Baranja i Srijem. Vrela europske civilizacije*. Sv.1, ur. Stanko Andrić et al, 259-267. Zagreb: Ministarstvo kulture Republike Hrvatske i Galerija Klovićevi dvori, 2009.
- _____. „Podgorje Papuka i Krndije u srednjem vijeku: prilozi za lokalnu povijest.“ *Scrinia Slavonica* 10 (2010): 87-130.
- _____. „Sjeveroistočna Hrvatska: Crkvene ustanove i vjerski život.“ U: *Vrijeme sazrijevanja, vrijeme razaranja. Hrvatske zemlje u kasnome srednjem vijeku. Povijest Hrvata*, sv. 3., ur. Marija Karbić, 255-304. Zagreb: Matica hrvatska, 2019.
- _____. *Rudina - benediktinski samostan sv. Mihaela Arkandela*. Osijek: Hrvatski institut za povijest - Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, 2020.
- Bösendorfer, Josip. *Crtice iz slavonske povijesti*. Osijek: Tiskom knjigo i kamenotiskare Julija Pfeiffera, 1910.
- Brkan, Jure. „Župa kroz povijest i danas.“ *Bogoslovska smotra* 71 (2002): 85- 162.
- Buturac, Josip. „Župe požeškog arhidakona g. 1332.-1335.“ *Bogoslovska smotra* 22/1 (1934): 81- 90.
- _____. *Pisani spomenici Požege i okolice (1210.-1536.)*. Jastrebarsko: Naklada Slap, 2004.
- Buturac, Josip, Antun Ivandija. *Povijest Katoličke crkve među Hrvatima*. Zagreb: Hrvatsko književno društvo sv. Ćirila i Metoda, 1973.
- Cvekan, Paškal. *Velika i njena bogata prošlost*. Velika: Dijecezanski muzej Velika, 1982.
- Csánki, Dezső. *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában*. Budapest: Magyar Tudományos Akademia, 1894.
- Dević, Antun, Stjepan Starešina. *Župa Trnjani*. Osijek: vlastita naklada, 2009.
- Dević, Antun, Mijo Dukić. *Župa Bučje*. Požega: Tiskara Pauk Cerna, 2012.
- Dobronić, Lelja. „Posjedi i sjedišta templara, ivanovaca i sepulkralaca u Hrvatskoj.“ *Rad JAZU* 406 (1984): 31-32.
- Dukić, Mijo. *Kloštar u Kobašu*. Zagreb: Hrvatsko književno društvo sv. Jeronima, 2002.
- Đurđević, Goran. „Fragmenti antike: Rudina i okolica od antike do ranog srednjeg vijeka.“ *Radovi Zavoda za znanstveni i umjetnički rad u Požegi* 2 (2013): 87- 101.
- Engel, Pál. *Pozsega megye* (rukopis).

_____. *Valkóvár- megye* (rukopis).

Grgin, Borislav. „Hrvatska historiografija o Požegi i Požeškoj županiji u razvijenom i kasnom srednjem vijeku“. *Scrinia slavonica* 8 (2008): 113-132.

Gvozdanović, Vladimir. „Sv. Dimitrije u Brodskom Drenovcu.“ *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu* 5 (1971): 211- 222.

Gulin, Ante. „Srednjovjekovni Požeški kaptol i njegovi pečati“. *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademija znanosti i umjetnosti* 13 (1983): 51-105.

_____. *Hrvatski srednjovjekovni kaptoli: sjeverna i središnja Hrvatska*. Zagreb: Golden marketing, 2001.

Heller, Georg. *Comitatus Poseganensis*. München, 1975.

Horvat, Zorislav, Ivan Mirnik. „Graditeljstvo srednjeg vijeka u Požeškoj kotlini.“ U: *Požega 1277-1977*, ur. Ive Mažuran, 121- 157. Slavonska Požega: Grafički zavod Hrvatske, 1977.

Ivanušec, Ratko. „Konzervatorsko istraživanje i obnova crkve sv. Luke u Srednjem Lipovcu,“ *Godišnjak zaštite spomenika kulture u Hrvatske* 33/34 (2009/2010): 131- 145.

Ivanušec, Ratko, Željka Petrović. „Crkva sv. Martina u Lovčiću.“ *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske* 35 (2011): 75- 90.

Jančula, Julije. *Franjevci u Cerniku*. Prvo izdanje: Slavonska Požega, 1980; Drugo izdanje: Cernik: Franjevački samostan, 2011.

Karbić, Marija. „Posjedi plemićkog roda Borića bana do sredine 14. stoljeća.“ *Scrinia Slavonica* 5 (2005): 48- 61.

_____. *Plemićki rod Borića bana*. Osijek: Hrvatski institut za povijest- Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje Slavonski Brod, 2013.

Kempf, Julije. „Prilozi za povijest sredovječnoga kaptola sv. Petra kod Požege“. *Hrvatsko kolo: naučno-književni zbornik*, knj. II. (1906): 395-405.

_____. *Požega: zemljopisne bilješke iz okoline i prilozi za povijest slobodnog kraljevskog grada Požege i Požeške županije*. Požega: Tiskara D. Rališ, 1925.

- Kiss, Gergely Bálint. „Utemeljenje i teritorijalni opseg Pečuške biskupije“. *Scrinia slavonica* 9 (2009): 351-378.
- Klaić, Nada. „*Ecclesia seu monasterium sancti Michaelis de Rudina*“. *Vjesnik Muzeja Požeške kotline* 4-5 (1986): 33-59.
- Kosztai, László. „Članovi Požeškog kaptola.“ *Scrinia Slavonica* 7 (2007): 65-87.
- Lovrić, Antun, Josip Berdica. „Župa Ratkov potok (1334.-1694.)- Župa Siče-Dubovac (1694.-1777.)“. *Radovi Zavoda za znanstveni i umjetnički rad u Požegi* 1 (2012): 95-106.
- Mihaljević, Marija et al. „Arheološka istraživanja lokaliteta Njive-Ivandal- kao prilog poznavanju srednjovjekovlja Požeške kotline.“ *Radovi Zavoda za znanstveni i umjetnički rad u Požegi* 7 (2018): 55- 90.
- Milčić, Nenad, Krešimir Regan. „Srednjovjekovne utvrde Požeške gore i njezina nizinskog Posavskog sliva.“ *Radovi Zavoda za znanstveni i umjetnički rad u Požegi* 3 (2014): 141-185.
- Moačanin, Nenad. *Požega i Požeština u sklopu Osmanlijskog carstva (1537.-1691.)*. Jastrebarsko: Naklada Slap, 1997.
- Petrak, Ljudevit. *Pleternica vjekovima*. Zagreb: Hrvatsko književno društvo sv. Ćirila i Metoda, 1979.
- Pleše, Tajana et al. „Ususret četvrtom desetljeću od početka istraživanja benediktinske opatije sv. Mihovila Arkandela na Rudini.“ *Radovi Zavoda za znanstveni i umjetnički rad u Požegi* 7 (2018): 91-135.
- Regan, Krešimir. „Gorjani – srednjovjekovno sjelo plemićke obitelji Gorjanski.“ *Scrinia Slavonica* 6 (2006): 127- 159.
- Rupert, Kristina. „Topografija Požeške županije do 1526. godine“. Diplomski rad, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2013.
- Sokač Štimac, Dubravka. *Benediktinska opatija sv. Mihovila*. Požega: Bolte, 1997.
- Sršan, Stjepan. *Sandžak Požega 1579. godine*. Osijek: Državni arhiv u Osijeku, 2001.
- Szabo, Gjuro. „Tri benediktinske opatije u županiji požeškoj (Sv. Jelena de Podborje, Bijela, Rudina)“. *Vjesnik Hrvatskoga arheološkoga društva* 9 (1907): 201-209.

_____. „Lijesnica. Historijsko-geografska studija“. *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu* 10 (1909): 40- 46.

_____. „Orahovičke gradine“. *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu* 13 (1914): 94- 102.

Uzelac, Zlatko. „Trg sv. Terezije u Požegi, pitanja urbogeneze.“ *Radovi Instituta za povijest umjetnosti* 18 (1994): 49- 60.

Wittenberg, Tomislav. *Brestovac: Zapadna vrata Požeštine*. Požega: Bolta, 2011.

Vukičević Samaržija, Diana et al. *Velika: Župna crkva sv. Augustina, povijesno-građevni razvoj i valorizacija, prijedlog konzervatorskih smjernica*. Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 2013.

Mrežne stranice

Arhidakon. Hrvatska enciklopedija. <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=30219>
(posjet 4. 9. 2020.)

Kanonik. Hrvatska enciklopedija. <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=30219>
(posjet 4. 9. 2020.)

Kantor. Hrvatska enciklopedija. <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=30252>
(posjet 3. 9. 2020.)

Kaptol. Hrvatska enciklopedija. <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=30343>
(posjet 4. 9. 2020.)

Kustos. Hrvatska enciklopedija. <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=34771>
(posjet 3. 9. 2020.)

Mapire- The Historical Map Portal. <https://mapire.eu/en/> (posjet 8. 9. 2020.)

NG buntovnici. <http://www.ngbuntovnici.hr/index.php/2015-01-31-22-05-30/drustveni-korak/2971-otkriven-iznimno-vrijedan-arheoloski-lokalitet-crkve-sv-stjepana-u-opatovcu> (posjet 28. 8. 2020.).

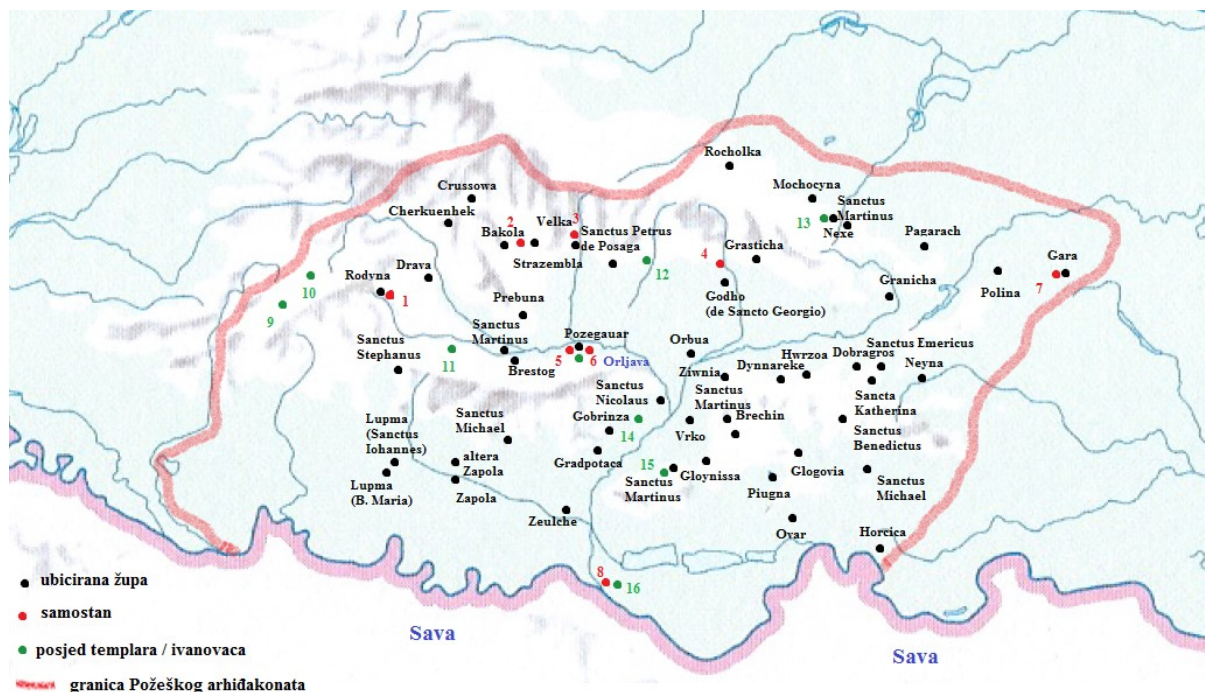
Prepošt. Hrvatska enciklopedija. <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=50189>
(posjet 4. 9. 2020.)

Rešetari.hr. <http://www.resetari.hr/index.php/1304-arheoloska-istrazivanja-na-lokalitetu-lipanovac-pustosine-grgurevo-u-drezniku-opcina-resetari> (posjet 8. 8. 2020.).

Vikar. Hrvatska enciklopedija. <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=64607> (posjet 4. 9. 2020.)

7. PRILOZI

Prilog 1. Karta Požeškog arhidakonata u srednjem vijeku sa župama, samostanima i posjedima viteških redova koje je bilo moguće ubicirati

- 1 - benediktinska opatija Rudina
- 2 - samostan u Poljanskoj
- 3 - samostan u Velikoj
- 4 - cistercijska opatija Kutjevo
- 5 - franjevački samostan u Požegi
- 6 - dominikanski samostan u Požegi
- 7 - samostan(i) u Gorjanima
- 8 - samostan na lokalitetu Kloštar, Slavonski Kobaš

- 9 - Ljesnica
- 10 - Račeša
- 11 - Odolja
- 12 - Doljanovci
- 13 - Martin
- 14 - Bresnica
- 15 - Lovčić
- 16 - Kloštar